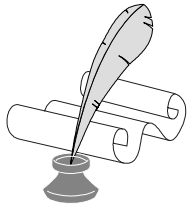

संपादकीय

इंग्रजीत लिहिणाऱ्या लेखकांचा मसुरीतील मेळावा

रस्किन बाँड हे भारतात नावाजले गेलेले कथाकार. मास्टर स्टोरीटेलर असा त्यांचा उल्लेख होतो. ते मसुरी या थंड हवेबद्दल प्रसिद्ध असलेल्या पर्यटन स्थळी राहतात आणि आपल्या अवतीभवती घडणाऱ्या घटनांनाच कथारूपात पेश करतात. स्मरणरंजनातही त्यांना आनंद वाटतो. त्यांच्या ६७ व्या वाढदिवसानिमित्त त्यांचे प्रकाशक रोली बुक्स यांनी भारताच्या निरनिराळ्या भागातील इंग्रजी कथाकारांना तीन दिवसांसाठी मसुरीला एकत्र आणले. मसुरीतील सेव्हॉय हॉटेलच्या 'रायटर्स बार' मध्ये त्यांचा पाहुणचार केला. कथावाचन, परस्पर संवाद, नव्याजुन्या लेखनाबद्दल चर्चा वगैरे कार्यक्रमांबरोबरच रस्किन बाँड यांच्या समवेत लॅंडोर सिमेंटेरीचा फेरफटका, सेंट अँसॉफ कॉटेजच्या प्रशस्त हिरवळीवरचे मुक्तचिंतन, यांचीही जोड लाभली होती. एका परीने आज इंग्रजीत लिहिणाऱ्या व थोडेफार नाव मिळालेल्या लेखक-लेखिकांचा हा पहिलाच अनौपचारिक मेळावा होता. या सर्वांना अर्थात रस्किन बाँडबद्दल आदराची व आत्मीयतेची भावना होती. 'रस्किन बाँड इज ए मास्टर स्टोरीटेलर अँड ही इज अवर मास्टर' हे सर्वांचेच पालुपद होते. आपल्या बालपणावर किंवा वाढत्या वयातील घटनावर कथा वा लेख लिहिण्याचे आवाहन सर्व उपस्थित लेखकांना करण्यात आले; त्या कथांचा संग्रह रोली बुक्सतर्फे 'ए फेस्टक्रिफ्ट फॉर रस्किन बाँड' या नावाने काढण्यात आला. त्याचे संपादन गाजलेल्या लेखिका नमिता गोखले यांनी केले. मधु टंडन (फेथ अँड फायर), पवन वर्मा (दि ग्रेट इंडियन मिडल क्लास), कवी केकी दारूवाला आदींनीही या प्रयत्नाला हातभार लावला. ज्येष्ठ प्राध्यापकाच्या निवृत्तीच्या वेळी शिष्य व सहकारी यांनी लिहिलेल्या गौरवपर लेखसंग्रहाला उद्देशून 'फेस्टक्रिफ्ट' हा शब्द वापरला जातो. रस्किन बाँडबद्दलही अशाच आदराचा आविष्कार या पुस्तकातून झाला आहे.

या 'रायटर्स रिट्रीट' मध्ये आणखीही बऱ्याच गोष्टी होत्या. स्वप्नांचा अर्थ कसा लावायचा यावर मधु टंडन यांनी मार्गदर्शन केले. प्रत्येक उपस्थिताने आपल्या लेखनाचा नमुना अभिवाचनाद्वारे पेश केला. रस्किन बाँडच्या कथांमधील उतारे वाचून दाखवण्यात आले. मसुरीच्या कॅटोन्मेंट भागात लॅंडोरमध्ये रस्किन बाँड राहतो. तेथील कबरस्थानाचा उल्लेख रस्किन बाँडच्या अनेक भूतकथांमध्ये आलेला आहे. त्या कबरस्थानाला भेट देण्यासाठीही खास वेळ ठेवण्यात आला होता. "आपण कुणासाठी लिहितो? स्वतःसाठी, वाचकांसाठी की समाजासाठी?" यावर वेगवेगळी मते प्रकट झाली. 'प्रसारमाध्यमे आणि लेखक' या चर्चेत पत्रकार आणि कथाकार चक्क हमरीतुमरीवर आले. बहुतेक कथाकारांनी वृत्तपत्रांवर टीका केली. झोड उठवली. संतप्त प्रतिक्रिया व्यक्त केल्या. वृत्तपत्रे चांगल्या साहित्याची

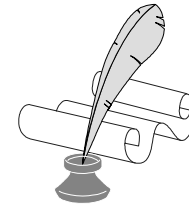

उपेक्षा करतात, पुरेशी परीक्षणे देत नाहीत, हा सूर त्यात होता. रस्किन बाँडने त्या सर्वांची समजूत घालत म्हटले, "चांगली पुस्तके ही वाचली जातातच; मग परीक्षणे येवोत वा न येवोत; प्रसिद्धी मिळो वा न मिळो. आपण आपल्या परीने जास्तीत जास्त चांगले लेखन करीत राहावे." कवी केकी दारूवाला यांनी या मेळाव्याबद्दल आपली प्रतिक्रिया चांगल्या प्रकारे व्यक्त केली. दिल्लीत आपण लेखकमंडळी इतक्या मोकळ्या मनाने निवान्तपणे कधी भेटतच नाही. या मेळाव्यात मोकळेपणाने एकमेकांशी गप्पा झाल्या. त्यातून आपण खूप जवळ आल्यासारखे वाटते. आपल्या निर्मितीप्रक्रियेबद्दल नवे काही जाणवल्यासारखे वाटते. एप्रिल अखेरीस रस्किन बाँडच्या वाढदिवसानिमित्ताने इंग्रजीत लिहिणारे व थोडेफार नाव मिळवलेले तरुण लेखक प्रथमच अशा प्रकारे एकत्र आले. मराठीत वेगवेगळ्या संमेलनाच्या व चर्चासत्रांच्या निमित्ताने बरेच लेखक-प्राध्यापक एकत्र येत असतात. त्यात अनौपचारिक चर्चाही होतात, त्या एकमेकांच्या लेखनाला प्रोत्साहक ठरत असतात. प्रेरणा देत असतात. स्पर्धात्मक वातावरण तयार करीत असतात. मसुरीच्या सेव्हॉय हॉटेलमधील 'रायटर्स बार'च्या भिंतीवर लेखकांच्या सह्या झळकत असतात. तसा काही प्रकार आपल्या कुठल्या हॉटेल वा बारमध्ये दिसत नाही. उत्साही बार चालकांना आपल्याकडे लेखक-पत्रकारांचा सतत राबता असतो हे दाखवण्यासाठी असा उपक्रम सुरू करून नवनवीन ग्राहकांना आकृष्ट करता येईल. एखाद्या लेखकाच्या एकसष्टीनिमित्त नवोदित लेखक-पत्रकारांनाही एकत्र आणून त्यांच्यातील परस्पर संवादाला चालना देता येईल.

व्यासपीठावरील रिकामी खुर्ची

पीईएन-पेन ही लेखकांची आंतरराष्ट्रीय संघटना आहे. दरवर्षी तिची अधिवेशने होतात. निरनिराळ्या देशात.

कॅनडातील टोरांटो येथे गतवर्षी झालेल्या २१ व्या आंतरराष्ट्रीय लेखक महोत्सवाच्या वेळी कॅनडातील पेनच्या वतीने एक चर्चासत्र घेण्यात आले. त्यात वेगवेगळ्या देशांमध्ये लेखनस्वातंत्र्यावर जी बंधने लादण्यात येतात वा लेखकांची मुस्कटदाबी करण्यात येते, अशा प्रकरणांचा आढावा घेतला जातो, चर्चा होते. या कार्यक्रमांच्या वेळी व्यासपीठावर एक खुर्ची रिकामी ठेवण्यात येते. ही रिकामी खुर्ची प्रतीकात्मक असते. या आंतरराष्ट्रीय लेखक महोत्सवाला इच्छा असूनही येऊ न शकलेल्या लेखकाची अनुपस्थिती सर्वांच्या लक्षात आणून देण्यासाठी ही रिकामी खुर्ची असते. नोव्हेंबर २००० मध्ये झालेल्या महोत्सवात ही खुर्ची इथियोपियाचा कवी, गीतकार व पत्रकार टेस्फाय्या देरेसा याच्या नावे रिकामी ठेवण्यात आली होती. १९९७ पासून तो इथियोपियाच्या तुरुंगात आहे. आपल्या वृत्तपत्रातून त्याने दहशतवादाला खतपाणी घालून देशद्रोह केला असा आरोप त्याच्यावर ठेवण्यात आला आहे. जर हा आरोप शाबित झाला तर त्याला मृत्युदंडाची शिक्षा होऊ शकते. देरेसाला विनाशर्त मुक्त करावे अशा विनंती अर्जावर या महोत्सवाला उपस्थित असणाऱ्या लेखककवींनी सह्या केल्या. तो अर्ज पेनतर्फे इथियोपियाच्या सरकारकडे पाठविण्यात आला. अजूनही देरेसा तुरुंगातच आहे.

'पेन'ची ही रिकाम्या खुर्चीची कल्पना खरोखरच अभिनव आहे. संवेदनाक्षम

व्यक्तींच्या अंतःकरणाला साद घालणारी आहे. आपल्याकडेही अनेक पत्रकारलेखक-कवींची मुस्कटदाबी होत असते. तिच्याबद्दल शासनाचा वा संबंधित धर्मांध शक्तींचा निषेध करण्यासाठी संमेलनात प्रतीकात्मक रिकामी खुर्ची ठेवण्याची पद्धत सुरू करायला हवी. सलमान रश्दी. तस्लिमा नासरिन यांच्यावरही देशांतराची पाळी आली आहे. इस्लामी मूलतत्त्ववादी सत्तांनी त्यांच्याबाबतीत मृत्युदंड देणाऱ्यांना लक्षावधींचे आमिष दाखवले आहे. अशा व्यक्तींकडे लक्ष वेधण्यासाठी रिकाम्या खुर्चीची व्यासपीठावर योजना असावी.

संपादक

‘आय डेअर’, ‘इट्स ऑलवेज पॉसिबल’ या पुस्तकांप्रमाणेच वाचकांना स्फूर्ती देणारी डॉ. किरण बेदी यांचे प्रभावी अनुभव कथन

किरण बेदी अनु. : भारती पांडे

मी लहान होते तेव्हा सक्रीय राहण्यासाठी धडपड करित असे. नंतर व्यावसायिक आर्थिक आणि वेळ यामध्येच मी गुंतून राहू लागले. आता एका वयानंतर ही कारणे कमी होऊ लागली आहेत. परंतु या दोन्ही स्थितींमध्ये एक गोष्ट साक्षी आहे आणि ती म्हणजे मनामध्ये लपून असलेली सजीवता, उत्साह आणि ओज.

गरिमा, मानमर्यादा प्राप्त करून घेण्याच्या प्रक्रियेला अंत नाही. यासाठी तुम्हाला स्वतःबद्दल आणि स्वतःच्या कामाबद्दल गर्व असणे फार आवश्यक आहे. कोणत्याही लोभाला बळी न पडता सर्वांचे हित नजरेसमोर ठेवून काम करा. मग पाहा. तुमच्या अंतरामध्ये केवढी गरिमा जन्म घेईल. निसर्गाची रचना सत्व रज आणि तम यांच्या मिश्रणाने झाली आहे. कोणीही व्यक्तीला सक्रीय राहिल्यानेच शांती मिळू शकते. निष्क्रीय राहून शांती मिळणे अशक्य आहे. तुरुंगामध्येही निसर्ग कोणामध्येही भेदभाव करत नाही. सर्वांना तेच २४ तास मिळालेले असतात- मग तुम्ही कैदी असा, विद्यार्थी असा की, निवृत्त झालेले असा. कोणालाही ४८ किंवा २२ तास मिळत नाहीत. महत्त्वाची गोष्ट ही की, आपण या २४ तासांचा उपयोग कसा करतो? आपण कसला विचार करतो? कोणत्या योजना बनवतो? काय करतो? या २४ तासांना आपण शारीरिक आणि मानसिक पातळीवर एका निरोगी पद्धतीने कोणत्या कामामध्ये खर्च करतो? आपल्या झटून केलेल्या मेहनतीखेरीज आणखीही काही कारणे असू शकतात. आपण आपल्या जीवनातील कमतरता शोधत बसू शकतो किंवा मग संधी घालवत बसू शकतो. आपण हे चालू खाते किंवा कालबद्ध खाते उघडू शकतो. आपल्या सर्वाजवळ हे बँकेतील खाते असते. त्या खात्यामध्ये कदाचित पैसे नसतील पण वेळ नक्कीच असतो. जो आपल्या वेळाची किंमत जाणत नाही तो नक्कीच दिवाळखोर होतो. जेव्हा मी स्वतःच्या अंतरामध्ये डोकावून पाहते तेव्हा मला नेहमी कोणत्याही समस्येचे उत्तर शोधण्यासाठी चार पर्याय सापडतात. तो एक क्षण फार महत्त्वाचा असतो.

‘माझ्या साहित्यप्रेमाचा उगमही शब्दप्रेमातच आहे...’

शब्दांवर माझं अगदी बालपणापासून खूप खूप प्रेम आहे. आजही मी सतत शब्दांच्या शोधात असते. शब्दांचं मला आजही कुतूहल वाटतं आणि माझ्या साहित्यप्रेमाचा उगमही या शब्दप्रेमातच आहे.. असे ज्येष्ठ कवयित्री, गीतकार शांताबाई शेळके यांनी म्हटले.

‘क्षितिज प्रतिष्ठान’ने आयोजित केलेल्या पं. हृदयनाथ मंगेशकर संगीत दिग्दर्शन स्पर्धेचे पारितोषिक वितरण शांताबाईंच्या हस्ते झाले. या समारंभानंतर गीतकार सुधीर मोघे यांनी शांताबाईंबरोबर गप्पा मारल्या. या वेळी त्या बोलत होत्या. ‘मी खूप वाचन करित असते. कुठलाही वाङ्मयप्रकार मला वर्ज्य नाही. संस्कृतवरही माझं खूप प्रेम आहे. पण त्याहीपेक्षा माझं प्रेम शब्दांवर आहे. बालपणापासून माझ्या कानावर तऱ्हेतऱ्हेचे शब्द पडले. मी ओव्या ऐकल्या, भिकाऱ्यांची गाणी ऐकली, लग्न समारंभातील गाणी ऐकली. माझ्या आईला, आजीला लोकगीतांची खूप आवड होती. त्यामुळे तीही गाणी कानावर पडत असत. त्या वयापासून मला शब्दांचं कुतूहल वाटत आलं आहे. ते आजही कायम आहे. तुम्ही कवी असा किंवा गीतकार, गाणे कळण्यासाठी शब्दांचा खूप उपयोग होतो. तुमच्याकडे शब्दभांडार असेल तर गाण्याच्या मागणीप्रमाणे, गाण्याच्या चालीप्रमाणे तुम्ही शब्दयोजना करू शकता आणि हे भांडार मला जसे पुस्तकांतून मिळाले तसे ते लाकसाहित्यातूनही मिळाले’ असे शांताबाई म्हणाल्या.

कविता आणि गीते याबद्दल बोलताना शांताबाई म्हणाल्या : कवीचे आत्मप्रगटीकरण गीतकार गीतातून करत असतो. त्यामुळे कवी श्रेष्ठ आणि गीतकार कनिष्ठ हा भेद मला मुळातच मान्य नाही. कवितेइतकेच माझे गीतांवरही प्रेम आहे. चांगल्या कवितेकडे, गीताकडे माझे आजही लक्ष वेधते. हा कवी कोण, गीतकार कोण हे आवर्जून जाणून घ्यावेसे वाटते.

कविता किंवा साहित्य व गीते यांचा आस्वाद तुम्ही कसा घेता, असा प्रश्न विचारला. असता त्या म्हणाल्या की, खरं तर आपण खूपदा काही तरी पूर्वग्रह ठेवून वाचत असतो. पण ते योग्य नाही. लेखकाने, कवीने किंवा रसिकाने कोणताही पूर्वग्रह ठेवू नये. पूर्वग्रह ठेवून वाचन केले की रसिकतेला बांध घातला जातो आणि पर्यायाने तुमच्याच रसिकतेला व विकासाला बांध पडतो. म्हणून सदैव आस्वादशील भूमिका असावी.

या मनमोकळ्या गप्पात शांताबाईंनी संगीतकार वसंत पवार, सुधीर फडके, गायक जितेंद्र अभिषेकी, संगीतकार पं. हृदयनाथ मंगेशकर आणि श्रीधर फडके यांच्याविषयीच्या अनेक आठवणीही सांगितल्या.

वसंत पवार यांची शैली हसतखेळत काम करण्याची होती, तर बाबूजी; (सुधीर फडके) शब्दांबद्दल अत्यंत चोखंदळ असायचे, असे त्या म्हणाल्या. पं. जितेंद्र अभिषेकी, पं. वसंतराव देशपांडे धीर देऊन कसे काम करवून घेत, याच्याही आठवणी त्यांनी सांगितल्या, तर गीतकार म्हणून स्वतंत्र शैली विकसित करण्यात श्रीधर फडके यांचे कौतुक केले.

कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन मोहन तथा अप्पा कुलकर्णी यांनी आणि स्वागत व प्रास्ताविक 'क्षितिज'चे अध्यक्ष चंद्रकांत काळे यांनी केले. स्पर्धेतील सर्वोत्कृष्ट संगीतकाराचे प्रथम पारितोषिक माधुरी जोशी यांना, द्वितीय पारितोषिक शशांक पोवार यांना आणि तृतीय पारितोषिक प्रसाद फाटक यांना देण्यात आले.

कर्णिक हे कोकण विकासाचा ध्यास घेतलेले साहित्यिक – मुख्यमंत्री

मधु मंगेश कर्णिक हा फक्त काल्पनिक कथा, कादंबऱ्यात रमणारा साहित्यिक नाही तर कोकण विकासाचा ध्यास घेतलेला, कोकणचे प्रश्न साहित्याच्या माध्यमातून वेशीवर टांगणारा अष्टपैलू साहित्यिक आहे, असे मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनी मधु मंगेश कर्णिक यांच्या कणकवलीतील सत्कार सोहळ्यात बोलताना सांगितले.

साहित्यिक कारकीर्दीचा रौप्यमहोत्सव व ७१ व्या वर्षात पदार्पण या निमित्ताने कणकवली येथे कर्णिक यांचा भव्य गौरवसोहळा आयोजित करण्यात आला होता.

या वेळी मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांच्यासह गोव्याचे मुख्यमंत्री मनोहर पर्रीकर,

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

कोवाड मुक्कामी त्यांनी मला एकदा विचारलं, 'माझ्याकडं फार अनमोल रत्नं आहेत. तुला पहायची आहेत का?'

दादांनी आपल्या भल्या भक्कम तिजोरीतून एक पेटी काढली आणि माझ्यासमोर उघडली. त्यात बरीचशी फाऊंटन पेन्स होती; एक एक पेन उचलत दादा मला सांगत होते, यानं मी 'स्वामी' लिहिलं, यानं मी 'श्रीमानयोगी', यानं तर 'राधेय', तर यानं 'गंधाली', ह्यानं तर 'समिधा'.

दादांची ती दौलत पाहून माझे डोळे दिपले होते.

रेशीमगाठी

लेखिका : कांचन घाणेकर

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

गोव्याच्या माजी मुख्यमंत्री शशीकला काकोडकर, विरोधी पक्षनेते नारायण राणे, डॉ. भालचंद्र मुणगेकर, वसंत डावखरे, सुनील तटकरे, हुसेन दलवाई आदी मान्यवर उपस्थित होते. त्याचबरोबर कोकण-गोवा परिसरातून हजारो रसिक, साहित्यिक आणि मधुभाईंच्या चाहत्यांनी मंडप भरून गेला.

या वेळी मधु मंगेश कर्णिक यांना ७० रौप्यमुद्रा देऊन मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांच्या हस्ते त्यांचा हृद्य सत्कार करण्यात आला. चंद्रकला कदम यांनी रेखाटलेल्या कर्णिक यांच्या तैलचित्राचे अनावरण गोव्याचे मुख्यमंत्री मनोहर पर्रीकर यांचे हस्ते झाले. तसेच मुंबई विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. भालचंद्र मुणगेकर यांच्या हस्ते कोकण साहित्य भूषण पुरस्कार कर्णिक यांना देण्यात आला. या वेळी कर्णिक यांच्या 'देवकी' 'मातीचा वास', 'शब्दानो मागुती या' या तीन पुस्तकांचे प्रकाशन झाले.

मधु मंगेश कर्णिक यांनी आपल्या लेखणी व वाणीने हजारो माणसे जोडण्याचे काम केले. यापुढे ते त्यांच्या करूळ गावीच रहाणार आहेत. या करूळ आणि कणकवली येथे भव्य स्वरूपाचे वाचनालय उभारावे यासाठी १० लाखांची देणगी मुख्यमंत्री निधीतून देशमुख यांनी जाहीर केली.

'मी किती जगलो, यापेक्षा मी कसा जगलो, हे महत्वाचे आहे. आज गोमंतक व महाराष्ट्राचे नाते साक्षात येथे निर्माण झाले आहे. गेली ५० वर्षे या अक्षरांशी खेळलो व शब्दांतून साहित्य निर्माण केले. आज हजारो लोक माझे अभीष्टचिंतन करण्यासाठी निरपेक्ष बुद्धीने आले, हीच माझी जीवनाची शिदोरी आहे,' असे उद्गार या वेळी कर्णिक यांनी काढले.

'शब्दाने मागुती या' ही आपली कविता त्यांनी म्हणून दाखविली.

पुरस्कारामुळे संपन्न परंपरेचा अंश असल्याची भावना – अरुणा ढेरे

आपण समृद्ध सांस्कृतिक, वाङ्मयीन परंपरेचा एक लहानसा अंश आहोत, ही जाणीव पुरस्कारांमुळे होत असते, अशी भावना कवयित्री डॉ. अरुणा ढेरे यांनी व्यक्त केली.

स्वामी विवेकानंद पुरस्कार डॉ. अरुणा ढेरे यांना देण्यात आला. सकाळचे संपादक अनंत दीक्षित यांच्या हस्ते व विश्वनाथ कराड यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या या कार्यक्रमासाठी डॉ. वीणा देव, शिवा मंत्री, मंडळाचे अध्यक्ष जनार्दन क्षीरसागर आणि अरविंद लेले हेही उपस्थित होते.

व्यक्ती म्हणून जगत असतानाच समाजाशी, हजारो वर्षांच्या परंपरेशी, संस्कृतीशीही आपली नाळ असते आणि असे पुरस्कार मिळतात, तेव्हा अशा परंपरेचा आपण अंश आहोत, याची छान जाणीव होते, अशी भावना व्यक्त करून डॉ. ढेरे म्हणाल्या की, विवेकानंदांच्या शब्दामागे त्यांच्या आत्मसामर्थ्याचे बळ होते म्हणूनच ते शब्द सामर्थ्यवान ठरले. हल्ली आपल्या भोवतालचे सारेच व्यवहार आपमतलबी झाले आहेत. त्यामुळे आपण सारेच जण आत्मकेंद्रित झालो आहोत. अशा स्थितीत विवेकानंदांनी वापरलेल्या सहनसिद्धी वा टॉलरन्सला विशेष महत्त्व आहे. समाजाला दिशा देण्याचे कार्य ढेरे यांनी यापुढील काळातील साहित्यातून करावे, अशी अपेक्षा कराड यांनी व्यक्त केली. श्रेष्ठ पित्याच्या सावलीतही स्वतःचे स्थान

समर्थपणे निर्माण करणारी कवयित्री, लेखिका अशा शब्दांत डॉ. वीणा देव यांनी यांचा गौरव केला.

प्रत्येकाने कार्यसंस्कृतीचा चेहरा बदलण्याची गरज – प्रा. भेंडे

जागतिकीकरण अपरिहार्य असून, वाढत्या स्पर्धेला तोंड देण्यासाठी प्रत्येकाने आपल्या कार्यसंस्कृतीचा चेहरामोहरा बदलण्याची आवश्यकता असल्याचे प्रतिपादन ख्यातनाम साहित्यिक डॉ. सुभाष भेंडे यांनी मुंबईत केले.

पार्ल्यांच्या प्रबोधनकार ठाकरे तरणतलावाच्या कलादालनात मुंबई 'लोकमत' चे कार्यकारी संपादक संजीव लाटकर यांच्या 'गंज' आणि 'टेकओव्हर' या दोन लघु कादंबऱ्यांच्या पुस्तकाचे प्रकाशन डॉ. भेंडे यांच्या हस्ते झाले. या वेळी आयोजिण्यात आलेल्या 'व्ही. आर. एस. एक समस्या या विषयावरील परिसंवादात कामगार नेते शरद राव आणि उद्योजक सुरेश कारे यांनी विचार मांडले.

स्वेच्छानिवृत्ती आणि औद्योगिक क्षेत्रात होणाऱ्या स्थित्यंतराविषयी केंद्रीभूत असलेल्या या दोन कलाकृतींचा वेधही डॉ. भेंडे यांनी आपल्या भाषणात घेतला. समाजात घडणाऱ्या घटनांविषयी आजचा लेखक अस्वस्थ होऊन आपले चिंतन आपल्या साहित्यकृतींमधून व्यक्त करीत आहे. आधुनिक तंत्रज्ञान, उदारीकरण यामुळे निर्माण होणारी वाढती बेरोजगारी यासाठी भरभक्कम पावले उचलण्याची निकड असल्याचेही ते म्हणाले.

परिसंवादात भाग घेताना कामगार नेते शरद राव यांनी कंत्राटी पद्धत हे स्वेच्छानिवृत्तीमागचे खरे कारण असून या समस्येला सरकारच जबाबदार असल्याचा आरोप केला.

आज जबाबदारीच्या पदांवर काम करणारे चार हजार आय. ए. एस. अधिकारी देशाचे कामकाज चालवीत आहेत. त्यांना विदेशात स्वारस्य असून, उदारीकरणाचे कट्टर समर्थन ते

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

'पूर्वी तिहारहून सुटका होऊन गेलेला कैदी गुन्हा करून परत आला की त्याची जुनी मित्रमंडळी हर्षभरानं त्याचे स्वागत करत. त्याच्या स्वागताचे समारंभ करत, पण आता मात्र परिस्थिती बदलली आहे. आता कोणी परतताच 'शेम-शेम' अशा घोषणांनी त्याचं स्वागत होतं. त्याला सर्वजण वाळीत टाकतात. त्याला सुधारण्यासाठी जे काही प्रयत्न केले गेले त्या सर्वांवर पाणी पडलं अशी सर्व कैद्यांची भावना होते.

इट्स ऑलवेज पॉसिबल

लेखिका : किरण बेदी

अनुवाद : लीना सोहोनी

किंमत : २५० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/८

करतात. अनेक मंत्री महाराष्ट्रात एवढी परदेशी गुंतवणूक करून होणार असल्याच्या वलयाना करीत असले तरी एकही नवा कारखाना सुरू झालेला नाही असा घणाघाती आरोपही राव यांनी केला. आजची पिढी रोजगारासाठी दाऊद, अमर नाईक, गवळी यांच्या उद्योगात सामील होत आहे, हे भयानक सत्य असल्याचेही ते म्हणाले. लेखक संजीव लाटकर यांनी आपल्या प्रास्तविकात कादंबरी लिहिण्यामागची भूमिका स्पष्ट केली.

'जागतिक स्तरावर मराठी नाटके मोठी झेप घेणार'

जागतिक स्तरावरही नजिकच्या भविष्यात मराठी नाटक मोठी झेप घेणार असल्याचे प्रमाण काही नव्या नाटकांतून मिळत आहे. 'समन्वय नाट्योत्सव २००१' च्या रूपाने एक नवी परंपरा मराठी रंगभूमीवर सुरू व्हावी, अशी अपेक्षा ज्येष्ठ नाटककार विजय तेंडुलकर यांनी व्यक्त केली.

'समन्वय' तर्फे नाट्योत्सव २००१ हा तीन दिवसीय उत्सव आजपासून सुरू झाला. या महोत्सवाच्या उद्घाटनप्रसंगी ते अध्यक्षपदावरून बोलत होते. यावेळी ज्येष्ठ रंगकर्मी पं. सत्यदेव दुबे, नाटककार सतीश आळेकर, महेश एलकुंचवार, डॉ. जब्बार पटेल उपस्थित होते.

'समन्वय' ने सुरू केलेला हा उपक्रम छोट्या स्वरूपाचा असला तरी महत्त्वपूर्ण आहे. मात्र याहून व्यापक स्वरूप याला यावे, प्रेक्षकांनी त्यांच्या प्रयत्नांना प्रतिसाद द्यावा आणि नाट्यमाध्यमातील नवा उत्सव म्हणून तो उभा रहावा, अशी अपेक्षा त्यांनी व्यक्त केली.

आम्ही धडपडलो तो काळ वेगळा होता. आजच्यासारखी प्रलोभने तेव्हा नव्हती. आता जगण्याचे स्वरूपच बदलले आहे. त्याचे परिणाम नाट्यमाध्यमावर झाले आहेत. तरीही काही तरुण मुले उत्साहाने नाटक करत आहेत. साठेचं काय करायचं, बेगम बर्वे, किंग लियर यासारख्या उत्कृष्ट प्रयोगांतून मराठी रंगभूमीचे परिणत स्वरूप दिसते आहे, या शब्दात त्यांनी 'समन्वय' च्या उपक्रमाचे कौतुक केले.

पं. सत्यदेव दुबे म्हणाले, 'देशात सशक्त रंगभूमी महाराष्ट्रातच आहे आणि खऱ्या अर्थाने नाटकाचे आधुनिक रूपही मराठी नाटकातून दिसते आहे. नावीन्याचा, वेगळेपणाचा शोध ही त्यामागची प्रेरणा आहे आणि या शोधातच खरे मनोरंजन आहे.'

महानोरांसारखे कवी हेच आमचे खरे भूषण – प्रमोद महाजन

'ज्यांच्या कविता आम्ही समजता, न समजता शिकलो, त्या महानोरांना पुरस्कार देण्याचे भाग्य मला लाभले. हा खरे तर महानोरांचा सन्मान नसून माझाच सन्मान आहे, असे मला मनापासून वाटते. महानोरांसारखे कवी हेच आमचे खरे भूषण आहेत', असे उद्गार केंद्रीय माहिती तंत्रज्ञान व संसदीय कामकाज मंत्री प्रमोद महाजन यांनी काढले.

मराठवाडा लोकविकास मंच या मूळ मराठवाड्यातील मुंबईकरांच्या संस्थेतर्फे आयोजित 'मराठवाडा भूषण' व 'मराठवाडा गौरव' या वार्षिक पुरस्कारांचा वितरण समारंभ किंगज सर्कल येथील षण्मुखानंद सभागृहात झाला.

ना. महाजन यांच्या हस्ते कविवर्य ना. धों. महानोर यांना इ.स. २००० वर्षांचा 'मराठवाडा

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/९

भूषण' हा स्मृतिचिन्ह, सन्मानपत्र व धनादेश या स्वरूपातील पुरस्कार देण्यात आला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी मुंबई उच्च न्यायालयाचे निवृत्त न्यायमूर्ती व्यंकटराव देशपांडे होते. ना. महाजन यांनी आपल्या भाषणात महानोरांच्या काव्यपंक्ती उद्धृत केल्या. ते म्हणाले, "राजकारणी येतात आणि जातात. नाव शिल्लक राहते ते कवी, साहित्यिक, कलावंतांचे. वेरूळचे कैलास लेणे शिल्पकारांच्या सात पिढ्यांनी घडविले. देशसुद्धा असाच उभा राहतो. साहित्यिक, कलावंत यांचेही असेच आहे. ते जन्मावे लागतात. आमच्यासारखे राजकारणी येतील आणि जातील. या मंचावरील राजकारणी बदलतील. पण कलावंतांचे, साहित्यिकांचे नाव जगात दुमदुमत राहणार आहे. या कार्यक्रमाला आपण कौटुंबिक स्वरूपाचा कार्यक्रम म्हणून आलो. महानोरांच्या कविता वाचून, रा. रं. बोराडेच्या कथा वाचून आम्ही लहानाचे मोठे झालो. त्यांचा व अन्य मान्यवरांचा आमच्या हस्ते होणारा सत्कार हा खरे तर त्यांचा सत्कार नसून आमचेच भाग्य आहे. १९७२ चा दुष्काळ आणि १९७४ चे मराठवाडा विकास आंदोलन यांनी आम्हाला खरे घडविले. त्यातून जी जडणघडण झाली ती बालवयात होणाऱ्या संस्कारांसारखी आहे. ते पुसले जाऊ शकत नाहीत".

कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे ना. महाजन, केंद्रीय खाण राज्यमंत्री जयसिंग गायकवाड, माजी उपमुख्यमंत्री गोपीनाथ मुंडे, सर्वोच्च न्यायालयाचे निवृत्त न्या. एस. पी. कुर्कुकर, न्या. व्यंकटराव देशपांडे यांच्या हस्ते ज्येष्ठ साहित्यिक, नामवंत कथाकार व महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळाचे अध्यक्ष रा. रं. बोराडे, राज्याचे माजी शिक्षणमंत्री कमलकिशोर कदम (आरोग्य सेवा), एकनाथराव कुलकर्णी (आंबेजोगाई, सामाजिक कार्य), डॉ. व्ही. एन. दमकोंडवार (मुंबई, तंत्रशिक्षण), डॉ. जनार्दन वाघमारे (लातूर, समाज प्रबोधन व शिक्षण), वामन केंद्रे (मुंबई, नाट्यदिग्दर्शन), रामचंद्र नीळकंठ भोगले (उद्योग), शिवाजीराव नलावडे (उस्मानाबाद, क्रीडा), शरण बिराजदार (मुंबई, प्रसारमाध्यम, मुंबई दूरदर्शन), डॉ. विमल मुंदडा (राज्यमंत्री) यांना 'मराठवाडा गौरव' पुरस्कार देऊन गौरविण्यात आले.

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

आपले पुढारी एकीकडे बहुराष्ट्रीय कंपन्यांवर तोंडसुख घेत असतात आणि त्याच वेळी त्यांचे लाचार आर्जवही करत असतात. एका तोंडाने दात्याकडे भीक मागायची आणि दुसऱ्या तोंडाने त्याला शिवी घायची. हे दृश्य केवळ भारतीय शिष्टमंडळातच पाहायला मिळते.

भारत विकणे आहे

लेखक : चित्रा सुब्रह्मण्यम्

अनु.: वि. स. वाळिंबे

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

तुकाराम महाराजांच्या आडनावात दुरुस्ती!

राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने पाठ्यपुस्तकातील संत तुकाराममहाराजांच्या आडनावात आता दुरुस्ती केली आहे. संत तुकारामांचे वंशज असलेले शिक्षणमंत्री श्री. रामकृष्ण मोरे यांच्या आदेशामुळे ही दुरुस्ती झाली आहे.

माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या धोरणानुसार पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळाने तयार केलेल्या पाचवी ते बारावीपर्यंतच्या मराठीच्या क्रमिक पुस्तकांमध्ये काव्यविभागात संत तुकाराममहाराजांच्या अभंगाचा समावेश पूर्वीपासून करण्यात आलेला आहे. पुस्तकात संत तुकारामांचे पूर्ण नाव 'तुकाराम बोल्होबा आंबिले' असे छापण्यात आले होते. त्यांचे खरे आडनाव 'मोरे' आहे, तरीही आंबिले छापले जात होते. वास्तविक आंबिले हे त्यांचे 'कूळ' आहे.

तुकारामांचे वंशज असलेले रामकृष्ण मोरे शिक्षणमंत्री झाल्यानंतर त्यांनी चुकीच्या आडनावात दुरुस्ती करण्याचा आदेश काढला. या आदेशाच्या अंमलबजावणीकरिता मंडळाने संत तुकारामांच्या साहित्याचे अभ्यासक आणि तज्ज्ञ यांचा सल्ला घेतला. आता नव्याने छपाई करण्यात आलेल्या पुस्तकात आडनावातील दुरुस्ती करण्यात आली आहे.

बंगलोर : ग्रंथालयासाठी आंदोलन

कोणत्याही शहराच्या भरभराटीचे प्रतीक म्हणजे त्या शहरातील गगनचुंबी इमारती असतात. प्रगतीची उंच त्यावरून ठरत असते. पण शहराची सांस्कृतिक उंची ही त्या शहरात किती ग्रंथालयं आहेत, यावरून ठरवली जायला हवी. परंतु समाजात यासंबंधी फारशी जागरूकता आढळत नाही. आपल्या वस्तीत रस्ता नाही, पिण्याचे पाणी येत नाही, अशा गा-हाण्यांवरून आंदोलने होतात. पण ग्रंथालय नाही, म्हणून चळवळ उभी राहिल्याचं क्वचितच घडतं.

अलीकडेच बंगलोर शहरात मात्र असं आंदोलन उभं राहिलंय. इंदिरानगर वसाहतीत ग्रंथालयासाठी बांधलेल्या इमारतीचं बंगलोर महापालिकेने अधिकाऱ्यांच्या निवासस्थानात परिवर्तन केलं आहे. त्यामुळे नागरिकांत असंतोष पसरला आहे. काही वर्षांपूर्वी राज्य सरकारने बंगलोर शहरात अधिक ग्रंथालये उघडण्याचं आवाहन केलं, आणि त्यासाठी एक खास योजना मंजूर केली. त्यानुसार महापालिकेने इंदिरानगर वसाहतीत दोन खोल्या आणि एक सभागृह असलेली बॅटी इमारत बांधली. त्यामुळे रहिवासी आनंदून गेले. 'ग्रंथ येती घरा, तोचि दिवाळी दसरा' असं रहिवाशांना वाटत होतं. पण महापालिकेने त्यांच्या आशा धुळीस मिळविल्या. ग्रंथालय खात्याकडं ही इमारत सुपूर्द केली जाणार होती. पण लाल फितीच्या कारभारात यासंबंधीची फाईल एका टेबलावरून दुसऱ्या टेबलावर अशी वर्षभर फिरत राहिली. इंदिरानगरचे रहिवासी महापालिकेच्या अधिकाऱ्यांच्या मागेमागे फिरत राहिले. पण महापालिकेने आपल्या एका अधिकाऱ्याला ती इमारत राहण्यास दिली. इंदिरानगरचे रहिवासी संतापले आणि त्यांनी आंदोलन उभारलं. अखेर पालिकेला नमावं लागलं. त्यांना ही इमारत खाली करणं भाग पाडलं. परंतु हा लढा एवढ्यावरच थांबला नाही. या इमारतीत ग्रंथालय सुरू करण्यासाठी ती संबंधित ग्रंथालय खात्याकडे सुपूर्द

करावी, यासाठी आंदोलन चालू आहे. रहिवाशांनी ग्रंथालय खात्यालाही साकडे घातले आहे. पण जोवर बंगलोर महापालिका ही इमारत ग्रंथालय खात्याला दिल्याचे अधिकृत पत्र देत नाही, तोवर आम्ही काही करू शकत नाही, असं सांगून या खात्यानं कानांवर हात ठेवले आहेत. आजही पुस्तकांच्या प्रतीक्षेत ही इमारत मूक अश्रू गाळत रिकामपणे उभी आहे.

मुंबई साहित्य संस्कृती मंडळांचं कार्यालय हलविण्यात आलं आणि 'नॅशनल बुक ट्रस्ट' या केंद्रीय संस्थेच्या प्रादेशिक कार्यालयाला जागा नाही, म्हणून ते महाराष्ट्राबाहेर हलवण्याची पाळी येणार आहे. या विषयावर बंगलोरप्रमाणे आपल्याकडे आंदोलन का होत नाही? (चकोर- महाराष्ट्र टाईम्स)

विदेशी तंत्रज्ञान तपासून पाहण्याची यंत्रणा हवी : डॉ. कोळस्कर

विकसित राष्ट्रतून आलेल्या तंत्रज्ञानास प्रायोगिक तत्वावर आपण प्रथम परवानगी देतो व पुढे ते डोळे झाकून स्वीकारतो. त्याचे परिणाम-दुष्परिणाम तपासून पाहत नाही. अथवा कायद्यामध्ये त्याप्रमाणे बदल करत नाही. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांमार्फत येणारे तंत्रज्ञान आणि त्यांनी केलेले दावे तपासून पाहणारी स्वतंत्र यंत्रणा या देशात उभी राहणे आवश्यक झाले आहे, असे विचार पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी मांडले.

वैज्ञानिक नैतिकता (विज्ञान आणि समाज) या विषयावर ते बोलत होते. विज्ञान वाङ्मय निर्मिती चर्चासत्राचा डॉ. कोळस्कर यांच्या भाषणाने समारोप झाला.

पहिल्या, दुसऱ्या महायुद्धात व नंतर डी. डी. टी. चा वापर वाढला. त्याचा फायदा अमेरिकेला झाला. पण यामुळे जगातील किती माणसं, वनस्पती यावर त्याचा दुष्परिणाम झाला, याकडे अमेरिका, युरोप आणि जागतिक आरोग्य संघटना यांनी दुर्लक्ष केले. महायुद्ध संपल्यानंतर वीस वर्षांनी राचेल कार्सन या महिलेने एका पुस्तकाद्वारे डीडीटीचे दुष्परिणाम जगापुढे आणले. त्यानंतर अमेरिकेने डीडीटीचा वापर कमी करण्यासाठी ४० कायदे केले व त्यावर बंदी

आणली. वैज्ञानिक आपल्या शोधाचे श्रेय तेवढे घेतात, त्यापासून होणाऱ्या दुष्परिणामाची जबाबदारीही त्यांनी घेतली पाहिजे, असे डॉ. कोळस्कर यांनी सांगितले.

'देवी'सारखा रोग विसाव्या शतकात या भूतलावरून नाहीसा केल्याचा दावा केला जातो, असे सांगून डॉ. कोळस्कर म्हणाले, 'गेल्या तीन-चार वर्षांतील संशोधनात आफ्रिकेतील माकडांमध्ये 'देवी'सारख्या रोगाची लागण झाली असून तो तेथील माणसांमध्ये आढळून आला आहे.'

यापुढील काळात जैविक तंत्रज्ञानाद्वारे युद्ध (बायोलॉजिकल वॉरफेअर) लढले जाईल. त्यासाठी संशोधन व अन्य कारणासाठी बाहेरून येणारे प्राणी तपासून पाहणे याकरिता स्वतंत्र यंत्रणा असणे गरजेचे आहे. तसेच शिक्षण, संशोधन आणि त्या अनुषंगाने कायदे करणे, हे सर्व एकत्रितपणे होणे गरजेचे आहे.

मराठी विज्ञान वाङ्मयात सृष्टिज्ञानाचे योगदान या विषयावर प्रा. मेधा नागराज, डॉ. नागनाथ कोतापल्ले यांची विस्तार या भाषणे झाली. मराठीतील विविध विज्ञान नियतकालिकांची माहिती प्रभाकर सोवनी यांनी दिली.

आपल्या २५ वर्षांच्या लेखनकाळात विज्ञानावर १०० पुस्तके लिहिल्याबद्दल निरंजन घाटे यांचा सत्कार डॉ. अशोक कोळस्कर यांच्या हस्ते करण्यात आला.

'वळचणीचे पाणी' बाळ गाडगीळांचे आत्मचरित्र प्रकाशन

'वळचणीचे पाणी' या पुस्तकाचे प्रकाशन १७ जून रोजी उद्योगमंत्री पतंगराव कदम यांच्या हस्ते झाले. प्रिं. शां. ब. मुजुमदार, बाळ गाडगीळ आणि प्र. चिं. शेजवलकर उपस्थित होते.

'वळचणीचे पाणी वळचणीला कसे गेले' हे कळण्यासाठी बाळ गाडगीळ यांचे 'वळचणीचे पाणी' हे आत्मचरित्रात्मक पुस्तक वाचायला हवे. विद्यार्थ्यांच्या हस्ते शिक्षकांच्या आत्मचरित्राचे प्रकाशन असे या पुस्तकाबाबत घडले आहे. राज्याचे उद्योगमंत्री डॉ. पतंगराव कदम हे गाडगीळ, तसेच या समारंभाचे अध्यक्ष असलेल्या शां. ब. मुजुमदार यांचे विद्यार्थी. या दोघांपासून प्रेरणा घेऊन, त्यांचा पाठिंबा मिळवूनच त्यांनी शिक्षणक्षेत्रात आपले असे कार्य उभे केलेले. त्यामुळे त्यांनी या कार्यक्रमास आवर्जून उपस्थित होते.

बाळ गाडगीळ जसे विनोदी लेखक म्हणून प्रसिद्ध आहेत, तसेच शिक्षणतज्ज्ञ म्हणूनही त्यांना मानले जाते. त्या क्षेत्रातील डी. ए. सोसायटी या महत्त्वाच्या संस्थेत त्यांनी दीर्घकाळ सेवा केली आहे. यामुळे त्याबद्दल या पुस्तकात विस्ताराने लिहिले जाणे व त्यावर या समारंभातही टिप्पणी होणे साहजिकच होते. गाडगीळ यांच्या बरोबरच त्या संस्थेत आलेल्या प्र. चिं. शेजवलकर यांनी त्या काळाचे वर्णन 'सुवर्णमय'च केले आहे. विनोदी लेखक हा आनंददायीच असतो, असे मत असलेल्या शेजवलकरांना हे आत्मचरित्रात्मक लेखन एखादे रहस्य उलगडून दाखवणाऱ्या रहस्यकथा वाचनाचाही आनंद देणारे आहे असे जाणवले.

आपली परंपरा मानणाऱ्या व त्याप्रमाणे जगणाऱ्या बाळासाहेब यांच्या जीवनात एक सौजन्यबैठक आहे व ती या लेखनात पुरेपूर उतरली आहे, असे प्रा. म.द. हातकणंगलेकर यांनी म्हटले. शां. ब. मुजुमदार यांच्या मते, आत्मचरित्र लेखनात जी तटस्थता आवश्यक

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

तुम्ही जर कोणाच्या खांद्यावर हात ठेवलात तर आपल्या सान्या हृदयातलं प्रेम आपल्या हातातून त्याच्याकडे पाठवा. आपले सगळे प्राण, सारं हृदय त्या हातात एकवटून जाऊ दे आणि तुम्हाला आश्चर्य वाटेल त्या हातात जादू अवतरेल.

ध्यानसूत्र

ओशो

अनुवाद : माधव कर्वे

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१२

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१३

असते ती येथे लक्षणीय वाटावी इतकी आहे.

बाळ गाडगीळ यांनी आपल्या आईबद्दल केलेले यातील लेखन सर्वांनाच 'भावून' गेले आहे. पुष्पक प्रकाशनाने हे पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे. 'महाराष्ट्र साहित्य परिषदे'च्या सभागृहात हा समारंभ झाला.

कंचनीचा महाल ना. घं. चे स्मारक व्हावा !

'रानावनात गेली बाई शीळ', ही गेय कविता हिजमास्टर्स कंपनीच्या ध्वनिफितीतून १९३२ पासून संपूर्ण महाराष्ट्रात गुंजते आहे. तिचे रचनाकर्ते ख्यातनाम प्रेमकवी ना. घ. देशपांडेच्या निधनाला एक वर्ष पूर्ण झाल्यावरही त्यांच्या स्मृती जतन करण्यासाठी कोणतेच पाऊल शासनाच्या सांस्कृतिक विभागामार्फत. आप्त-मित्र अथवा स्थानिक प्रशासनाकडून उचलले न गेल्यामुळे ना. घ. प्रेमी नाराज आहेत.

मराठी काव्यरसिकांना आपल्या प्रेम आणि गेय कवितांनी वेड लावणारा ज्येष्ठ व श्रेष्ठ प्रतिभाशाली, व्रतस्थ कवी म्हणून ना. घ. देशपांडे यांचा उल्लेख मराठी काव्यविश्वात आदराने होतो. ना. घं. चा जन्म (२१ ऑगस्ट, १९०९) बुलडाणा जिल्ह्यातील सिंदखेडराजा तालुक्यातील शेंदूरजन या गावी झाला. मेहकर ही त्यांची कर्मभूमी. वकिली व्यवसाय करून साहित्य साधना या कवीने केली. १० मे, २००० रोजी वार्धक्यामुळे या भूतलावरील 'खूणगाठ' संपली तरी त्यांची 'आठवण' 'शीळ'मधून मराठी काव्यरसिकांना कायम राहणार आहे. मेहकरच्या उत्तरेला पैनगंगेच्या काठी जानेफळ रोडवर एक जुनी लाल विटा-मातीची वास्तू आहे. ही वास्तू कंचनीचा महाल म्हणून या भागात ओळखली जाते. या वास्तूवर ना. घं. नी 'कंचनीचा महाल' नावाची एक दीर्घ कविता १९६३ मध्ये लिहिली. (पुढे १९९६ ला ना. घं. चा कंचनीचा महाल नावाचा कवितासंग्रह मौजने आपल्या विलंब परंपरेला धरून साजेसा काढला आहे!) कंचनीच्या महालाविषयी एक दंतकथा मेहकरमध्ये सांगितली जाते. दंतकथेनुसार या महालात एक कंचनी

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

वर्गाच्या वार्षिक पुस्तकात हेलन केलरच्या नावापुढे लिहिलेली कविता अशी होती—
तिच्या अवतरित श्रमांपुढे आपले श्रम काहीच नाहीत.

'पराभव' शब्द तिला स्वप्नातही नव्हता माहित
तिच्या विजयाचे मोल आमच्या विजयाहून मोठे!
तिने दिले तेवढे मूल्य आम्ही दिले आहे कोठे!

आंधळी

लेखिका : कॅथरिन पिअर्स

अनुवाद : शान्ता शेळके

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१४

राहत होती. लोणार येथील सरोवरामधील कमळजा देवीच्या मंदिराचा दिवा तिच्या महालातून तिला बघावयाचा होता. तिने हा दिवा बघण्यासाठी मजल्यावर मजले सात बांधले व दिवा पाहिला. मात्र, दिवा पाहिल्याबरोबर ती शिळा होऊन महालासमोर पडली. या कंचनीच्या रूपाचे, कर्तृत्वाचे गोडवे अद्यापही या भागात गायिले जातात. कंचनी ही या परिसरातील प्रसिद्ध नर्तकी होती. मोगलांच्या काळात अनेक नवाब, राजे, सरदार यांना तिने आपल्या विविध अंगी कलागुणांनी मोहित करून परकीय आक्रमणाची पूर्वसूचना ती त्यांच्याकडून काढत असे व स्वकीय राजांना दूतांमार्फत देत असे. कंचनीच्या नावाने ओळखली जाणारी ही वास्तू एका सुंदर स्त्रीच्या आकांक्षाचे प्रतीक आहे. या कंचनीच्या महालाच्या आर्त आणि व्याकुळ कहाणीला ना. घं. नी लघु-गुरू-भेदातील अक्षरछंदात शब्दबद्ध केले आहे. १२० ओळींचे एक कडवे, अशा १४ कडव्यांची ही दीर्घ रचना आहे.

'अशीच होती रे, नि:शब्द मधुर ती रात्र राजसवाणी,
असेच खोलात वाहत होते रे, या पैनगंगेचे पाणी।

.....

'नकोस घाबरू उगाच पथिका, मला मलाही चैतन्य होते,
तुझ्याच सारखे मलाही एकदा यौवनलावण्य होते!'

- अशी स्वतःची दुःखभरी व्याकुळ कहाणी सांगत कंचनीची भग्न वास्तू आजही उभी आहे.

ना. घं. च्या निधनानंतर भल्याभल्यांनी कंचनीचा महाल ना. घं. च्या स्मृतिदर्शक स्मारकात रूपांतरित करण्याचा मनोदय व्यक्त केला. डॉ. विठ्ठल वाघांपासून जि. प. अध्यक्षपर्यंत सर्वांनी या कामी सर्वतोपरी मदतीची जाहीर ग्वाही दिली होती. साहित्यिक व्यक्तींना दिलेल्या आश्वासनांची पूर्ती कधीच होत नाही, याची प्रचीती जिल्ह्यातील लोकांना आली आहे. गतकाळाच्या इतिहासावर सांस्कृतिक भान नसणाऱ्या व्यक्तींकडून या महालाची विटंबना होत आहे. मोघल संस्कृतीच्या बांधकामाची छाप असणाऱ्या या ऐतिहासिक वास्तूमध्ये ना. घं. च्या काही कवितांचे शिल्पकाव्य जतन करावे, अशी मागणी आहे.

तेजाच्या ध्यासाने झपाटलेल्या कंचनी नावाच्या रूपवती महिलेच्या शोकांतिकेची साक्ष देणारा हा महाल आहे. पडका आणि उद्ध्वस्त असलेला हा महाल लावण्य आणि प्रकाश, सौंदर्य आणि तेज, अनुपम स्त्रीत्व आणि तिची अदम्य आस यांचे चिरंतन स्मारक होऊ शकेल. हा इमला ना. घं. चे स्मारक म्हणून आपण जतन केला पाहिजे. महाराष्ट्र शासनाच्या साहित्य आणि संस्कृती विभागाच्या वतीने ना. घं. चे स्मृतिस्मारक या कंचनी महालाच्या परिसरात करण्याबाबत पुढाकार घ्यावा, तसेच विदर्भ साहित्य संघानेही या कामी लक्ष घालावे, अशी अपेक्षा आहे.

- नरेंद्र लांजेवार (साप्ताहिक महाराष्ट्र वरून).

संत व वैज्ञानिकांच्या परंपरेमुळे महाराष्ट्र हे संपन्न राज्य

एका बाजूला संतांची परंपरा तर दुसरीकडे पुरोगामी वैज्ञानिकांची परंपरा असलेले महाराष्ट्र

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१५

हे अत्यंत संपन्न राज्य आहे, असे मत पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी व्यक्त केले.

शास्त्रज्ञ अनंतराव सुर्वे स्मरणार्थ दिल्या जाणाऱ्या पुणे मराठी ग्रंथालय स्वातंत्र्यवीर सावरकर पारितोषिक वितरणप्रसंगी ते बोलत होते. ज्येष्ठ विज्ञानलेखक श्री. वि.केळकर यांच्या 'आधुनिक विज्ञानाची किमया' या पुस्तकाला १००० रुपये रोख व सन्मानचिन्ह देऊन गौरविण्यात आले.

विज्ञानविषयक माहिती अत्यंत सोप्या भाषेत सर्वसामान्य करून देण्याचे महत्वाचे काम केळकरसंसारखी माणसे करीत आहेत, असे सांगून कोळस्कर म्हणाले, आजचे तंत्रज्ञान व विज्ञान समाजाला फार वेगाने बदलत आहेत. त्या वेगाला जर सर्वसामान्य माणूस तयार नसेल तर समाज मागे पडेल, त्यासाठी विज्ञानाची परिभाषा समजून घेणे ही काळजी गरज आहे. आगामी काळात भारतीय संस्कृतीची जपणूक करत महाराष्ट्राला माहिती तंत्रज्ञान व विज्ञान क्षेत्रात पुढे नेऊ, असा विश्वास त्यांनी या वेळी व्यक्त केला.

संस्थेचे कार्याध्यक्ष मुकुंद अनगळ यांनी पुस्तकाच्या निवडीमागची भूमिका विशद केली. चारुदत्त निमकर यांनी प्रास्ताविक केले व आभार मानले.

'मुंबई दूरदर्शन' कडून यापुढे दर्जेदार मराठी चित्रपटांची निर्मिती

"मराठी चित्रपट निर्मितीबाबत वाढत चाललेली उदासीनता व त्याला प्रेक्षकांचा मिळणारा अल्प प्रतिसाद बघून दर्जेदार मराठी चित्रपट निर्माण करण्यासाठी मुंबई दूरदर्शन यापुढे सक्रिय होणार आहे, अशी माहिती मुंबई दूरदर्शनचे संचालक मुकेश शर्मा यांनी दिली.

डीएसके फाऊंडेशनतर्फे आयोजित करण्यात आलेल्या 'डीएसके गप्पा' या सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे उद्घाटन मुकेश शर्मा यांच्या हस्ते झाले. 'प्रपंच' या गाजलेल्या मालिकेच्या दिग्दर्शिका प्रतिमा कुलकर्णी याही या गप्पात सहभागी झाल्या होत्या.

मराठी चित्रपट निर्मितीसाठी शासनाचे १५ लाखाचे अनुदान आम्ही घेणार आहोतच, परंतु नव्या पिढीचे निर्माते जरी या निर्मितीसाठी मदत करू इच्छुक असतील, तर त्यांनाही आम्ही यात

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

कुठल्या हक्काच्या गोष्टी करताहेत हे सगळे?... आणि कशा करता? काही थोडे मागण्याकरता! या माणसांनी इतकं दिलं ! त्यांच्यावर अशी मागण्याची वेळ यावी? हक्क असे बोलून दाखवायचे असतात? त्यांचा असा उच्चार असतो ? इतका भडक? हक्क तर तनामानातून झिरपत झिरपत येतात!

निसटलेले

लेखिका : आशा बगे

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

संधी देणार आहोत, असे सांगून शर्मा म्हणाले, हे चित्रपट प्रथम दूरदर्शनवरून प्रसारित होणार असून नंतर ते इतर खासगी वाहिन्यांवरूनही दाखवण्यात येणार आहेत.

मुंबई दूरदर्शनच्या 'सह्याद्री' या वाहिनीला सुरुवातीला प्रेक्षकांचा प्रतिसाद फक्त ३% होता, मात्र शर्मा यांनी लालफितीच्या कारभाराला मोडीत काढल्याने मुंबईत 'सह्याद्री वाहिनीची लोकप्रियता ४५ ते ४७% एवढी वाढली आहे. प्रेक्षकांचे आवडीचे 'छायागीत' व 'चित्रहार' हे पूर्ववत सुरू केले, तसेच दोन कार्यक्रमांमधील उरलेल्या वेळात फक्त जाहिरातींचा मारा न करता 'कुंकू-टिकली' सारखे हलकेफुलके कार्यक्रम प्रसारित होऊ लागले. तसेच केबल चालकांशी नियमितपणे घडवून आणलेला संवाद 'सह्याद्री' वाहिनीच्या लोकप्रियतेचे कारण बनले आहे. याविषयी शर्मा यांनी या वेळी समाधान व्यक्त केले. मात्र, 'पुणे दूरदर्शन'चे उद्घाटन दोन वर्षांपूर्वी होऊनसुद्धा हवे तसे कार्यक्रम बनत नसल्याबद्दल नाराजी व्यक्त करून 'पुणे दूरदर्शन'चा उपयोग पुणेकरांना करून देण्याचे आश्वासन त्यांनी या वेळी दिले.

आजची युवा पिढी खुप हुशार आहे, असे सांगून कुलकर्णी म्हणाल्या, अनेक वाहिन्यांच्या मागण्या खूप आहेत, पण थोड्या माहितीवर दिग्दर्शन करणे हे अत्यंत धोक्याचे आहे, कारण व्यक्तिविकास अथवा कामातील परिपूर्णता ही कमी अनुभवावर कधी येत नसते. नव्या पिढीने खूप शिकून या क्षेत्रात यावे. असे आवाहन त्यांनी या वेळी केले.

सुधीर गाडगीळ व समीरण वाळवेकर यांनी कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालक केले.

'समाजास दिशा देण्याची जबाबदारी साहित्यिकांवर'

देशात अस्थिरता निर्माण झाली असून, हा समाज पूर्णपणे विस्कळित झाला आहे, त्याला योग्य मार्ग दाखवण्याची जबाबदारी साहित्यावर येऊन पडली आहे. समाजामध्ये साहित्यिकांनी नवचैतन्य निर्माण करावे, असे आमदार रामदास फुटाणे यांनी सांगितले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या देहूगाव शाखेचे उद्घाटन आणि डॉ. विवेकानंद मोरेलिखित आणि सुयश प्रकाशनाने प्रकाशित केलेल्या 'रोखठोक' या काव्यसंग्रहाचे प्रकाशन फुटाणे यांच्या हस्ते करण्यात आले, कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी फ.मु. शिंदे होते.

महाराष्ट्र साहित्य परिषद पिंपरी-चिंचवड शाखेचे कार्याध्यक्ष गुलाब बिरदवडे, उत्कर्ष प्रकाशनाचे सु.वा. जोशी, सुयश प्रकाशनाचे सुनील यादव, लेखक, चित्रकार बबन ठकार, आळंदी विश्वशांती केंद्राचे संस्थापक वि.दा.कराड, संत साहित्याचे अभ्यासक डॉ. सदानंद मोरे, देहूच्या सरपंच सुमनबाई चव्हाण, उपसरपंच गुलाब काळोखे, देहूरोड पोलिस ठाण्याचे पोलिस निरीक्षक अशोक डेकणे, सहायक पोलिस उपनिरीक्षक संजय भामारे हे उपस्थित होते.

तरुणांना साहित्याशी जोडण्यासाठी प्रयत्नाची गरज

तरुण पिढी साहित्याशी जोडली जावी, यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न, करणे आवश्यक आहे, असे मत केंद्रीय मंत्री सुमित्रा महाजन यांनी व्यक्त केले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या ९५ व्या वर्धापनदिनानिमित्त झालेल्या समारंभात प्रमुख पाहुण्या म्हणून त्या बोलत होत्या. राजेंद्र बनहट्टी अध्यक्षस्थानी होते.

या समारंभात ज्येष्ठ साहित्यिक श्रीपाद जोशी यांचा प्रदीर्घ साहित्यसेवेबद्दल महाराष्ट्र साहित्य परिषद पारितोषिक देऊन गौरव करण्यात आला. ५ हजार रुपये, शाल, श्रीफळ, स्मृतिचिन्ह असे या पारितोषिकाचे स्वरूप आहे.

ज्येष्ठ लघुतमकथाकार प्रा.भा.म.गोरे यांचा विशेष सत्कार करण्यात आला. तसेच महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या कल्याण शाखेचे कार्यकर्ते प्रभाकर संत यांना सार्वजनिक संस्थेत निरलसपणे केलेल्या कार्याबद्दल भीमराव कुलकर्णी पारितोषिक देण्यात आले. महाजन यांच्या हस्ते या तीनही पारितोषिकांचे वितरण झाले.

आपल्या लेखनामागील दृष्टिकोन आंतरभारतीचा आहे, असे मत श्रीपाद जोशी यांनी सत्काराला उत्तर देताना व्यक्त केले. ते म्हणाले की, साने गुरुजींचे आपल्यावर ऋण आहे! महात्मा गांधी यांच्या सहवासाचे भाग्य आपल्याला लाभले.

मराठीत आपली दखल घेतली गेली नाही. लोकप्रिय साहित्याशी आपला संबंध राहिला नाही, साहित्य क्षेत्रात जातीयवाद, प्रांतवाद याचा प्रवेश झाला आहे. त्या घटकांच्या आधारावर सर्व काही मिळविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. साहित्य परिषदेच्या रूपाने आज मराठी रसिकांकडून आपली कदर झाली याचे समाधान वाटते, असे ते म्हणाले,

विशेष सत्कार झालेले प्रा. भा. म. गोरे १४ वर्षांचे आहेत. लोकमान्यांनी आपल्याला दीर्घायुष्याचा आशीर्वाद दिला होता. त्यांच्या आशीर्वादामुळेच आपण उभे आहोत. अशी भावना त्यांनी या वेळी बोलताना व्यक्त केली. ते म्हणाले, लघुतम कथा हा साहित्यप्रकार नामशेष होऊ नये यासाठी आपला प्रयत्न आहे. खांडेकर, अरविंद गोखले यांनी अनेक लघुतम कथा लिहून या क्षेत्रात मोलाची भर घातली. महाकाव्य, खंडकाव्य, नाट्यछटा यांची निर्मिती जवळपास थांबल्याबद्दल गोरे यांनी खंत व्यक्त केली.

सर्वसमावेशकता हे साहित्य परिषदेचे वैशिष्ट्य आहे, त्यामुळेच या संस्थेची वाटचाल जोमाने सुरू राहिली, असे सुमित्रा महाजन यांनी नमूद केले. साहित्य परिषदेच्या नावात महाराष्ट्र

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

आपण सारेच मुळी असे आहोत. म्हणून कुणी कुणाला हसु नये. कुणी कुणाचा उपहास करू नये. त्या गुन्हेगाराच्या जागी आपण देखील असू शकतो. तसे आपण नाही, ही केवळ देवाची कृपा! आपण सगळेच काचेचे पेंढे आहोत, तेही अज्ञात हळव्या जागा असलेले. कधी लहानसा धक्का नेमका तिथे लागेल आणि कधी आपण खळकन फुटून जाऊ, याचा नेम नाही !

सांगावेसे वाटले, म्हणून

लेखिका : शान्ताबाई शोळके

किंमत : १० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१८

आहे आणि महाराष्ट्र ही व्यापक संकल्पना आहे, त्या संकल्पनेनुसार परिषदेचे कार्य सुरू आहे, असे त्या म्हणाल्या.

तरुण पिढी साहित्यापासून दूर गेली याला आपणच जबाबदार आहोत, असे मत व्यक्त करून महाजन यांनी सांगितले की, तरुण पिढीत साहित्याची आवड रुजविण्याची जाणीवपूर्वक प्रयत्न केले पाहिजेत. साहित्यातून व्यक्तिमत्त्व निर्माण होते, संस्कार होतात. लहान मुलांना वाढदिवसाला त्यांना भावतील अशी पुस्तके भेट दिली पाहिजेत, पण पालकांकडून तसे क्वचितच होतांना दिसते. मुलाने किती गुण मिळविले याला आपण महत्त्व देतो! त्यातून यांत्रिक मानव निर्माण होतो! यामध्ये तरुणांची चूक नाही. त्यांना साहित्याशी जोडण्याची जबाबदारी पालकांची आहे.

‘मोगरा फुलला’चे प्रकाशन

शब्दशक्तीची जादू सुरेश पोरे यांना लहान वयातच जाणवली आहे. त्यांनी आचार्य अत्रे यांच्यापासून ते प्रेमचंद यांच्यापर्यंतचे विविध प्रकारचे लेखन मनःपूत वाचले आणि आपणही असे लेखक व्हायचे अशी मनाशी खूणगाठ बांधली. त्यांची आजपर्यंत पाच पुस्तके प्रसिद्ध झाली आहेत. सध्या लिहिणे आणि शिकविणे यात रमून गेलेले पोरे पूर्वी सर्व्हेअर होते. त्या कामातील अनुभवातून लिहिली गेलेली त्यांची उन्हातलं चांदणं ही कादंबरी ज्या समीक्षकांनी वाखाणली त्याच शंकर सारडा यांच्या हस्ते सुरेश पोरे यांचा ‘मोगरा फुलला’ हा कथासंग्रह प्रसिद्ध झाला आहे. याही लेखनाचे कौतुक करीत असतानाच श्री. शंकर सारडा यांनी सर्वच नव्या लेखकांना इशारा दिला की, अनुभवांची समृद्धी तर हवीच, पण ते फुलवण्याची ताकदही हवी. आकृतिबंधाचा विचार न करता लेखन केले तर वाचकांचा प्रतिसाद मिळणे मुश्किलच होते.

ठराविक प्रकाशकांची मत्केदारी आता कमी होऊ लागली आहे, असे या वेळी सारडा म्हणाले. पोरे यांचा हा संग्रह सुदिन ग्रंथ प्रकाशनने प्रकाशित केला आहे. सुदिनचे दिनकर जोशी हे काही व्यावसायिक प्रकाशक नव्हेत. त्यांना आपल्या पुस्तकाबद्दलच्या कटू अनुभवांमुळे प्रकाशक व्हावे लागले. आपल्या चित्रपट व्यवसायातील अनुभवांवर त्यांनी ‘पाहता वळुनी मागे’, हे आत्मकथनपर लेखन केले होते. त्यांना त्यासाठी एक प्रकाशकही मिळाला होता. पण वीस हजार रुपये लेखकाकडूनच घेऊनही त्या प्रकाशकाने काही ना काही कारणाने ते पुस्तक प्रकाशित केले नाहीच. कोर्टकचेऱ्या होऊनही काही साधले नाही, उलट कोण प्रकाशित करतं हे पुडकं, असले शब्द जोशींना ऐकायला मिळाले. या शब्दांनीच त्यांना प्रकाशक बनविले. आपण प्रकाशित केलेल्या आपल्या पुस्तकाला चांगला प्रतिसाद मिळतो आहे, हे लक्षात आल्यावर त्यांनी इतर लेखकांचीही (त्यांच्याकडून पैसे न घेता) पुस्तके प्रकाशित करायचे ठरविले. तसे त्यांनी जाहीर निवेदनच दिले. त्यानुसार आलेल्या संहितांमधूनच श्री. पोरे यांचे लेखन जोशींनी निवडले आहे. (सुदिन प्रकाशन. १५११ सदाशिव पेठ, ४ब सप्तश्रृंगी, रेणुका स्वरूपजवळ, पुणे-३० फोन-५४३७४४१)

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१९

समरसता साहित्य संमेलनात 'अनुवादित साहित्य' मुख्य विषय

नव्या सहस्रकात काय आवश्यक आहे, याचा सर्वांगीण विचार अनुवादित साहित्यामधून करता येईल. या अनुषंगाने सोलापूर येथे होणाऱ्या चौथ्या समरसता साहित्य संमेलनाचा मुख्य विषय 'अनुवादित साहित्य' हा ठेवण्यात आला आहे, अशी माहिती संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष डॉ. अनंत तोरो यांनी दिली.

समरसता साहित्य परिषदेचे राज्यातील विविध भागातील पदाधिकारी या वेळी उपस्थित होते. डॉ. तोरो म्हणाले की, अनुवादाचे महत्त्वाचे कार्य हे आत्मशोधाचे आहे. मूळ लेखकांपेक्षाही अनुवादकाची जबाबदारी मोठी असून, कर्तव्यपराडमुख झालेल्या समाजाला कर्तव्यसन्मुख करण्यासाठी अनुवादकाची आवश्यकता आहे. पाश्चिमात्य देशात लेखकांपेक्षा अनुवादकाला जास्त महत्त्व आहे. महाराष्ट्रात मात्र अनुवादकाला गौण लेखून लेखकास मोठे मानले जाते. देशातील सर्व विद्यापीठांत अनुवादाच्या शाखा असूनही अद्यापि कवितांचा अनुवाद पाहिजे तेवढा झालेला दिसून येत नाही. त्यामुळेच हा विषय संमेलनासाठी निवडला आहे. या संमेलनातून अनुवादकांना नक्कीच काही तरी घेऊन जाता येईल. तिसऱ्या संमेलनाचे अध्यक्ष प्रा. बाळकृष्ण कवठेकर म्हणाले की, भरकटत जाणाऱ्या विचारांना अधिष्ठान प्राप्त करून देण्याचे सामर्थ्य अनुवादित साहित्यात असल्याने ते जाणीवपूर्वक अभ्यासण्याची गरज आहे. भारतीय साहित्य विविध भाषांमध्ये असल्याने अनुवादाचे योगदान अपेक्षित सांस्कृतिक सहजीवनाच्या दृष्टिकोनातून व्यापक आहे. स्वभाषेवरील प्रभुत्व व शब्दसंग्रहाची व्यापकता यामुळे भाषेतील अनुवाद सरस ठरू शकतो, असे मत या बैठकीत 'अनुवाद मीमांसा' या विषयावरील चर्चेत सहभागी झालेल्या प्रतिनिधींनी व्यक्त केले.

डॉ. आनंद यादव, मधू जामकर, अरुण करमरकर, राजा जाधव, डॉ. विद्यासागर पाटणकर, प्राचार्य भास्कर गिरधारी, प्रा. श्याम घोणसे, श्रीमती सुवर्णा रावळ, मेघराज जोशी, नवनाथ तुपे, महेश पारखे आदींनी या चर्चेत भाग घेतला.

राज्य मराठी विकास संस्थेच्या संचालकपदी डॉ. फडकुले

राज्य मराठी विकास संस्थेच्या संचालकपदी डॉ. निर्मलकुमार फडकुले यांची तर उपसंचालकपदी श्रीमती वसुंधरा पेंडसे-नाईक यांची नियुक्ती शासनाने केली आहे. फडकुले हे संत साहित्याचे

गाढे अभ्यासक असून त्यांनी समीक्षणपर व वैचारिक लेखन विपुल प्रमाणात केले आहे. डॉ. फडकुले हे चांगले वक्ते म्हणूनही परिचित आहेत.

फडकुले यांचे आनंदाची डहाळी, काही रंग काही रेषा, चिपळूणकरांचे तीन निबंध, संतकवी तुकाराम : एक चिंतन, प्रबोधनातील पाऊलखुणा, लोकहितवादी : काल आणि कर्तृत्व, हिरण्यवाटा, ज्ञानेश्वरी : अध्याय पहिला आदी साहित्य प्रसिद्ध झाले आहे. त्यांच्या 'हिरण्यवाटा' या पुस्तकास महाराष्ट्र शासनाचा पुरस्कार मिळाला आहे. सोलापूर येथील संगमेश्वर महाविद्यालयात त्यांनी मराठी विभाग प्रमुख म्हणून काम पाहिले.

कथा पुरस्कार

साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ आयोजित आनंदीबाई कथा स्पर्धेचे पुरस्कार जाहीर केले गेले आहेत. प्रथम पुरस्कार सौ. उर्मिला कुलकर्णी यांच्या 'गुन्हेगार' या कथेस, द्वितीय पुरस्कार योगिनी वेंगुलेंकर यांच्या 'लटके ना बोलिजे' या कथेस तर तृतीय पुरस्कार आश्लेषा महाजन यांच्या 'वाळवण' या कथेस लाभले आहेत. परीक्षक म्हणून आशा कर्दळे आणि वृषाली पटवर्धन यांनी काम पाहिले.

शंकर वैद्य, प्रवीण बांदेकर, गणेश विसपुते यांना

अनंत काणेकर स्मृती पुरस्कार जाहीर

सुप्रसिद्ध साहित्यिक अनंत काणेकर यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ देण्यात येणारे साहित्य पुरस्कार जाहीर झाले असून शंकर वैद्य, प्रवीण दशरथ बांदेकर व गणेश विसपुते हे त्याचे मानकरी ठरले आहेत.

कमलाताई काणेकर यांनी मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालयाकडे दिलेल्या पन्नास हजार रुपयांच्या अनामत देणगीच्या व्याजातून तीन वर्षांच्या कालावधीतील काव्य, नाटक, प्रवासवर्णन या तीन साहित्यप्रकारातील पुस्तकांना तीन हजार रुपयांचे पारितोषिक देण्यात येते.

यावर्षी या पुरस्कारासाठी १९९८/९९/२००० या सालांत प्रसिद्ध झालेल्या पुढील तीन काव्यसंग्रहांची निवड झाली आहे. पुरस्कार विभागून देण्यात येणार आहे.

शंकर वैद्य यांच्या 'दर्शन', प्रवीण दशरथ बांदेकर यांच्या 'येरू म्हणे' व गणेश विसपुते यांच्या 'धुवांधार गजबजलेल्या रस्त्याच्या मधोमध' या काव्यसंग्रहांची निवड परीक्षक मंडळाने केली आहे. परीक्षक प्रभा गणोरकर, नीळकंठ कदम व डॉ. महेश केळुस्कर हे होते.

पुढील वर्षी १९९९/२०००/२००१ या सालांत प्रसिद्ध झालेल्या नाटकाला पुरस्कार देण्यात येईल.

साहित्य अकादमीच्या प्रवासवृत्तीसाठी दासू वैद्य यांची निवड

विविध भाषांतील लेखकांचा एकमेकांशी संपर्क व्हावा, दुसऱ्या भाषेचा, संस्कृतीचा परिचय व्हावा म्हणून साहित्य अकादमी प्रत्येक भाषेतील एखाद्या लेखकाला प्रवासवृत्ती देते. या आदान प्रदान योजनेतून लेखकाचे अनुभवविश्व समृद्ध होते. प्रतिष्ठेच्या समजल्या जाणाऱ्या

करावी, यासाठी आंदोलन चालू आहे. रहिवाशांनी ग्रंथालय खात्यालाही साकडे घातले आहे. पण जोवर बंगलोर महापालिका ही इमारत ग्रंथालय खात्याला दिल्याचे अधिकृत पत्र देत नाही, तोवर आम्ही काही करू शकत नाही, असं सांगून या खात्यानं कानांवर हात ठेवले आहेत. आजही पुस्तकांच्या प्रतीक्षेत ही इमारत मूक अश्रू गाळत रिकामपणे उभी आहे.

मुंबई साहित्य संस्कृती मंडळांचं कार्यालय हलविण्यात आलं आणि 'नॅशनल बुक ट्रस्ट' या केंद्रीय संस्थेच्या प्रादेशिक कार्यालयाला जागा नाही, म्हणून ते महाराष्ट्राबाहेर हलवण्याची पाळी येणार आहे. या विषयावर बंगलोरप्रमाणे आपल्याकडे आंदोलन का होत नाही? (चकोर- महाराष्ट्र टाईम्स)

विदेशी तंत्रज्ञान तपासून पाहण्याची यंत्रणा हवी : डॉ. कोळस्कर

विकसित राष्ट्राने आलेल्या तंत्रज्ञानास प्रायोगिक तत्वावर आपण प्रथम परवानगी देतो व पुढे ते डोळे झाकून स्वीकारतो. त्याचे परिणाम-दुष्परिणाम तपासून पाहत नाही. अथवा कायद्यामध्ये त्याप्रमाणे बदल करत नाही. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांमार्फत येणारे तंत्रज्ञान आणि त्यांनी केलेले दावे तपासून पाहणारी स्वतंत्र यंत्रणा या देशात उभी राहणे आवश्यक झाले आहे, असे विचार पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी मांडले.

वैज्ञानिक नैतिकता (विज्ञान आणि समाज) या विषयावर ते बोलत होते. विज्ञान वाङ्मय निर्मिती चर्चासत्राचा डॉ. कोळस्कर यांच्या भाषणाने समारोप झाला.

पहिल्या, दुसऱ्या महायुद्धात व नंतर डी. डी. टी. चा वापर वाढला. त्याचा फायदा अमेरिकेला झाला. पण यामुळे जगातील किती माणसं, वनस्पती यावर त्याचा दुष्परिणाम झाला, याकडे अमेरिका, युरोप आणि जागतिक आरोग्य संघटना यांनी दुर्लक्ष केले. महायुद्ध संपल्यानंतर वीस वर्षांनी राचेल कार्सन या महिलेने एका पुस्तकाद्वारे डीडीटीचे दुष्परिणाम जगापुढे आणले. त्यानंतर अमेरिकेने डीडीटीचा वापर कमी करण्यासाठी ४० कायदे केले व त्यावर बंदी

आणली. वैज्ञानिक आपल्या शोधाचे श्रेय तेवढे घेतात, त्यापासून होणाऱ्या दुष्परिणामाची जबाबदारीही त्यांनी घेतली पाहिजे, असे डॉ. कोळस्कर यांनी सांगितले.

'देवी'सारखा रोग विसाव्या शतकात या भूतलावरून नाहीसा केल्याचा दावा केला जातो, असे सांगून डॉ. कोळस्कर म्हणाले, 'गेल्या तीन-चार वर्षांतील संशोधनात आफ्रिकेतील माकडांमध्ये 'देवी'सारख्या रोगाची लागण झाली असून तो तेथील माणसांमध्ये आढळून आला आहे.'

यापुढील काळात जैविक तंत्रज्ञानाद्वारे युद्ध (बायोलॉजिकल वॉरफेअर) लढले जाईल. त्यासाठी संशोधन व अन्य कारणासाठी बाहेरून येणारे प्राणी तपासून पाहणे याकरिता स्वतंत्र यंत्रणा असणे गरजेचे आहे. तसेच शिक्षण, संशोधन आणि त्या अनुषंगाने कायदे करणे, हे सर्व एकत्रितपणे होणे गरजेचे आहे.

मराठी विज्ञान वाङ्मयात सृष्टिज्ञानाचे योगदान या विषयावर प्रा. मेधा नागराज, डॉ. नागनाथ कोतापल्ले यांची विस्तार या भाषणे झाली. मराठीतील विविध विज्ञान नियतकालिकांची माहिती प्रभाकर सोवनी यांनी दिली.

आपल्या २५ वर्षांच्या लेखनकाळात विज्ञानावर १०० पुस्तके लिहिल्याबद्दल निरंजन घाटे यांचा सत्कार डॉ. अशोक कोळस्कर यांच्या हस्ते करण्यात आला.

'वळचणीचे पाणी' बाळ गाडगीळांचे आत्मचरित्र प्रकाशन

'वळचणीचे पाणी' या पुस्तकाचे प्रकाशन १७ जून रोजी उद्योगमंत्री पतंगराव कदम यांच्या हस्ते झाले. प्रिं. शां. ब. मुजुमदार, बाळ गाडगीळ आणि प्र. चिं. शेजवलकर उपस्थित होते.

'वळचणीचे पाणी वळचणीला कसे गेले' हे कळण्यासाठी बाळ गाडगीळ यांचे 'वळचणीचे पाणी' हे आत्मचरित्रात्मक पुस्तक वाचायला हवे. विद्यार्थ्यांच्या हस्ते शिक्षकांच्या आत्मचरित्राचे प्रकाशन असे या पुस्तकाबाबत घडले आहे. राज्याचे उद्योगमंत्री डॉ. पतंगराव कदम हे गाडगीळ, तसेच या समारंभाचे अध्यक्ष असलेल्या शां. ब. मुजुमदार यांचे विद्यार्थी. या दोघांपासून प्रेरणा घेऊन, त्यांचा पाठिंबा मिळवूनच त्यांनी शिक्षणक्षेत्रात आपले असे कार्य उभे केलेले. त्यामुळे त्यांनी या कार्यक्रमास आवर्जून उपस्थित होते.

बाळ गाडगीळ जसे विनोदी लेखक म्हणून प्रसिद्ध आहेत, तसेच शिक्षणतज्ज्ञ म्हणूनही त्यांना मानले जाते. त्या क्षेत्रातील डी. ए. सोसायटी या महत्त्वाच्या संस्थेत त्यांनी दीर्घकाळ सेवा केली आहे. यामुळे त्याबद्दल या पुस्तकात विस्ताराने लिहिले जाणे व त्यावर या समारंभातही टिप्पणी होणे साहजिकच होते. गाडगीळ यांच्या बरोबरच त्या संस्थेत आलेल्या प्र. चिं. शेजवलकर यांनी त्या काळाचे वर्णन 'सुवर्णमय'च केले आहे. विनोदी लेखक हा आनंददायीच असतो, असे मत असलेल्या शेजवलकरांना हे आत्मचरित्रात्मक लेखन एखादे रहस्य उलगडून दाखवणाऱ्या रहस्यकथा वाचनाचाही आनंद देणारे आहे असे जाणवले.

आपली परंपरा मानणाऱ्या व त्याप्रमाणे जगणाऱ्या बाळासाहेब यांच्या जीवनात एक सौजन्यबैठक आहे व ती या लेखनात पुरेपूर उतरली आहे, असे प्रा. म.द. हातकणंगलेकर यांनी म्हटले. शां. ब. मुजुमदार यांच्या मते, आत्मचरित्र लेखनात जी तटस्थता आवश्यक

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

तुम्ही जर कोणाच्या खांद्यावर हात ठेवलात तर आपल्या सान्या हृदयातलं प्रेम आपल्या हातातून त्याच्याकडे पाठवा. आपले सगळे प्राण, सारं हृदय त्या हातात एकवटून जाऊ दे आणि तुम्हाला आश्चर्य वाटेल त्या हातात जादू अवतरेल.

ध्यानसूत्र

ओशो

अनुवाद : माधव कर्वे

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१२

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१३

असते ती येथे लक्षणीय वाटावी इतकी आहे.

बाळ गाडगीळ यांनी आपल्या आईबद्दल केलेले यातील लेखन सर्वांनाच 'भावून' गेले आहे. पुष्पक प्रकाशनाने हे पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे. 'महाराष्ट्र साहित्य परिषदे'च्या सभागृहात हा समारंभ झाला.

कंचनीचा महाल ना. घं. चे स्मारक व्हावा !

'रानावनात गेली बाई शीळ', ही गेय कविता हिजमास्टर्स कंपनीच्या ध्वनिफितीतून १९३२ पासून संपूर्ण महाराष्ट्रात गुंजते आहे. तिचे रचनाकर्ते ख्यातनाम प्रेमकवी ना. घ. देशपांडेच्या निधनाला एक वर्ष पूर्ण झाल्यावरही त्यांच्या स्मृती जतन करण्यासाठी कोणतेच पाऊल शासनाच्या सांस्कृतिक विभागामार्फत. आप्त-मित्र अथवा स्थानिक प्रशासनाकडून उचलले न गेल्यामुळे ना. घ. प्रेमी नाराज आहेत.

मराठी काव्यरसिकांना आपल्या प्रेम आणि गेय कवितांनी वेड लावणारा ज्येष्ठ व श्रेष्ठ प्रतिभाशाली, व्रतस्थ कवी म्हणून ना. घ. देशपांडे यांचा उल्लेख मराठी काव्यविश्वात आदराने होतो. ना. घं. चा जन्म (२१ ऑगस्ट, १९०९) बुलडाणा जिल्ह्यातील सिंदखेडराजा तालुक्यातील शेंदूरजन या गावी झाला. मेहकर ही त्यांची कर्मभूमी. वकिली व्यवसाय करून साहित्य साधना या कवीने केली. १० मे, २००० रोजी वार्धक्यामुळे या भूतलावरील 'खूणगाठ' संपली तरी त्यांची 'आठवण' 'शीळ'मधून मराठी काव्यरसिकांना कायम राहणार आहे. मेहकरच्या उत्तरेला पैनगंगेच्या काठी जानेफळ रोडवर एक जुनी लाल विटा-मातीची वास्तू आहे. ही वास्तू कंचनीचा महाल म्हणून या भागात ओळखली जाते. या वास्तूवर ना. घं. नी 'कंचनीचा महाल' नावाची एक दीर्घ कविता १९६३ मध्ये लिहिली. (पुढे १९९६ ला ना. घं. चा कंचनीचा महाल नावाचा कवितासंग्रह मौजने आपल्या विलंब परंपरेला धरून साजेसा काढला आहे!) कंचनीच्या महालाविषयी एक दंतकथा मेहकरमध्ये सांगितली जाते. दंतकथेनुसार या महालात एक कंचनी

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

वर्गाच्या वार्षिक पुस्तकात हेलन केलरच्या नावापुढे लिहिलेली कविता अशी होती—
तिच्या अवतरित श्रमांपुढे आपले श्रम काहीच नाहीत.

'पराभव' शब्द तिला स्वप्नातही नव्हता माहित
तिच्या विजयाचे मोल आमच्या विजयाहून मोठे!
तिने दिले तेवढे मूल्य आम्ही दिले आहे कोठे!

आंधळी

लेखिका : कॅथरिन पिअर्स

अनुवाद : शान्ता शेळके

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१४

राहत होती. लोणार येथील सरोवरामधील कमळजा देवीच्या मंदिराचा दिवा तिच्या महालातून तिला बघावयाचा होता. तिने हा दिवा बघण्यासाठी मजल्यावर मजले सात बांधले व दिवा पाहिला. मात्र, दिवा पाहिल्याबरोबर ती शिळा होऊन महालासमोर पडली. या कंचनीच्या रूपाचे, कर्तृत्वाचे गोडवे अद्यापही या भागात गायिले जातात. कंचनी ही या परिसरातील प्रसिद्ध नर्तकी होती. मोगलांच्या काळात अनेक नवाब, राजे, सरदार यांना तिने आपल्या विविध अंगी कलागुणांनी मोहित करून परकीय आक्रमणाची पूर्वसूचना ती त्यांच्याकडून काढत असे व स्वकीय राजांना दूतांमार्फत देत असे. कंचनीच्या नावाने ओळखली जाणारी ही वास्तू एका सुंदर स्त्रीच्या आकांक्षाचे प्रतीक आहे. या कंचनीच्या महालाच्या आर्त आणि व्याकुळ कहाणीला ना. घं. नी लघु-गुरू-भेदातील अक्षरछंदात शब्दबद्ध केले आहे. १२० ओळींचे एक कडवे, अशा १४ कडव्यांची ही दीर्घ रचना आहे.

'अशीच होती रे, नि:शब्द मधुर ती रात्र राजसवाणी,
असेच खोलात वाहत होते रे, या पैनगंगेचे पाणी।

.....

'नकोस घाबरू उगाच पथिका, मला मलाही चैतन्य होते,
तुझ्याच सारखे मलाही एकदा यौवनलावण्य होते!'

- अशी स्वतःची दुःखभरी व्याकुळ कहाणी सांगत कंचनीची भग्न वास्तू आजही उभी आहे.

ना. घं. च्या निधनानंतर भल्याभल्यांनी कंचनीचा महाल ना. घं. च्या स्मृतिदर्शक स्मारकात रूपांतरित करण्याचा मनोदय व्यक्त केला. डॉ. विठ्ठल वाघांपासून जि. प. अध्यक्षपर्यंत सर्वांनी या कामी सर्वतोपरी मदतीची जाहीर ग्वाही दिली होती. साहित्यिक व्यक्तींना दिलेल्या आश्वासनांची पूर्ती कधीच होत नाही, याची प्रचीती जिल्ह्यातील लोकांना आली आहे. गतकाळाच्या इतिहासावर सांस्कृतिक भान नसणाऱ्या व्यक्तींकडून या महालाची विटंबना होत आहे. मोघल संस्कृतीच्या बांधकामाची छाप असणाऱ्या या ऐतिहासिक वास्तूमध्ये ना. घं. च्या काही कवितांचे शिल्पकाव्य जतन करावे, अशी मागणी आहे.

तेजाच्या ध्यासाने झपाटलेल्या कंचनी नावाच्या रूपवती महिलेच्या शोकांतिकेची साक्ष देणारा हा महाल आहे. पडका आणि उद्ध्वस्त असलेला हा महाल लावण्य आणि प्रकाश, सौंदर्य आणि तेज, अनुपम स्त्रीत्व आणि तिची अदम्य आस यांचे चिरंतन स्मारक होऊ शकेल. हा इमला ना. घं. चे स्मारक म्हणून आपण जतन केला पाहिजे. महाराष्ट्र शासनाच्या साहित्य आणि संस्कृती विभागाच्या वतीने ना. घं. चे स्मृतिस्मारक या कंचनी महालाच्या परिसरात करण्याबाबत पुढाकार घ्यावा, तसेच विदर्भ साहित्य संघानेही या कामी लक्ष घालावे, अशी अपेक्षा आहे.

- नरेंद्र लांजेवार (साप्ताहिक महाराष्ट्र वरून).

संत व वैज्ञानिकांच्या परंपरेमुळे महाराष्ट्र हे संपन्न राज्य

एका बाजूला संतांची परंपरा तर दुसरीकडे पुरोगामी वैज्ञानिकांची परंपरा असलेले महाराष्ट्र

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१५

हे अत्यंत संपन्न राज्य आहे, असे मत पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अशोक कोळस्कर यांनी व्यक्त केले.

शास्त्रज्ञ अनंतराव सुर्वे स्मरणार्थ दिल्या जाणाऱ्या पुणे मराठी ग्रंथालय स्वातंत्र्यवीर सावरकर पारितोषिक वितरणप्रसंगी ते बोलत होते. ज्येष्ठ विज्ञानलेखक श्री. वि.केळकर यांच्या 'आधुनिक विज्ञानाची किमया' या पुस्तकाला १००० रुपये रोख व सन्मानचिन्ह देऊन गौरविण्यात आले.

विज्ञानविषयक माहिती अत्यंत सोप्या भाषेत सर्वसामान्य करून देण्याचे महत्त्वाचे काम केळकरसरांसारखी माणसे करीत आहेत, असे सांगून कोळस्कर म्हणाले, आजचे तंत्रज्ञान व विज्ञान समाजाला फार वेगाने बदलत आहेत. त्या वेगाला जर सर्वसामान्य माणूस तयार नसेल तर समाज मागे पडेल, त्यासाठी विज्ञानाची परिभाषा समजून घेणे ही काळजी गरज आहे. आगामी काळात भारतीय संस्कृतीची जपणूक करत महाराष्ट्राला माहिती तंत्रज्ञान व विज्ञान क्षेत्रात पुढे नेऊ, असा विश्वास त्यांनी या वेळी व्यक्त केला.

संस्थेचे कार्याध्यक्ष मुकुंद अनगळ यांनी पुस्तकाच्या निवडीमागची भूमिका विशद केली. चारुदत्त निमकर यांनी प्रास्ताविक केले व आभार मानले.

'मुंबई दूरदर्शन' कडून यापुढे दर्जेदार मराठी चित्रपटांची निर्मिती

"मराठी चित्रपट निर्मितीबाबत वाढत चाललेली उदासीनता व त्याला प्रेक्षकांचा मिळणारा अल्प प्रतिसाद बघून दर्जेदार मराठी चित्रपट निर्माण करण्यासाठी मुंबई दूरदर्शन यापुढे सक्रिय होणार आहे, अशी माहिती मुंबई दूरदर्शनचे संचालक मुकेश शर्मा यांनी दिली.

डीएसके फाऊंडेशनतर्फे आयोजित करण्यात आलेल्या 'डीएसके गप्पा' या सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे उद्घाटन मुकेश शर्मा यांच्या हस्ते झाले. 'प्रपंच' या गाजलेल्या मालिकेच्या दिग्दर्शिका प्रतिमा कुलकर्णी याही या गप्पात सहभागी झाल्या होत्या.

मराठी चित्रपट निर्मितीसाठी शासनाचे १५ लाखाचे अनुदान आम्ही घेणार आहोतच, परंतु नव्या पिढीचे निर्माते जरी या निर्मितीसाठी मदत करू इच्छुक असतील, तर त्यांनाही आम्ही यात

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

कुठल्या हक्काच्या गोष्टी करताहेत हे सगळे?... आणि कशा करता? काही थोडे मागण्याकरता! या माणसांनी इतकं दिलं ! त्यांच्यावर अशी मागण्याची वेळ यावी? हक्क असे बोलून दाखवायचे असतात? त्यांचा असा उच्चार असतो ? इतका भडक? हक्क तर तनामानातून झिरपत झिरपत येतात!

निसटलेले

लेखिका : आशा बगे

किंमत : १०० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

संधी देणार आहोत, असे सांगून शर्मा म्हणाले, हे चित्रपट प्रथम दूरदर्शनवरून प्रसारित होणार असून नंतर ते इतर खासगी वाहिन्यांवरूनही दाखवण्यात येणार आहेत.

मुंबई दूरदर्शनच्या 'सह्याद्री' या वाहिनीला सुरुवातीला प्रेक्षकांचा प्रतिसाद फक्त ३% होता, मात्र शर्मा यांनी लालफितीच्या कारभाराला मोडीत काढल्याने मुंबईत 'सह्याद्री वाहिनीची लोकप्रियता ४५ ते ४७% एवढी वाढली आहे. प्रेक्षकांचे आवडीचे 'छायागीत' व 'चित्रहार' हे पूर्ववत सुरू केले, तसेच दोन कार्यक्रमांमधील उरलेल्या वेळात फक्त जाहिरातींचा मारा न करता 'कुंकू-टिकली' सारखे हलकेफुलके कार्यक्रम प्रसारित होऊ लागले. तसेच केबल चालकांशी नियमितपणे घडवून आणलेला संवाद 'सह्याद्री' वाहिनीच्या लोकप्रियतेचे कारण बनले आहे. याविषयी शर्मा यांनी या वेळी समाधान व्यक्त केले. मात्र, 'पुणे दूरदर्शन'चे उद्घाटन दोन वर्षांपूर्वी होऊनसुद्धा हवे तसे कार्यक्रम बनत नसल्याबद्दल नाराजी व्यक्त करून 'पुणे दूरदर्शन'चा उपयोग पुणेकरांना करून देण्याचे आश्वासन त्यांनी या वेळी दिले.

आजची युवा पिढी खुप हुशार आहे, असे सांगून कुलकर्णी म्हणाल्या, अनेक वाहिन्यांच्या मागण्या खूप आहेत, पण थोड्या माहितीवर दिग्दर्शन करणे हे अत्यंत धोक्याचे आहे, कारण व्यक्तिविकास अथवा कामातील परिपूर्णता ही कमी अनुभवावर कधी येत नसते. नव्या पिढीने खूप शिकून या क्षेत्रात यावे. असे आवाहन त्यांनी या वेळी केले.

सुधीर गाडगीळ व समीरण वाळवेकर यांनी कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालक केले.

'समाजास दिशा देण्याची जबाबदारी साहित्यिकांवर'

देशात अस्थिरता निर्माण झाली असून, हा समाज पूर्णपणे विस्कळित झाला आहे, त्याला योग्य मार्ग दाखवण्याची जबाबदारी साहित्यावर येऊन पडली आहे. समाजामध्ये साहित्यिकांनी नवचैतन्य निर्माण करावे, असे आमदार रामदास फुटाणे यांनी सांगितले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या देहूगाव शाखेचे उद्घाटन आणि डॉ. विवेकानंद मोरेलिखित आणि सुयश प्रकाशनाने प्रकाशित केलेल्या 'रोखठोक' या काव्यसंग्रहाचे प्रकाशन फुटाणे यांच्या हस्ते करण्यात आले, कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी फ.मु. शिंदे होते.

महाराष्ट्र साहित्य परिषद पिंपरी-चिंचवड शाखेचे कार्याध्यक्ष गुलाब बिरदवडे, उत्कर्ष प्रकाशनाचे सु.वा. जोशी, सुयश प्रकाशनाचे सुनील यादव, लेखक, चित्रकार बबन ठकार, आळंदी विश्वशांती केंद्राचे संस्थापक वि.दा.कराड, संत साहित्याचे अभ्यासक डॉ. सदानंद मोरे, देहूच्या सरपंच सुमनबाई चव्हाण, उपसरपंच गुलाब काळोखे, देहूरोड पोलिस ठाण्याचे पोलिस निरीक्षक अशोक डेकणे, सहायक पोलिस उपनिरीक्षक संजय भामारे हे उपस्थित होते.

तरुणांना साहित्याशी जोडण्यासाठी प्रयत्नाची गरज

तरुण पिढी साहित्याशी जोडली जावी, यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न, करणे आवश्यक आहे, असे मत केंद्रीय मंत्री सुमित्रा महाजन यांनी व्यक्त केले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या ९५ व्या वर्धापनदिनानिमित्त झालेल्या समारंभात प्रमुख पाहुण्या म्हणून त्या बोलत होत्या. राजेंद्र बनहट्टी अध्यक्षस्थानी होते.

या समारंभात ज्येष्ठ साहित्यिक श्रीपाद जोशी यांचा प्रदीर्घ साहित्यसेवेबद्दल महाराष्ट्र साहित्य परिषद पारितोषिक देऊन गौरव करण्यात आला. ५ हजार रुपये, शाल, श्रीफळ, स्मृतिचिन्ह असे या पारितोषिकाचे स्वरूप आहे.

ज्येष्ठ लघुतमकथाकार प्रा.भा.म.गोरे यांचा विशेष सत्कार करण्यात आला. तसेच महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या कल्याण शाखेचे कार्यकर्ते प्रभाकर संत यांना सार्वजनिक संस्थेत निरलसपणे केलेल्या कार्याबद्दल भीमराव कुलकर्णी पारितोषिक देण्यात आले. महाजन यांच्या हस्ते या तीनही पारितोषिकांचे वितरण झाले.

आपल्या लेखनामागील दृष्टिकोन आंतरभारतीचा आहे, असे मत श्रीपाद जोशी यांनी सत्काराला उत्तर देताना व्यक्त केले. ते म्हणाले की, साने गुरुजींचे आपल्यावर ऋण आहे! महात्मा गांधी यांच्या सहवासाचे भाग्य आपल्याला लाभले.

मराठीत आपली दखल घेतली गेली नाही. लोकप्रिय साहित्याशी आपला संबंध राहिला नाही, साहित्य क्षेत्रात जातीयवाद, प्रांतवाद याचा प्रवेश झाला आहे. त्या घटकांच्या आधारावर सर्व काही मिळविण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. साहित्य परिषदेच्या रूपाने आज मराठी रसिकांकडून आपली कदर झाली याचे समाधान वाटते, असे ते म्हणाले,

विशेष सत्कार झालेले प्रा. भा. म. गोरे १४ वर्षांचे आहेत. लोकमान्यांनी आपल्याला दीर्घायुष्याचा आशीर्वाद दिला होता. त्यांच्या आशीर्वादामुळेच आपण उभे आहोत. अशी भावना त्यांनी या वेळी बोलताना व्यक्त केली. ते म्हणाले, लघुतम कथा हा साहित्यप्रकार नामशेष होऊ नये यासाठी आपला प्रयत्न आहे. खांडेकर, अरविंद गोखले यांनी अनेक लघुतम कथा लिहून या क्षेत्रात मोलाची भर घातली. महाकाव्य, खंडकाव्य, नाट्यछटा यांची निर्मिती जवळपास थांबल्याबद्दल गोरे यांनी खंत व्यक्त केली.

सर्वसमावेशकता हे साहित्य परिषदेचे वैशिष्ट्य आहे, त्यामुळेच या संस्थेची वाटचाल जोमाने सुरू राहिली, असे सुमित्रा महाजन यांनी नमूद केले. साहित्य परिषदेच्या नावात महाराष्ट्र

लक्षपूर्वक वाचा...

यामुळे आपण पुढील नवीन स्पर्धा जिंकू शकाल...

आपण सारेच मुळी असे आहोत. म्हणून कुणी कुणाला हसु नये. कुणी कुणाचा उपहास करू नये. त्या गुन्हेगाराच्या जागी आपण देखील असू शकतो. तसे आपण नाही, ही केवळ देवाची कृपा! आपण सगळेच काचेचे पेंढे आहोत, तेही अज्ञात हळव्या जागा असलेले. कधी लहानसा धक्का नेमका तिथे लागेल आणि कधी आपण खळकन फुटून जाऊ, याचा नेम नाही !

सांगावेसे वाटले, म्हणून

लेखिका : शान्ताबाई शेळके

किंमत : १० रु.

या बाबतची स्पर्धा सप्टेंबरच्या अंकात दिली जाईल.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१८

आहे आणि महाराष्ट्र ही व्यापक संकल्पना आहे, त्या संकल्पनेनुसार परिषदेचे कार्य सुरू आहे, असे त्या म्हणाल्या.

तरुण पिढी साहित्यापासून दूर गेली याला आपणच जबाबदार आहोत, असे मत व्यक्त करून महाजन यांनी सांगितले की, तरुण पिढीत साहित्याची आवड रुजविण्याची जाणीवपूर्वक प्रयत्न केले पाहिजेत. साहित्यातून व्यक्तिमत्त्व निर्माण होते, संस्कार होतात. लहान मुलांना वाढदिवसाला त्यांना भावतील अशी पुस्तके भेट दिली पाहिजेत, पण पालकांकडून तसे क्वचितच होतांना दिसते. मुलाने किती गुण मिळविले याला आपण महत्त्व देतो! त्यातून यांत्रिक मानव निर्माण होतो! यामध्ये तरुणांची चूक नाही. त्यांना साहित्याशी जोडण्याची जबाबदारी पालकांची आहे.

‘मोगरा फुलला’चे प्रकाशन

शब्दशक्तीची जादू सुरेश पोरे यांना लहान वयातच जाणवली आहे. त्यांनी आचार्य अत्रे यांच्यापासून ते प्रेमचंद यांच्यापर्यंतचे विविध प्रकारचे लेखन मनःपूत वाचले आणि आपणही असे लेखक व्हायचे अशी मनाशी खूणगाठ बांधली. त्यांची आजपर्यंत पाच पुस्तके प्रसिद्ध झाली आहेत. सध्या लिहिणे आणि शिकविणे यात रमून गेलेले पोरे पूर्वी सर्व्हेअर होते. त्या कामातील अनुभवातून लिहिली गेलेली त्यांची उन्हातलं चांदणं ही कादंबरी ज्या समीक्षकांनी वाखाणली त्याच शंकर सारडा यांच्या हस्ते सुरेश पोरे यांचा ‘मोगरा फुलला’ हा कथासंग्रह प्रसिद्ध झाला आहे. याही लेखनाचे कौतुक करीत असतानाच श्री. शंकर सारडा यांनी सर्वच नव्या लेखकांना इशारा दिला की, अनुभवांची समृद्धी तर हवीच, पण ते फुलवण्याची ताकदही हवी. आकृतिबंधाचा विचार न करता लेखन केले तर वाचकांचा प्रतिसाद मिळणे मुश्किलच होते.

ठराविक प्रकाशकांची मत्केदारी आता कमी होऊ लागली आहे, असे या वेळी सारडा म्हणाले. पोरे यांचा हा संग्रह सुदिन ग्रंथ प्रकाशनने प्रकाशित केला आहे. सुदिनचे दिनकर जोशी हे काही व्यावसायिक प्रकाशक नव्हेत. त्यांना आपल्या पुस्तकाबद्दलच्या कटू अनुभवांमुळे प्रकाशक व्हावे लागले. आपल्या चित्रपट व्यवसायातील अनुभवांवर त्यांनी ‘पाहता वळुनी मागे’, हे आत्मकथनपर लेखन केले होते. त्यांना त्यासाठी एक प्रकाशकही मिळाला होता. पण वीस हजार रुपये लेखकाकडूनच घेऊनही त्या प्रकाशकाने काही ना काही कारणाने ते पुस्तक प्रकाशित केले नाहीच. कोर्टकचेऱ्या होऊनही काही साधले नाही, उलट कोण प्रकाशित करतं हे पुडकं, असले शब्द जोशींना ऐकायला मिळाले. या शब्दांनीच त्यांना प्रकाशक बनविले. आपण प्रकाशित केलेल्या आपल्या पुस्तकाला चांगला प्रतिसाद मिळतो आहे, हे लक्षात आल्यावर त्यांनी इतर लेखकांचीही (त्यांच्याकडून पैसे न घेता) पुस्तके प्रकाशित करायचे ठरविले. तसे त्यांनी जाहीर निवेदनच दिले. त्यानुसार आलेल्या संहितांमधूनच श्री. पोरे यांचे लेखन जोशींनी निवडले आहे. (सुदिन प्रकाशन. १५११ सदाशिव पेठ, ४ब सप्तश्रृंगी, रेणुका स्वरूपजवळ, पुणे-३० फोन-५४३७४४१)

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/१९

समरसता साहित्य संमेलनात 'अनुवादित साहित्य' मुख्य विषय

नव्या सहस्रकात काय आवश्यक आहे, याचा सर्वांगीण विचार अनुवादित साहित्यामधून करता येईल. या अनुषंगाने सोलापूर येथे होणाऱ्या चौथ्या समरसता साहित्य संमेलनाचा मुख्य विषय 'अनुवादित साहित्य' हा ठेवण्यात आला आहे, अशी माहिती संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष डॉ. अनंत तोरो यांनी दिली.

समरसता साहित्य परिषदेचे राज्यातील विविध भागातील पदाधिकारी या वेळी उपस्थित होते. डॉ. तोरो म्हणाले की, अनुवादाचे महत्त्वाचे कार्य हे आत्मशोधाचे आहे. मूळ लेखकांपेक्षाही अनुवादकाची जबाबदारी मोठी असून, कर्तव्यपराडमुख झालेल्या समाजाला कर्तव्यसन्मुख करण्यासाठी अनुवादकाची आवश्यकता आहे. पाश्चिमात्य देशात लेखकांपेक्षा अनुवादकाला जास्त महत्त्व आहे. महाराष्ट्रात मात्र अनुवादकाला गौण लेखून लेखकास मोठे मानले जाते. देशातील सर्व विद्यापीठांत अनुवादाच्या शाखा असूनही अद्यापि कवितांचा अनुवाद पाहिजे तेवढा झालेला दिसून येत नाही. त्यामुळेच हा विषय संमेलनासाठी निवडला आहे. या संमेलनातून अनुवादकांना नक्कीच काही तरी घेऊन जाता येईल. तिसऱ्या संमेलनाचे अध्यक्ष प्रा. बाळकृष्ण कवठेकर म्हणाले की, भरकटत जाणाऱ्या विचारांना अधिष्ठान प्राप्त करून देण्याचे सामर्थ्य अनुवादित साहित्यात असल्याने ते जाणीवपूर्वक अभ्यासण्याची गरज आहे. भारतीय साहित्य विविध भाषांमध्ये असल्याने अनुवादाचे योगदान अपेक्षित सांस्कृतिक सहजीवनाच्या दृष्टिकोनातून व्यापक आहे. स्वभाषेवरील प्रभुत्व व शब्दसंग्रहाची व्यापकता यामुळे भाषेतील अनुवाद सरस ठरू शकतो, असे मत या बैठकीत 'अनुवाद मीमांसा' या विषयावरील चर्चेत सहभागी झालेल्या प्रतिनिधींनी व्यक्त केले.

डॉ. आनंद यादव, मधू जामकर, अरुण करमरकर, राजा जाधव, डॉ. विद्यासागर पाटणकर, प्राचार्य भास्कर गिरधारी, प्रा. श्याम घोणसे, श्रीमती सुवर्णा रावळ, मेघराज जोशी, नवनाथ तुपे, महेश पारखे आदींनी या चर्चेत भाग घेतला.

राज्य मराठी विकास संस्थेच्या संचालकपदी डॉ. फडकुले

राज्य मराठी विकास संस्थेच्या संचालकपदी डॉ. निर्मलकुमार फडकुले यांची तर उपसंचालकपदी श्रीमती वसुंधरा पेंडसे-नाईक यांची नियुक्ती शासनाने केली आहे. फडकुले हे संत साहित्याचे

गाढे अभ्यासक असून त्यांनी समीक्षणपर व वैचारिक लेखन विपुल प्रमाणात केले आहे. डॉ. फडकुले हे चांगले वक्ते म्हणूनही परिचित आहेत.

फडकुले यांचे आनंदाची डहाळी, काही रंग काही रेषा, चिपळूणकरांचे तीन निबंध, संतकवी तुकाराम : एक चिंतन, प्रबोधनातील पाऊलखुणा, लोकहितवादी : काल आणि कर्तृत्व, हिरण्यवाटा, ज्ञानेश्वरी : अध्याय पहिला आदी साहित्य प्रसिद्ध झाले आहे. त्यांच्या 'हिरण्यवाटा' या पुस्तकास महाराष्ट्र शासनाचा पुरस्कार मिळाला आहे. सोलापूर येथील संगमेश्वर महाविद्यालयात त्यांनी मराठी विभाग प्रमुख म्हणून काम पाहिले.

कथा पुरस्कार

साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ आयोजित आनंदीबाई कथा स्पर्धेचे पुरस्कार जाहीर केले गेले आहेत. प्रथम पुरस्कार सौ. उर्मिला कुलकर्णी यांच्या 'गुन्हेगार' या कथेस, द्वितीय पुरस्कार योगिनी वेंगुलेंकर यांच्या 'लटके ना बोलिजे' या कथेस तर तृतीय पुरस्कार आश्लेषा महाजन यांच्या 'वाळवण' या कथेस लाभले आहेत. परीक्षक म्हणून आशा कर्दळे आणि वृषाली पटवर्धन यांनी काम पाहिले.

शंकर वैद्य, प्रवीण बांदेकर, गणेश विसपुते यांना अनंत काणेकर स्मृती पुरस्कार जाहीर

सुप्रसिद्ध साहित्यिक अनंत काणेकर यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ देण्यात येणारे साहित्य पुरस्कार जाहीर झाले असून शंकर वैद्य, प्रवीण दशरथ बांदेकर व गणेश विसपुते हे त्याचे मानकरी ठरले आहेत.

कमलाताई काणेकर यांनी मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालयाकडे दिलेल्या पन्नास हजार रुपयांच्या अनामत देणगीच्या व्याजातून तीन वर्षांच्या कालावधीतील काव्य, नाटक, प्रवासवर्णन या तीन साहित्यप्रकारातील पुस्तकांना तीन हजार रुपयांचे पारितोषिक देण्यात येते.

यावर्षी या पुरस्कारासाठी १९९८/९९/२००० या सालांत प्रसिद्ध झालेल्या पुढील तीन काव्यसंग्रहांची निवड झाली आहे. पुरस्कार विभागून देण्यात येणार आहे.

शंकर वैद्य यांच्या 'दर्शन', प्रवीण दशरथ बांदेकर यांच्या 'येरू म्हणे' व गणेश विसपुते यांच्या 'धुवांधार गजबजलेल्या रस्त्याच्या मधोमध' या काव्यसंग्रहांची निवड परीक्षक मंडळाने केली आहे. परीक्षक प्रभा गणोरकर, नीळकंठ कदम व डॉ. महेश केळुस्कर हे होते.

पुढील वर्षी १९९९/२०००/२००१ या सालांत प्रसिद्ध झालेल्या नाटकाला पुरस्कार देण्यात येईल.

साहित्य अकादमीच्या प्रवासवृत्तीसाठी दासू वैद्य यांची निवड

विविध भाषांतील लेखकांचा एकमेकांशी संपर्क व्हावा, दुसऱ्या भाषेचा, संस्कृतीचा परिचय व्हावा म्हणून साहित्य अकादमी प्रत्येक भाषेतील एखाद्या लेखकाला प्रवासवृत्ती देते. या आदान प्रदान योजनेतून लेखकाचे अनुभवविश्व समृद्ध होते. प्रतिष्ठेच्या समजल्या जाणाऱ्या

या प्रवासवृत्तीसाठी तरुण लेखक-कवी दासू वैद्य यांची निवड करण्यात आली आहे. साहित्य अकादमीच्या या योजने अंतर्गत दासू वैद्य हे लवकरच नियोजित प्रदेशाचा अभ्यास करण्यासाठी जाणार आहेत.

या प्रवासवृत्तीच्या सन्मानाआधी दासू वैद्य यांना अ. भा. नभोनाट्य लेखन पुरस्कार, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय काव्य पुरस्कार, नाट्यदर्पणचा सर्वोत्कृष्ट एकांकिका लेखक पुरस्कार व चित्रपट गीते लेखनासाठी राज्य पुरस्कार इ. पुरस्कार प्राप्त झालेले आहेत.

श्रद्धांजली

वपु आणि वपुच !

वपुंची माझी पहिली भेट निपाणी येथे कै. रणजित देसाई यांच्याबरोबर झाली. वपु त्यावेळी कथाकथनांच्या कार्यक्रमास (१९८३ साली झालेल्या) निपाणीला आले होते. त्यावेळी मुद्दामहून रणजितदादांनी मला बोलावून घेतले होते. त्यांचे एखादे पुस्तक प्रकाशित करावे ही इच्छा बऱ्याच दिवसांपासून होती. अन् त्या पहिल्या भेटीतच त्यांनी मला पुस्तक देण्याचे कबूल केले आणि त्यांचे पहिले पुस्तक 'मोडेन पण वाकणार नाही' हे प्रकाशित केले. त्यानंतर त्यांचे 'वलय', 'फॅण्टसी : एक प्रेयसी', 'वपु ८५', 'सांगे वडिलांची किर्ती', 'निमित्त', 'चिअर्स', 'आपण सारे अर्जुन' आणि नुकतेच 'माझं माझ्यापाशी' ही पुस्तके प्रकाशित केली. वपु आपल्या पुस्तकांच्याबाबतीत अतिशय काटेकोर होते. शुद्धलेखन, वाक्यरचना आणि पुस्तकांची देखणी मांडणी याबाबतीत त्यांचा आग्रह असे. त्यांना फोटोग्राफीचा छंद विलक्षण होता. त्यांनी माझे कितीतरी फोटो काढले आणि प्रत्येक फोटोला वेगवेगळी शीर्षके दिली.

'भल्याभल्या लेखकांना कनवटीत बांधणारा अजब प्रकाशक' किंवा 'आडात खूप आहे पण पोहरा अपुरा पडला' अशी काही शीर्षके देऊन चेहरा उत्तम आहे पण मी अपुरा पडतो, याची ग्वाही देत. फोटो पाठवतानासुद्धा एका सुंदर अशा वेष्टनात घालून ते आपल्या सुवाच, देखण्या अक्षरात पाठवत. त्यांचे अक्षर मोत्यासारखे होते. कोणतेही पत्र जरी पाठवले तरी इन्व्हलपवर नाव व तिकिटे एक वेगळ्याच प्रकारे ते लावीत असत.

आज त्यांची बरीच जुनी ग्रीटींगज काढून पाहाताना आठवतं, १९८९ च्या गुढीपाढव्याच्या एका ग्रीटींगमध्ये त्यांनी आपल्या 'वलय' या पुस्तकाच्या कव्हरचा फोटो चिकटवून रात्री २ वाजता 'रात्री २ म्हणजे साडेपाडवा १९८९' असे लिहिले आहे. पुढे त्याच ग्रीटींगमध्ये ते म्हणतात, 'प्रिय अनिल मनात अमाप सद्भावना असली की अंगीकृत कार्यात अपेक्षित यश मिळायला हवं. तुमच्या ह्याच सद्भावना मला नूतन वर्षाच्या प्रथमदिनी पोहोचल्या. माझ्या संसाराला लागलेलं ग्रहण आजपासून तरी निवळेल का? हे पत्र लिहिताना त्यांची पत्नी अंथरूणाला खिळून होती.

स्नेह वाढतच गेला. मुंबईला गेल्यानंतर प्रत्येकवेळी वपुंच्याकडे जाणे होईच. अत्यंत प्रेमाने ते स्वागत करीत आणि प्रत्येक भेटीत काहीना काहीतरी वस्तू प्रेझेन्ट देत. कोल्हापुरात

आल्यानंतर ते मला न भेटता गेले, असे कधीच झाले नाही. वपुंचा वाचकवर्ग प्रचंड आहे आणि आजही वपुंची पुस्तके कायम खपतच असतात.

रोजच्या जीवनात सतत रुजणारी, जोमाने वाढणारी वपुंची कथा माणसांवर प्रेम करते, आणि वाचकही त्या अलौकिक कथेवर प्रेम करतात. कारण कथा लिहिणारे वपु उसळत्या उत्साहाने बहरलेले वपु, सौंदर्यदृष्टीचे असीम वरदान लाभलेले वपु आणि प्रत्यक्षातले माणूस म्हणून जगणारे वपु यांच्यात विलक्षण साम्य आहे.

गेली १५ वर्षे त्यांच्या पत्नीवर अनेक ऑपरेशन्स झाली होती. अंदाजे ५ वर्षांपूर्वी त्या गेल्या. ते दुःख, तो वियोग त्यांना सहन करताच आला नाही. नंतरच्या काळात मी ज्यावेळी भेटायला जात असे त्यावेळी अनेक आठवणी ते सांगत. त्यावेळी त्यांचे डोळे भरलेले असत. नंतर नंतर त्यांची प्रकृती ढासळतच गेली. त्यांचे घर अत्यंत नीटनिटके आहे. इतकेच नव्हे तर प्रत्येक औषध, औषधाचे पाकिटावर व बाटलीवर ते कशासाठी आहे? याचा उल्लेख अत्यंत विनोदपद्धतीने लिहित असत. आर्किटेक्टचा व्यवसाय आणि नंतरची मुंबई म्युनिसिपल कॉर्पोरेशनमधली नोकरी यावरसुद्धा त्यांनी कथा लिहिल्या आहेत. आपल्या प्रत्येक पुस्तकाला सुंदर असे प्लॅस्टिकचे वेष्टण घालून आतल्या पानावर त्या पुस्तकाबद्दलची सर्व माहिती ते स्वतःच्या अक्षरात लिहित. आपल्या कार्यक्रमाच्या प्रत्येक तारखा त्यांच्या देखण्या डायरीमध्ये नोंदवून ठेवलेल्या असत. त्यांचा माझा स्नेह 'घर हरवलेली माणसं' या पुस्तकातल्या 'यशस्वी होशील म्हणा' या कथेपासून सुरू झाला. त्यांना ही कथा मला का आवडली, हे मी ज्यावेळी सांगितले त्याचवेळी आम्ही दोघे एकमेकांच्या मैत्रीच्या बंधनात अडकलो. 'वपु ८५' या पुस्तकाचा प्रकाशन समारंभ पुण्यातील टिळक स्मारकमध्ये आम्ही अरुण शौरी यांच्या हस्ते केला. त्यावेळी पुण्यातील अत्यंत प्रतिष्ठित मंडळी हजर होती. ही मंडळी पाहून वपुंना गलबलून आले होते. या कार्यक्रमात ते एकही शब्द बोलू शकले नाहीत. मराठीतील एक लोकप्रिय कथाकार आणि कथाकथनकार आज आपल्यापासून गेला, याचे दुःख मलाच नव्हे तर लाखो वाचकांना धक्का देऊन जाईल, यात शंका नाही.

अनिल मेहता

डॉ. झिवागो

मूळ लेखक : बोरिस पास्तरनाक

अनुवाद : आशा कर्दळे

रशियन राज्यक्रांतीच्या पार्श्वभूमीवरील काव्यात्म भावकथा

डॉ. झिवागो या कादंबरीचा मराठी अनुवाद नुकताच प्रसिद्ध झाला आहे. आशा कर्दळे यांनी तो केला आहे.

डॉ. झिवागो या कादंबरीबद्दल बोरिस पास्तरनाक याला १९५८ चा नोबेल पुरस्कार जाहीर झाला; परंतु त्या पुरस्काराचा स्वीकार करण्यासाठी त्याला जाता आले नाही. रशियात त्यावेळी शीतयुद्धाचे जोरदार वारे वाहत होते. १९६० साली बोरिस पास्तरनाकचे देहावसान झाले. पास्तरनाक हा रशियातील एक प्रतिभावंत कवी. परंतु रशियन राज्यकर्त्यांच्या साम्यवादी चौकटीत तो बसणारा नव्हता त्यामुळे त्याच्या हयातीत त्याचे फार थोडे लेखन प्रसिद्ध झाले. डॉ. झिवागोचे प्रकाशनही रशियन भाषेत आधी होऊ शकले नाही. पाश्चात्य जगाने तिला डोक्यावर घेतले, तेव्हा रशियात पास्तरनाक विरुद्धच वातावरण तयार झाले...

डॉ. झिवागो हे एका परीने बोरिस पास्तरनाकचेच आपल्या आयुष्यातील घटनांचे विहंगमावलोकन आहे. पास्तरनाकचा जन्म १८९० मधला. डॉ. युरी झिवागोचा जन्मही त्याच सुमाराचा. १९०१-०२ मध्ये रशियात अंतर्गत संघर्षाला आरंभ झाला. झारशाहीच्या विरुद्ध जनआंदोलने सुरू झाली. त्यावेळच्या स्मृतींनी या कादंबरीचा आरंभ होतो तेव्हा युरी दहा-अकरा वर्षांचा असतो, असे दाखवले आहे. अर्थात पास्तरनाकच्या व डॉ. झिवागोच्या जीवनातील सर्वच घटना एकसारख्या वा समांतर आहेत असे नाही. त्यात अनेक घटना वेगवेगळ्या आहेत. परंतु एकूण त्या दोघांची जी व्यक्तिमत्त्वे आहेत, ती कविप्रवृत्तीची आहेत, एकमेकांशी मिळतीजुळती आहेत.

युरी म्हणजे डॉ. झिवागो ही या कादंबरीतील केंद्रीभूत व्यक्तिरेखा. युरी हा सैबेरियातील

धनाढ्य उद्योगपती आंद्रेई झिवागो याचा पुत्र. मारिया ही त्याची आई. आंद्रे झिवागोचे व मारियाचे काही कारणाने बिनसते. त्यामुळे मारिया मॉस्कोमध्ये एकटीच राहते. ती रेडीमेड ड्रेसेसचा व्यवसाय करते. ती मूळची फ्रेंच. निकोलाय निकोलस हा युरीचा मामा. युरीचे वडील आंद्रेई यांना राजकन्या एनरिकी हिच्यापासून झालेला मुलगा इव्हग्राफ. युरीचा सावत्र भाऊ.

युरीचे वडील कर्जबाजारी होतात, व्यसनाधीन होतात. त्यांच्या वकील व्हिक्टर कॉमॅरॉव्हस्की हा त्यांना बदसल्ला देऊन, त्यांचे अधःपतन घडवून आणतो. दारू पाजून त्यांना धावत्या रेल्वेतून उडी घेऊन आत्मघात करण्याला प्रवृत्त करतो. त्याच्या या कृष्णकृत्याचे साक्षीदार असतात त्याच रेल्वेतून प्रवास करणारे मिशा गोर्दन व त्याचे वडील. मिशाला युरीच्या वडिलांनी खूप खेळणी व खाऊ घेऊन दिलेली. त्याच्या वडिलांशी खूप चर्चा केलेली. ...त्यामुळे अशा प्रेमळ माणसाचा हा भीषण मृत्यू पाहून मिशाला भयंकर हादरा बसतो. त्याचे वडील त्याची समजूत काढू पाहतात.

मिशा गोर्दन व युरी झिवागो हे दोघे बालपणापासूनचे मित्र. कारण ते ग्रोमिको यांच्या इमारतीत शेजारी शेजारी राहणं, मिशाचे वडील हे वकिली करतात.

अलेक्झांडर ग्रोमिको हे रसायनशास्त्राचे प्राध्यापक. त्यांची पत्नी अॅना इव्हानोव्हना ही श्रीमंत जमीनदार इव्हान क्रूगर यांची कन्या. टोनिया (अॅटोनिना) ही त्यांची मुलगी.

या टोनियाशी पुढे युरीचा विवाह होतो. एक मुलगाही तिला होते. सेशेन्का. (साशा) ग्रोमिको कुटुंबात नोकरी करणारा मार्केल स्कॅपॉव्ह याची मुलगी मारिना (ही युरीची नंतर तिसरी पत्नी बनून त्याची देखभाल करते)

या शिवाय आणखी काही कुटुंबाची या कादंबरीत महत्त्वाची भूमिका राहते.

अमालिया गीशर ही फ्रेंच महिला. तिची मुलगी लारा आणि मुलगा रोदियन. या दोघांचे वडील रशियन.

या मादाम गीशरचा प्रियकर व सल्लागार म्हणून व्हिक्टर कॉमॅरॉव्हस्की हा आपल्यापुढे येतो. लाराला तिच्या ऐन तारुण्यात तो आपल्या वासनेचे भक्ष्य बनवतो. आई व मुलगी या दोघांशी त्याचे संबंध चालू असतात.

लॅवरेन्ती कोलोघ्रिक्वॉव हा धनाढ्य उद्योगपती. त्याच्या नादिया आणि लिपा या कन्या. त्यांच्या सहवासात लाराला तीन वर्षे राहण्याची संधी मिळते. लारावर या सर्व कुटुंबाचे घरच्यासारखे प्रेम असते.

पाशा (पावेल अँटिपॉव्ह) हा एका रेल्वे कामगाराचा मुलगा. त्याच्या वडिलांना क्रांतिकारक विचारांबद्दल सैबेरियात हद्दपार करण्यात येते तेव्हा तो तिर्वझिन कुटुंबात राहतो. तिर्वझिन कुटुंबही क्रांतिकारक असते. त्या कुटुंबाच्या घरातच भाड्याने खोली घेऊन राहणारे व हमाली करणाऱ्या गिर्मॅझदिन या मुस्लिम कुटुंबातील ओसिप (युसुफ्का) गॅलिउदिन हा मुलगा.

इ. स. १९०१ ते १९२९ हा काळ या कादंबरीत प्रामुख्याने येतो. शेवटच्या प्रकरणातल्या घटना १९४६ मधील म्हणजे दुसऱ्या महायुद्धानंतरच्या आहेत. १९०५ मध्ये रशियाचा

जपानकडून पराभव होतो. दोन लाख कामगार झारच्या दडपशाही विरुद्ध मोर्चा काढतात. त्यावेळी गोळीबार होतो. रेल्वे कामगार संपावर जातात. अनेक कारखाने बंद पडतात. ९ जानेवारी १९०५ रोजी रशियन राज्यक्रांतीचा आरंभ होतो. ब्लडी संडे म्हणून त्याचा उल्लेख होतो. त्यानंतर झार मर्यादित लोकशाहीला राजी होऊन रशियन पार्लमेंट द्युमाची स्थापना करतो. रशियात त्याकाळी पोलिसयंत्रणा दोन प्रकारची होती. स्थानिक पोलिस आणि झारच्या खास तैनातीत असलेले कोसॅक.

१९१७ मध्ये बोल्शेविक जहाल गटाकडे सत्ता आली. त्यांनी वरिष्ठ वर्गाविरुद्ध हालचाली सुरू करून त्यांना देशोधडीला लावले. त्यांची मालमत्ता सरकार जमा करून त्यांना सैबेरियात हद्दपार केले. बोल्शेविकांच्या विरोधात झारशाहीतले लष्करी अधिकारी बंडखोर म्हणून उभे राहिले. त्यामुळे यादवी माजली. व्हाइट आर्मी ही कम्युनिस्टविरोधी सेना कार्यरत झाली. बोल्शेविकांची लालसेना ५० लाखांच्या घरात गेली. समाजातील भांडवलदारी अर्थरचनेचा समर्थक असणारा मध्यम वर्ग हा बूड्वा गट म्हणून लेनिनच्या रोषाला पात्र ठरला. १९२१ मध्ये दहाव्या पक्ष परिषदेत नव्या आर्थिक धोरणाचा, समाजवादाचा पुरस्कार करण्यात आला. जमीनदारी पद्धत बंद झाली. भूमिहीन शेतमजूर हा वर्ग संपला. लाल सैन्याचा पार्टिझन सैन्य हा एक भाग उरल पर्वतानजिकच्या क्षेत्रात रशियाच्या श्वेत सैन्याशी लढत राहिला. १९१९ मध्ये श्वेतसैन्याचा निर्णायक पराभव झाला.

या सर्व घटनांची या कादंबरीला पार्श्वभूमी लाभलेली आहे. ही एका राष्ट्राच्या पडझडीची, अंतर्गत यादवीतील गोंधळाच्या परिस्थितीची कहाणी आहे, त्याचप्रमाणे झिवागो व इतर काही कुटुंबांच्या ससेहोलपटीची कहाणी आहे. झिवागो, ग्रोमिको, गीशर, गोर्दन, कॉमराव्हस्की, अँटिपोव्ह, तिर्विझिन, दुदोरोव्ह... अशा मोजक्या कुटुंबांच्या आधारे रशियातील अर्धशतकातल्या उलथापालथीचा सर्वस्पर्शी आलेख या कादंबरीत काढला गेला आहे.

परंतु तशी ही कहाणी आहे डॉ. झिवागो याची!

एकेकाळच्या धनाढ्य घराण्यातला हा मुलगा लहान वयातच पितृसुखाला पारखा होतो. दहाव्या-अकराव्या वर्षी आईच्या मृत्यूने तो अनाथ होतो. मामाच्या घरी मग तो राहतो. निकोलाय निकोलस - अंकल कोलिआ - हे प्राध्यापक-लेखक. पीटर्सबर्गला त्यांना जावे लागले तेव्हा ग्रोमिको कुटुंबात त्यांनी युरीची व्यवस्था केली. युरीच्याच वयाची टोनिया ग्रोमिको ही कन्या; मिशा गोर्दिन हा युरीचा वर्गमित्रही त्याच कुटुंबात राहत होता. या तिघांचे त्रिकूट छान जमले होते. शुद्धता, पावित्र्य, नैतिकता यांचा ध्यास घेतलेले हे तिघे!

युरी डॉक्टर होतो. तो टोनियाशी लग्न करतो. एक मुलगा होतो. पण नंतर मॉस्कोतून या कुटुंबाला परागंदा व्हावे लागते. उरल पर्वताजवळच्या क्रूगर यांच्या इस्टेटीवर राहावे लागते. युरीला तेथेच हॉस्पिटलमध्ये काम मिळते.

त्यांच्या धनाढ्य पार्श्वभूमीमुळे तेथेही राहणे अवघड होते. तेव्हा टोनिया मॉस्कोला येते. युरी मागेच राहतो. त्याला पार्टिझन सैन्यात डॉक्टर म्हणून सक्तीने दाखल व्हावे लागते.

लाराचा त्यांच्या जीवनात प्रवेश होतो. तिचा पती पाशा हा सैन्यात भरती होऊन बेपत्ता झाल्याचे कळल्यावर ती नर्सचा पेशा पत्करून त्याच्या शोधासाठी त्या भागात येते.

लारा आणि युरी यांच्यातील जवळीक वाढते. कॉमराव्हस्की हा पुन्हा लारा-युरीच्या जीवनात येतो. येथे तुम्हाला धोका आहे, तुम्ही पूर्वेकडे चला तेथून युरीला पत्नीकडे पॅरिसला जाता येईल असे तो सुचवतो. युरीला ते पटत नाही; परंतु लाराला मात्र त्याच्याबरोबर जावे असे ठरवते. युरी नंतर येईन असे म्हणून तिला निरोप देतो.

लारा तेथून जाते ती आगीतून फुफाट्यातच सापडते. तिची तब्येत बिघडते. ती बेशुद्ध होते. तिला जाग येते तेव्हा ती हॉस्पिटलमध्ये असते. तिची नवजात मुलगी बेपत्ता झालेली असते...

पार्टिझन सैन्यातून संधी साधून युरी पळ काढतो. व्हॅरिकिनोला येतो. तेथे त्याचे लेखन जोरात चालते. तेथून तो मॉस्कोला येतो. मारिना त्याच्या घराचा कब्जा घेते. त्याची सेवा करते. दोन मुले होतात.

एकदा टॉलीतून प्रवास करताना अस्वस्थ वाटू लागल्याने तो उतरतो. काही पावले टाकतो आणि हृदयविकाराने तेथेच गतप्राण होतो. लारा त्याचवेळी मॉस्कोत येऊन आपल्या जुन्या घराचा शोध घेत असते. तेथे तिला युरीचे प्रेत बघायला मिळते. युरीचा सावत्र भाऊ लाराला म्हणतो, “युरीच्या हस्तलिखितांची व्यवस्था लावण्यासाठी तू येथे काही काळ थांब.”

युरीच्या जीवनात आलेल्या टोनिया, लारा आणि मारिना या स्त्रिया. मारिना ही त्याच्या अखेरच्या दिवसात त्याची देखभाल करण्यासाठीच त्याच्या घरात राहते. टोनिया आणि लारा या दोघींशी युरीचे असणारे संबंध - प्रेमाचा हा त्रिकोण अत्यंत अंतर्भेदक आहे. पास्तरनाकाने त्यात खूपच जिवाळ्याचे रंग भरलेले आहेत. टोनियाचे पत्र, लाराचे मनोगत, काव्यातले उतारे... निसर्गाची वर्णने... तत्कालीन सत्तास्पर्धेचे गलिच्छ स्वरूप... हा सारा पट एक विशाल संघर्षमय जीवनचित्र समोर उलगडून दाखवतो.

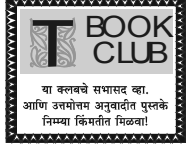
युरी आणि लारा यांच्या सहजीवनाचे तपशील त्यांचे उत्कट प्रेम, त्यांच्या परस्पर विश्वासातील सहजता, एकमेकांसाठी त्याग करण्याची भावना यांचा विलक्षण ठसा मनावर उमटतो. “ते एकमेकांवर प्रेम करीत. कारण त्यांच्या भोवतालच्या प्रत्येक वस्तूची तीच इच्छा होती. आजूबाजूची झाडे, आकाशातील मेघ, पायाखालची जमीन - या विश्वाच्या विशालतेचे, सौंदर्याचे, भव्यतेचे आपण प्रतीक आहोत, असे भान त्यांच्यात नेहमी सळसळत असे.” असा या प्रेमाचा ‘स्वर्गीय’ थार होता.

डॉ. झिवागो या काव्यात्म कादंबरीचा मराठी अनुवाद आशा कर्दळे यांनी केला आहे. काव्यात्म भागात त्यांची कल्पकता काहीशी उणी पडते. परंतु एकूण अनुवाद कुठे अडखळायला लावत नाही.

एका जगप्रसिद्ध कादंबरीचा आस्वाद घेण्याचा योग मराठी वाचकांना आनंददायक वाटेल.

पृष्ठे : ३८१ किंमत : २५० रु. सभासदांना : रु. पोस्टेज : २० रु.

खास अनुवादित पुस्तकांसाठी असलेल्या टी बुक क्लब
योजनेतून व जगभरातील उत्कृष्ट साहित्याचा मराठीतून
आस्वाद घ्या -
योजनेतील पुस्तके निम्न्या किंमतीत!

T बुक क्लब म्हणजे ग्रंथप्रेमी वाचकांचे आकर्षण

या बुक क्लबचे सभासद ४० रु. भरून होता येते. या क्लबअंतर्गत दरवर्षी गाजलेल्या सहा इंग्रजी पुस्तकांचे अनुवाद प्रकाशित केले जातात. सभासद झाल्यास ही पुस्तके आपण निम्न्या किंमतीत मिळवू शकता. जसजशी पुस्तके प्रकाशित होतील, तसतशी आपणांस त्यासंबंधीची माहिती कळवली जाईल. आपण ही सर्व सहाही पुस्तके घ्यावयाची आहेत.

द फिस्ट ऑफ गॉड

मूळ लेखक : फ्रेडरिक फोरसीथ अनु.: अनिल काळे
१९९० साली सद्दाम हुसेननं कुवेतवर आक्रमण केलं. त्याआधी काही दिवस इंग्लंडमध्ये एक अस्पष्ट रेडिओ-संभाषण पकडलं गेलं. त्या संभाषणात 'कुब्-उत्-अल्ला' नावाच्या एका अत्यंत गुप्त, महाविध्वंसक शस्त्राचा उल्लेख होता. हे शस्त्र संयुक्त फौजांचा विध्वंस करणार होतं... हे युद्ध जिंकण्याची सद्दामला एवढी खात्री का होती? त्यानं कुवेतमधून बाहेर पडायला का नकार दिला? या प्रश्नांची उत्तरं ही कादंबरी वाचल्याखेरीज मिळणार नाहीत!

किंमत : ३०० रु. सभासदांना : १५० रु. पोस्टेज : २० रु.

ज्युरॅसिक पार्क

मूळ लेखक : मायकेल क्रायटन अनु.: प्रमोद जोगळेकर
जॉन हॅमॉन्ड या अब्जाधीश उद्योगपतीच्या प्रेरणेने पॅसिफिक महासागरातल्या एका बेटावर मानवी मनोरंजनासाठी ज्युरॅसिक पार्क जवळजवळ पूर्ण होत आला. डी.एन्.ए रेणूपासून पुन्हा बनलेले हे डायनोसॉर आपल्या ताब्यात राहतील, या समजुतीला तडा गेला. पृथ्वीतलावर आजवर कधीही न झालेले थंड डोक्याचे क्रूर शिकारी डायनोसॉर पार्कमधून बाहेर पडले.....

किंमत : २५० रु. सभासदांना : १२५ रु. पोस्टेज : २० रु.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/३०

क्रोमोझोम-६

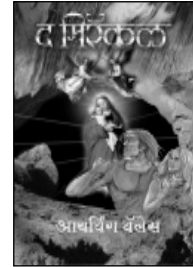
मूळ लेखक : रॉबिन कुक अनु.: वैशाली जोशी

गुन्हेगारी विश्वातील कुप्रसिद्ध खतरनाक गुंड कालो फ्रॅन्कोनी याचा गोळ्या घालून खून करण्यात येतो आणि शवविच्छेदन होण्यापूर्वीच शहराच्या मुख्य शवागारातून त्याचा मृतदेह हातोहात नाहीसा केला जातो. या खळबळजनक घटनांमुळे पोलिस खाते चक्रावून गेले, तरी शवागारांतील निष्णात गुन्हेगारी रोगनिदानतज्ज्ञ, डॉ. जॅक स्टेपल्टनचे मात्र कुतूहल वेगळ्याच दिशेने जागृत होते. यातील रहस्य शोधताना रूढ वैद्यकीय नैतिक संकेत व मूल्यांना पायदळी तुडवणारा एक अभद्र व्यापारी कट तिथे शिजतोय, असं त्यांना आढळतं. हा व्यापारी कट कोणता? याचे बळी कोण?... रॉबिन कुक यांची नवीन रोमांचक कादंबरी!

किंमत : ३५० रु. सभासदांना : १७५ रु. पोस्टेज : २५ रु.

द मिरॅकल

मूळ लेखक : आयर्विंग वॅलेस अनु.: जयवंत चुनेकर

वेगवेगळ्या स्वभावांच्या, व्यक्तिमत्त्वांच्या; वेगवेगळ्या थरांतल्या या व्यक्ती लूदला गोळा होतात आणि सुरु होतं एक उत्कंठापूर्ण, काहीशी रहस्याची छटा असणारं नाट्य. श्रद्धा, अंधश्रद्धा यांच्यातील द्वंद्याच्या आधारे उलगडत जाणारी कहाणी. श्रद्धेचा आणि धर्माचा 'वापर' आणि 'व्यापार' करून घेण्याची वृत्ती सार्वत्रिकच असते, म्हणूनच 'द मिरॅकल' वाचून विसाव्या शतकाच्या अखेरीस मराठी वाचक आपले विचार, आपला धर्म आणि आपलं राष्ट्र यांबाबत अंतर्मुख होऊन पुन्हा एकदा नव्यानं मांडणी करील, असं वाटतं.

किंमत : ३०० रु. सभासदांना : १५० रु. पोस्टेज : २५ रु.

T Book Club ९ मधील सहा पुस्तके

१. द फिस्ट ऑफ गॉड
२. ज्युरॅसिक पार्क
३. क्रोमोझोम-६
४. द लास्ट डॉन
५. द मिरॅकल
६. डॉ. झिवागो

या सर्व पुस्तकांसाठी सभासद फी ४० रु., पोस्टखर्च ५० रु. मिळून एकूण ९९० रुपयांचा डी. डी. किंवा मनिआर्डर पाठवावी.

जगविख्यात ठरलेली ही सर्व पुस्तके उत्तम अनुवादातून आपली अभिरुची समृद्ध करतील, यात शंका नाही. या योजनेतील इतर पुस्तकांसाठी संपर्क साधा.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १२१६ सदाशिव पेठ, पुणे-३०

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/३१

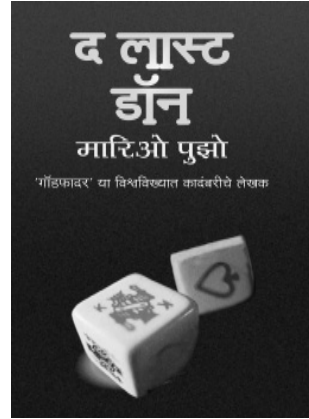
द लास्ट डॉन

मूळ लेखक : मारिओ पुझो अनुवाद : अनिल काळे

गॉडफादरच्या माफिया जीवनशैलीमध्ये परिवर्तन घडवून आणण्याची प्रक्रिया

‘गॉडफादर’ या कादंबरीमुळे जगभर गाजलेल्या मारिओ पुझो यांची ‘द लास्ट डॉन’ ही कृतीही इटालियन माफिया टोळ्यांच्या जीवनावर आधारलेली आहे. द सिसिलियन, ओमेर्ता आणि द लास्ट डॉन या तीन कादंबऱ्या गॉडफादर इतक्या गाजल्या नाहीत; परंतु माफिया जीवनशैलीची व्यापक कल्पना घेण्यासाठी या चारही कादंबऱ्यांचे वाचन अपरिहार्य आहे. ओमेर्ता वगळता बाकीच्या तिन्ही कादंबऱ्या मराठीत आता उपलब्ध आहेत.

मारिओ पुझोची पहिली कादंबरी डार्क एरिया १९५५ मध्ये प्रसिद्ध झाली. त्यात महायुद्धात सहभागी झालेल्या लष्करी अधिकाऱ्यांची मानसिकता रंगवलेली आहे. १९६५ मध्ये फॉर्च्युनेट पिलग्रिम ही त्यांची दुसरी कादंबरी प्रकाशित झाली. ‘गॉडफादर’साठी मारिओ पुझोने भरपूर संशोधन केले. तो स्वतः इटालियन. गॉडफादरचा नायक डॉन क्लेरिकुझिओ हाही सिसिली बेटावरील. या सिसिलियन माफिया टोळ्यांनी अमेरिकेत जुगारी अड्डे, गुत्ते व बार, वेश्यालये, मादक पदार्थांची वाहतूक, यावर आपले वर्चस्व प्रस्थापित करून दहशत बसवली. आपल्या गुन्हेगारी जीवनशैलीचा हळूहळू त्याग करित वैध व कायदेशीर व्यवसायात शिरून, त्यातून कमाई करून उजळ माथ्याने वावरण्याची ओढ या कुटुंबाच्या पुढच्या पिढ्यांना लागते आणि त्यांच्या वृत्तीत व व्यवसायात फरक पडत जातो; हे या चार कादंबऱ्यांद्वारे तो दाखवतो. आपली कधी खऱ्या डॉनशी गाठभेट झालेली नाही, आपण लिहिले ते त्याबद्दलची माहिती मिळवून, कल्पनेचा आधार घेऊन असे मारिओ पुझोने पुनःपुन्हा म्हटले असले तरी त्याने रंगवलेले या माफियांचे जग हे आता एक वास्तव म्हणून वाचकांनी स्वीकारलेले आहे. गॉडफादरनंतर देशोदेशी व शहरोशहरी अशा माफिया टोळ्या निर्माण झाल्या आणि बेकायदा उद्योगधंद्यात त्यांचा धुमाकूळ सुरू झाला. खंडणी, अपहरण, बार-परमिट रूम, मटका केंद्रे, मादक द्रव्यांचा छुपा व्यापार,

अपहरण या उद्योगांप्रमाणेच हॉटेल, कॅसिनो, चित्रपट, बांधकाम, करमणूक वगैरे क्षेत्रातही माफियांचा सुळसुळाट सुरू झाला. भारतात चित्रपटसृष्टीत दाऊद इब्राहिमची दादागिरी चालू होती हे भारत शाहच्या अटकेमुळे जगजाहीर झाले.

द लास्ट डॉन- शेवटचा डॉन या कादंबरीचा आरंभ १९६५ मधील पाम सन्डे रोजी होतो. डॉन डॉमिनिकने क्लेरिकुझिओ याने आपल्या दोन नातवांचा बाप्तिस्मा समारंभ आयोजित करून, त्यासाठी दोनशेवर जवळच्या आप्तमित्रांना व सहकाऱ्यांना निमंत्रित केलेले असते. अमेरिकेतील माफिया घराण्यांचा तो जणू मेळावाचा असतो. आपल्या हाती असणारी सत्तासूत्रे योग्य त्या वारसदारांच्या हाती देण्याचा त्याचा मनोदय असतो. आपले बेकायदेशीर धंदे कमी कमी करित वैध व्यवसायात आपल्या मुलांनी पडावे, आणि समाजात सन्मानाने जगावे ही त्याची इच्छा असते. आपला वारस कोण, आपल्यानंतर या माफिया संघटनेचे सूत्रधार कोणी व्हावे याबद्दलचा निर्णय तो भावनेच्या आहारी जाऊन घेत नाही. काही अवघड जबाबदाऱ्या तो भावांवर व मुलांवर सोपवतो. त्या पूर्ण करणाऱ्यातून योग्य त्या सक्षम, कर्तृत्ववान व्यक्तीच्या हातीच या साम्राज्याचे नेतृत्व जावे असा त्याचा प्रयत्न असतो.

कोग भागातील त्याची इस्टेट वीस एकरात पसरलेली असते. डॉनचा प्रशस्त प्रासाद, तीन मुलांचे वेगवेगळे बंगले आणि कुटुंबाच्या दीर्घकालीन सहकाऱ्यांसाठी बांधलेली वीस निवासस्थाने त्यात सामावलेली होती.

जॉर्जिओ. वय २७. सर्वात थोरला मुलगा. इंग्लिश पद्धतीचा पेहराव खोचक, धारदार बोलणारा. व्हार्टन स्कूल ऑफ बिझिनेसचा पदवीधर हो, असे डॉन त्याला सांगतो. कायद्याच्या खाचाखोचा आत्मसात करून कायद्याच्या चौकटीत राहून चोरी कशी करावी यात त्याने प्रावीण्य मिळवावे ही डॉनची इच्छा.

व्हिन्सेन्ट. वय २५. सर्वात धाकटा. दगडी दरवाजासारखा भक्कम. बुटका. मोजके बोलणारा. मवाळ. “तू न्यूयॉर्कमध्ये उत्कृष्ट रेस्टॉरंट सुरू कर. चविष्ट इटालियन पदार्थ कसे असतात ते इथल्या फ्रेंचांना कळायला हवे. वर्षभर तू युरोपमधला कुकिंगस्कूलमध्ये शिकायला जा.”

पीटी. वय २६. मधली मुलगा. आनंदी. मनमिळाऊ. वयाच्या मानानं लहान दिसणारा. “ब्रॉक्स एनक्लेव्हाचा आता तू नवा मेयर. आपल्या फॅमिलीला लागणारं मनुष्यबळ पुरवण्याचं काम तू करायचंस. नवीन विकत घेतलेल्या बिल्डिंग कंपनीद्वारे रस्तेबांधणी, गगनचुंबी इमारतीची दुरुस्ती, पोलिसांच्या बराकीचे बांधकाम वगैरे कामे आहेतच. इतरही कामे मिळवून भरपूर पैसा मिळव. आपल्या माणसांना कायदेशीर नोकऱ्या देता येतील. हॉटेलच्या सध्याच्या मालकाच्या हाताखाली काम करून धंद्यातील खाचाखोचा शिकून घे.”

जोसेफ पिप्पी डी लेना हा त्याचा भाचा. बहिणीचा मुलगा. पिप्पीच्या शौर्यामुळे प्रतिस्पर्धी माफिया घराण्यावर-सॅटाडिओवर त्यांना निर्णायक विजय मिळाला होता. आपल्या पश्चात त्याने आपल्या मुलांना न जुमानता स्वतःच सर्वेसर्वा होऊ नये म्हणून डॉन त्याला सांगतो. “तू आता लासवेगासला जाऊन झेनादू हॉटेलच्या कामात लक्ष घाल. फॅमिलीचा तू प्रमुख संरक्षक. तुझी बायको नॅलीन आपल्या कुटुंबाशी मिळवून घेणार नाही. त्यामुळे तू स्वतंत्रच

राहणे इष्ट.”

जॉर्जिओला तो सांगतो, “माझा वारस म्हणून तू काम पहा. जिवाला धोका असेल अशा कामापासून तू दूर राहत जा. तुझ्या मुलांना यापुढच्या काळात आपल्यासारखं गुन्हेगारी वातावरणात जगायला लागू नये. पैशासाठी जीव धोक्यात घालण्याची आपल्याला गरज नाही. आणखी २०/३० वर्षांनी आपण सर्वसामान्य प्रतिष्ठित माणसांच्या जगात मिसळून जाऊ. संपत्तीचा निर्भयपणे उपभोग घेऊ... त्या दृष्टीने आपला प्रयत्न हवा... तोपर्यंत आपण व्यवस्थित तग धरून आपले प्रभुत्व वाढवत राहिले पाहिजे.”

आपल्या अखत्यारीतल्या दहा कुटुंबांच्या संदर्भात डॉन सांगतो, “जुगार सोडून इतर सगळ्या गुन्हेगारीच्या क्षेत्रांमधून मी बाहेर पडणार आहे. न्यूयॉर्कमधील माझ्या धंद्यांची जबाबदारी व्हर्जिनिया बॉलझोकडे सोपवणार आहे. देशाच्या इतर भागातील वाहतूक, दारू, तंबाखू, मादक द्रव्ये, युनियन्स यामधले माझे अधिकार तुम्हा दहा फॅमिलीजमधून देणार आहे. अट एवढीच की तुमच्या संपत्तीची व कमाईची व्यवस्था माझ्याकडे द्यावी. तुमचे पैसे मी सरकारपासून सुरक्षित ठेवीन. मात्र पाच टक्के कमिशन मी घेईन.”

तो डेव्हिड रेडफेलोला सांगतो, “तू अमली पदार्थांचा धंदा आता सोडून दे. सरकार मादकद्रव्यविरोधी मोहिम तीव्र करीत आहे. इटलीत तू एक बँक विकत घे. रोममध्ये राहा.”

लास वेगासमधला झेनादू हॉटेलच्या मालकाला तो सांगतो, “तुमचं हॉटेल या पुढं माझ्या संरक्षणखाली चालवायचं. तुमची ५१ टक्के भागीदारी कायम राहिल. तुमच्या क्षेत्रात तुम्ही वाकबगार आहात. हॉटेल तुम्हीच चालवायचं.”

कन्या रोझमेरीचा मुलगा दान्ते आणि नॅलिनचा बाळ क्रॉसफिक्सओ या दोघांचा बापित्वा त्या दिवशी होतो. या तीन भावांची एकुलती एक बहीण रोझमेरी. तरुणवयात वैधव्य आल्याने दबून गेलेली. डॉनने १९६५ मध्ये असे सगळे भावी नियोजन केले.

‘द लास्ट डॉन’ मध्ये त्याच्या २५ वर्षांनंतरच्या म्हणजे १९९० मधील घटनांची मालिका पेश केली जाते. लासवेगास, हॉलिवुड, सिसिली, कोग, फ्रान्स या स्थळांची पार्श्वभूमी. क्लेरिकुझिओ फॅमिली, पिप्पी डी लेना, क्लॉडिया डी लेना, अथेना अँक्विटेन, क्रॉस डी लेना, सटाडिओ, वगैरे व्यक्तीरेखा व त्यांच्या जीवनातील घटना यांचा एक चित्तथरारक पट आपल्यापुढे उलगडून दाखवला जातो. अनेक कथासूत्रे त्यात येतात. त्या उपकथानकांची थोडक्यात कल्पना देण्यासाठीही बरेच लिहावे लागेल. क्षणाक्षणाला धक्के देणारे प्रसंग – पुढे काय याची उत्सुकता वाढवत राहतात. क्लेरिकुझिओ हा माफिया डॉन खरा; पण एखाद्या स्वायत्त संस्थानाप्रमाणेच त्याचे स्वतंत्र कायदेकानू आहेत; शिक्षा ठोठावण्याचे वेगवेगळे मार्ग आहेत; कामगिरी उत्तम प्रकारे पार पाडल्यावर कौतुक करण्याचे खास प्रकार आहेत. पसंती नापसंती व्यक्त करण्याच्या विशिष्ट पद्धती आहेत. आदेश देण्यासाठी खास सांकेतिक शब्दावली आहेत.

बापित्वा झालेले क्रॉस व दान्ते हे दोघे २५ वर्षांनी परस्परांचे प्रतिस्पर्धी म्हणून पुढे येतात. क्रॉस हा या कादंबरीचा खरा नायक ठरतो. दान्ते त्याच्या विरोधात काही कुटिल कारस्थाने करतो. क्रॉस मग त्याचा काटा काढतो. हे मुख्य कथासूत्र दिसते.

अँकॅडमी अँवार्डच्या समारंभाच्यावेळी अथेना अँक्विटेन या अभिनेत्रीच्या चेहऱ्यावर तिचाच नवरा स्कॅनेट हातातल्या बाटलीतून द्रव उडवून म्हणतो, “कुतरडे, हे घे भेट म्हणून अँसिड.” “तिची तीच लायकी आहे.”... जगातल्या शंभर कोटी लोकांना हे दृश्य टीव्हीवर स्पष्ट दिसते. अथेनाला बसलेला धक्का... तिच्या चेहऱ्यावरची भीती... पोलिसांनी स्कॅनेटवर टाकलेली झडप. त्याच्याजवळ पिस्तुल असल्याने पोलिस अधिकाऱ्याने त्याला मारलेला गुदा..

अथेना ते द्रव हाताने पुसते. ते अँसिड नसतेच. हसण्याचा निष्फळ प्रयत्न करीत अथेना म्हणते, “माझा नवरा नेहमीच असले काहीतरी वाह्यात उपद्रव्याप करीत असतो.”

सर्वोत्कृष्ट अभिनेत्रीचा पुरस्कार तिलाच मिळतो, तेव्हा टाळ्यांचा कडकडाट होतो.

क्रॉसफिक्सओ, क्रॉस डी लेना हा आता ऐन पंचविशीत असतो; तो लास वेगासमधल्या झेनादू कॅसिनो हॉटेलचे काम पाहत असतो. हॉटेलमालक आल्फ्रेड ग्रॉनव्हेल्ट, वय वर्षे ८५, मृत्यूपंथाला लागलेला असतो. त्याला व्हीलचेअरवर बसवून क्रॉस डी लेना हॉटेलमधून फिरवून आणतो. तो क्रॉसला म्हणतो, “माझं आयुष्य आता संपत आलंय. मी तुला सारं काही शिकवलंय. जमतील तेवढी चांगली कृत्यं कर. कुणावर फारसं प्रेम करू नकोस. कुणाचा द्वेष करू नकोस. या दोन्ही गोष्टींचे परिणाम वाईटच होतात.” त्याच रात्री ग्रॉनव्हेल्टचे देहावसान होते. त्याच्या ५१ टक्के भागाचा मालक झालेला क्रॉस; पन्नास कोटी डॉलर्सचा तो आता धनी असतो. आपलं जीवन बदलून जाणार हे त्याला जाणवतं. नवे मित्र, नवे शत्रू. डॉनच्या फॅमिलीशी असणारे संबंधही आता वेगळ्या पातळीवर राहणार.. त्याचे वडील पिप्पी हे ग्रॉनव्हेल्टचे जिवलग मित्र. क्लॉडिया ही क्रॉसची बहीण. दान्ते हा रोझमेरीचा मुलगा, पण त्याच्याशी क्रॉसचं कधी पटतच नाही. ग्रॉव्हेल्ट अंत्यविधी शाही इतमांमात पार पाडतो. नेव्हाडाचा गव्हर्नर वॉल्टर वॅव्हेन त्याला आवर्जून हजर असतो... त्या रात्री जुगारात विक्रमी रक्कम जमा होते. ती ग्रॉनव्हेल्टच्या शवपेटिकेबरोबर पुरण्यात येते.

कॉलेजमध्ये असताना चार वर्षांनी मोठ्या असणाऱ्या बॉझ स्कॅनेट या फुटबॉलपटूच्या प्रेमात अथेना पडते; आणि लग्नही करते. लवकरच आईही बनते. मुलगी बेर्थनी हिच्या देखभालीसाठी नॅनी ठेवते. आपले शिक्षण पूर्ण करते. नाटकात कामे करते. तिच्या सौंदर्यावर अनेकजण भाळतात. आपली ही असामान्य गुणवत्तेची बायको आपल्या कष्टात फार काळ राहणार नाही या विचाराने स्कॅनेट तिचा द्वेष करू लागतो. तिला छळू लागतो. दारू पिऊन लफडी करणे, बँकेत अफरातफर करणे, निष्ठाप पोरींना नादी लावणे-- नवऱ्याच्या या विकृतींवर अंकुश ठेवण्याचे शाहाणपण अथेनाकडे नसते. “तुझ्या या सुंदर चेहऱ्याला- नाकावर गुदा मारून ते मोडले- तर शोभा येईल.” म्हणून सुरी हातात घेणे- वगैरे धमक्यांनी तो तिला छळत राहतो... आपल्या मुलीला तो हवेत उडवून झेलायचा. एकदा तिला जमिनीवर आपटू दिलं. ती खूप घाबरते. तिच्या मेंदूवर परिणाम होतो.

अथेना तेव्हा बँकेतनं पैसे काढून घेऊन घर सोडते. सहा महिन्यांनी लॉस एंजेलिसला येऊन नाटकात कामं सुरू करते. सिनेमातही भूमिका मिळवल्या. चरित्र अभिनेत्री म्हणून ती गाजते. भरपूर पैसा मिळविते. बॉझ स्कॅनेटने पुन्हा तिला गाठले. त्याची वागणूक बिघडतच

गेली. आणि त्याचीच परिणती अॅकॅडमी अॅवार्डच्या समारंभातील स्टंटमध्ये झालेली सगळ्या जगाला दिसली.’

या प्रकाराचा अथेना भयंकर धसका घेते. ‘मेसालिना’ चित्रपटात आपण काम करणार नाही असे कळवते. आतापर्यंत त्यावर पाच कोटी डॉलर्स खर्च झालेला असतो, रोज दीड लाख डॉलर्स सेटचाच खर्च असतो. सिनेमाचा निर्माता स्किपी डिअर त्यामुळे हवालदिल होतो. अथेनाच्या एजंटला तो विनवतो. पण तिचा नकार कायम असतो.

तिच्या नवऱ्याला वटणीवर आणणे, पैसे चारणे वगैरे मार्गही कुचकामी ठरतात. अथेनाला आणखी जादा पैसे देण्याचे आमिषही वाया जाते. उलट अथेना आपल्याला त्या चित्रपटापोटी मिळालेला अॅडव्हान्स- पन्नास लाख डॉलर्स स्टुडिओला परत करते.

निर्माता स्किपी डिअर पटकथा लेखिकेला, क्लॉडिआला अथेनाची मनधरणी करण्यासाठी गळ घालतो. क्लॉडिआ आपल्या भावाला, क्रॉसला भेटून अथेनाला कामाबद्दल राजी करू असे म्हणते. क्रॉसला या व्यवहारात आपल्या फायद्याच्या अनेक गोष्टी दिसतात. तो झालेला खर्च देऊन चित्रपटाचे हक्क विकत घेण्याची तयारी दाखवतो. बॉझ कधीही आपला घात करू शकेल असे ती सांगते. तरीही तो चित्रपट विकत घेण्याची तयारी दाखवतो. क्रॉस अथेनाला भेटतो.

क्रॉस हा प्रश्न कसा हाताळतो, बॉझ स्कॅनेटचा कसा बंदोबस्त करतो, चित्रपट पूर्ण करण्यासाठी काय क्लपत्या लढवतो, हा सर्व भाग अत्यंत चटकदार आहे.

सिनेमासाठी क्रॉस भांडवल उभे करतो ते झेनादू हॉटेलमध्ये शेअर्स गहाण ठेवून.

त्याबद्दल डॉन त्याला बजावतो, “तू आमच्या संमतीशिवाय एका अत्यंत गंभीर भानगडीत स्वतःला गुंतवून घेतलं आहेस. शिवाय तू एक अत्यंत गंभीर गुन्हा केला आहेस. फॅमिलीची संपत्ती बेदरकारपणे वापरलीस... तू असा का वागलास?... याबाबतीत आपले नियम स्पष्ट आहेत. तुला आमची संमती घ्यावीच लागेल, नाहीतर तुझा तू स्वतंत्र आहेस.” (३११).

क्रॉस त्यावर आपली बाजू मांडतो, “या व्यवहारात प्रचंड पैसा मिळण्याची संधी आहे... फॅमिली व माझ्यासाठी हे एक नवं क्षेत्र ठरेल... काळा पैसा पांढरा करता येईल... ही गोष्ट मला तुमच्यापासून लपवायची नव्हती. पण त्यावेळी ही संधी घेण्यासाठी झटपट हालचाल करण्याची गरज होती.”

डॉन त्याला सांगतो, “क्रॉस, तुला फॅमिलीचा पाठिंबा आहे. पण कोणत्याही महत्त्वाच्या गोष्टीत आमच्याशी चर्चा केल्याशिवाय हात घालायचा नाही. समजलं?”

ऐंशीव्या वर्षीही डॉन आपल्या साम्राज्यावर एखाद्या सम्राटासारखी सत्ता गाजवत होता. आपल्या श्रद्धा, विश्वास आणि न्यायाबुद्धी यांच्याबाबतीत डॉन अजूनही अचल होता... या वयातही शत्रूला मृत्यूदंड फर्मावण्याइतका मानसिक कणखरपणा त्याच्यात होता. आपल्या अनुयायांच्या संपूर्ण आयुष्याची जबाबदारी आपल्यावर आहे, त्यांच्या उत्कर्षाचं मूळ कारणही आपणच आहोत, आपल्या कर्तव्यात कसूर होता कामा नये असे डॉन मानत होता. हे सारे क्रॉसला त्यावेळी जाणवते. आपण डॉनची परवानगी न घेता बॉझ स्कॅनेटचा हुशारीने काटा काढला आणि तेही स्वतःच्या स्वार्थासाठी- हे डॉनला

आवडलेले नाही हेही त्याच्या लक्षात आले.

दान्तेचा बेदरकारपणा दान्तेला गोत्यात आणतो. जॉर्जिओ त्याला बजावतो, “दान्ते, तू माझा भाचा आहेस... मी तुला चांगलं ओळखतो. काहीतरी वैयक्तिक भांडण होऊन तू दोषा माणसांना निष्कारण ठार मारलंस. त्यासाठी फॅमिलीची परवानगी घेतली नाहीस. ज्या पोरीबरोबर वर्षभर मजा केलीस तिलाही केवळ चिडून जाऊन ठार मारलंस. पोलिसांना हे समजू नये म्हणून तिचा मृतदेह नाहीसा केलास. आपण फार हुशार आहोत असं वाटतंय तुला... पण तू दोषी आहेस.. डॉनची तुझ्यावर माया आहे. तू अजून लहान आहेस. म्हणून तुला क्षमा करायला सांगितलं त्यांनी. माणसं मारताना तुला जो आनंद मिळतो, त्याबद्दल मी डॉनला अजून सांगितलेलं नाही. त्यांना ते समजलं तर ते खचून जातील... तुला फार काळजी घ्यायला हवी. तू तुझ्या भावना या कामात अजिबात आणू नकोस. ते वाईट आहे. आपल्या सगळ्यांच्या तसंच तुझ्याही दृष्टीनं.” (२०६)

दान्तेमध्ये असलेल्या या हिंसाचाराच्या आवडीची विषवल्ली फॅमिलीला धोकादायक ठरेल असे डॉनच्या मनात येऊन जाते. (३१४). दान्तेच्या मनातील क्रॉस आणि पिप्पी यांच्याबद्दलची द्वेषभावनाही डॉनला चिंताजनक वाटत असते. पिप्पी हा आपल्या बहिणीचा मुलगा, आणि क्रॉस हा त्याचा मुलगा. म्हणून डॉन त्या दोघांबाबत क्षमावृत्ती दाखवतो. दान्तेबद्दल मात्र त्याला काळजी वाटते. दान्तेची उंची सव्वापाच फूट होती. क्लेरिकुझिओ कुटुंबातील बहुतेकांची उंची सहा फूट असते. डॉनच्या मते बुटकी आणि डावखुरी माणसे अपेशी ठरतात. तरीही आपल्या मुलीचा एकुलता एक मुलगा म्हणून दान्तेच्या बाबतीत डॉनच्या मनात प्रेमच असते. (३१६). दान्तेला फॅमिलीचा हत्यारा म्हणून प्रशिक्षित करण्यात येते.

दान्तेची आई रोझमेरी डॉनबद्दल क्रॉसला सांगते, “डॉन हा नेहमीच इतरांना मूर्ख बनवत आलाय. तुलाही मूर्ख बनवत आहे. त्याच्यावर कधीही विश्वास ठेवू नकोस. मी त्यांची मुलगी पण माझाही विश्वासघात त्यांनी केला. तुझ्या वडिलांचा- पिप्पीचाही विश्वासघात केला.” (४४०)

क्रॉसच्या वडिलांचा (पिप्पीचा) खून होतो; त्याचा क्रॉस आपल्या पद्धतीने तपास करतो.

डॉन त्याला भेटण्यासाठी कोग येथे बोलावतो. व्हिन्सेंटबरोबर क्रॉस कोगला जातो. जाताना वाटेत तो व्हिन्सेंटला विचारतो, “माझ्या डॅडीसारखीच माझीही हत्या होणार आहे का?” या प्रश्नावर व्हिन्सेंट एकदम तडकतो “अरे, तुझे डॅडी, मी, पीटी, जॉर्जिओ, आम्ही सगळे अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत खांद्याला खांदा लावून लढलो आहोत. पिप्पीचा खून हा केवळ दुर्दैवाचा आघात होता.” (४४३)

डॉन क्रॉसला सांगतो, “तुझ्या बापाच्या मृत्यूबद्दल तुझ्या मनात शंका आहेत असं दिसतंय. तो तुझा गैरसमज आहे. त्याची हत्या हा केवळ अपघात होता.” डॉन त्याला मग सॅन्टाडिओच्या युद्धाची हकीकत सांगतो. तीस वर्षाआधीच्या घटनांच्या स्मृतींना उजाळा देतो. रोझमेरी व जिमी सॅन्टाडिओ यांच्या लग्नाने या दोन घराण्यांचे वैतुष्ट्य नष्ट व्हावे व त्यांच्यात सख्य व्हावे असा विचार होतो. त्याप्रमाणे लग्न होते. कन्यादान पिप्पी करतो. रात्री कॅटरिंग

ट्रकमधून डॉन क्लेरिकुझिओची वीस निवडक माणसे येतात आणि रोझमेरीचा नवपरिणित पती जिमी याचा गळा दाबून खून करतात. डॉनच्या सूचनेप्रमाणे “जिमीच्या मृतशरीराजवळ बसून शोक करित असताना रोझमेरीला मृतदेहाची घृणा वाटू नये म्हणून त्याचे शरीर शक्यतितके चांगल्या स्थितीत राहावे यासाठी ही दक्षता होती.” (आवडत्या माणसाला ठार मारताना त्याच्या शरीरातून रक्ताचा थेंब सांडू नये अशी सिसिलियन पद्धत असावी, असा शेर लेखक मारतो.)

ही सर्व योजना पिप्पीनेच आखलेली असते. दान्ते हा जिमी सॅन्टाडिओचा मुलगा आहे; बापाच्या मृत्यूमुळे दान्तेचं नुकसान झालंय; त्याची भरपाई करण्याचा प्रयत्न डॉन करतो. त्याला क्लेरिकुझिओ म्हणूनच मुलासारखा वाढवतो. रोझमेरीला त्या हत्येने बसलेला धक्का जबरदस्त असतो, त्याच्यातून तिला बाहेर काढण्याचाही डॉनचा प्रयत्न चालूच असतो. सॅन्टाडिओ फॅमिलीला फसवून मरणाच्या तोंडात ढकलणाऱ्या आपल्या डॅडीची प्रतिमा समोर आल्यावर क्रॉसलाही धक्का बसतो. दान्तेनेच आपल्या वडिलांना ठार मारलेय हे ठाऊक असूनही क्रॉसला त्याच्याबद्दल सहानुभूती वाटते.

नवऱ्याच्या हत्येनंतर रोझमेरीला वेडाचे झटके येऊ लागतात. तिला सिसिलीला पाठवण्यात येते. मात्र तिच्या पोटच्या मुलाचा जन्म अमेरिकेतच व्हावा म्हणून बाळंतपणासाठी तिला अमेरिकेत आणण्यात येते. डॉन क्रॉसला म्हणतो, “त्यावेळी तुझ्या डॅडींना एक मोठी चूक केली. रोझमेरीला त्यानं जिवंत ठेवायला नको होतं. पण जग हे असं आहे. तू सुद्धा असाच आहेस.”

क्रॉसला एक गोष्ट स्पष्ट दिसते. “आपल्या डॅडींना मारणारा दान्ते आपल्यालाही नक्कीच मारेल. डॉनला या गोष्टीची कल्पना असायला हवी.”

– आणि क्रॉस दान्तेचा बिनबोभाट काटा काढतोही!

पण त्याबद्दल डॉन त्याला शिक्षा म्हणून हॉटेलच्या निम्म्या भागाची मालकी फॅमिलीच्या नावे करायला लावतो; आणि ते हॉटेल व लास व्हेगॉस सोडून जायला भाग पाडतो.

आयुष्याच्या अंतिम घटकांच्या वेळी डॉन हा आपल्या फॅमिलीच्या भवितव्याबद्दल पूर्णपणे संतुष्ट असतो. व्हिन्सेंट व पीटी हॉटेल बांधकाम व्यवसायात गुंतलेले असतात, जॉर्जिओ शेअरमार्केटमध्ये नवनव्या कंपनी खरेदी करतोय. क्रॉसला मुक्त करून दान्तेच्या खुनाचं प्रायश्चित्तही घेतलेय. क्लेरिकुझिओ फॅमिली आता कायमची सुरक्षित झाली आहे. अवैध धंद्यांऐवजी कायदेशीर व्यवसायात उजळ माथ्याने वावरते आहे याचे त्याला समाधान असते.

– गॉडफादरच्या जीवनशैलीला एका प्रतिष्ठित टप्प्यावर आणून मारिओ पुझो ही कादंबरी पूर्ण करतो.

पृष्ठे : ५४८ किंमत : ३५० रु. सभासदांना : रु. पोस्टेज : २० रु.

देव छे? परग्रहावरील अंतराळवीर!

बाळ भागवत

परग्रहावरच्या अंतराळवीरांनी पृथ्वीवर
वेऊन वेथील मानवाला
संस्कृती दिली.

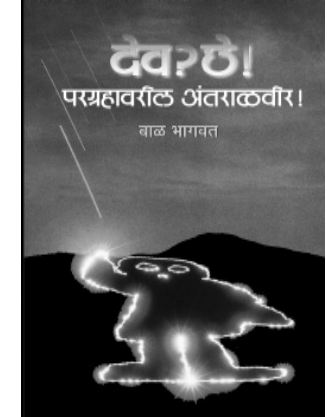
‘देव? छे! परग्रहावरील अंतराळवीर’ हे एक वैशिष्ट्यपूर्ण पुस्तक आहे. परग्रहावरील अंतराळवीर पृथ्वीवर अधूनमधून येत असे अनेक पुरावे त्यात आलेले आहेत. या अनंत विश्वात पृथ्वीवर राहणारी मानवजात ही एकच एक बुद्धिमान जमात अस्तित्वात आहे का? इतर ग्रहांवर सजीव प्राणी नाहीत का? आपण ज्यांना देव म्हणतो, ते परग्रहावरून आलेले अंतराळवीर तर नसतील ना? परग्रहावरचे प्राणी पृथ्वीशी संपर्क साधण्याचा प्रयत्न करित असतात का? असे काही प्रश्न आपल्या मनात येतात; आणि त्यांची उत्तरे शोधताना अनेक युक्तिवादांचा आश्रय घ्यावा लागतो.

माणसाचा इतिहास फार तर सात आठ हजार वर्षांचा आपल्याला ठाऊक आहे; परंतु काही ताऱ्यांचा प्रकाश पृथ्वीवर येण्याला हजारो-लाखो प्रकाशवर्षे लागतात. आपल्या आकाशगंगेच्या मध्यापासून तीस हजार प्रकाशवर्षे लांब कडेला पृथ्वी हा ग्रह तसा या आकाशातील एक नगण्य छोटा ग्रह आहे. (१ प्रकाशवर्ष = १८६००० X ६० X ६० X २४ X ३६५ मैल). पृथ्वीचा पृष्ठभाग ४ अब्ज वर्षापूर्वी निर्माण झाला असा अंदाज आहे.

खगोलशास्त्रज्ञ हार्ले शोपली याच्या मते दुर्बिणीच्या टप्प्यात १०^{३०} (दहा वर वीस शून्ये) इतके तारे येतात; त्यापैकी हजारत एक ताऱ्यावर जीवसृष्टी आहे असे गृहीत धरले तरी १० कोटी ताऱ्यांवर जीवसृष्टी आहे असे अनुमान निघते.

अमेरिकेतील एक शास्त्रज्ञ डॉ. जॉन बिलिंगहॅम म्हणतात, “पृथ्वीपेक्षा अब्जावधी वर्षे आधी निर्माण झालेले लक्षावधी ग्रह आहेत; त्यापैकी काही ग्रहांवर बुद्धिमान जीव निर्माण झालेले असतील; त्यांची संस्कृतीही त्या प्रमाणात प्रगत असेल. अशी शक्यता वाटते.”

पृथ्वीवर ज्या प्रकारचे वातावरण आहे त्यात प्राणवायू आणि पाणी यावर जीवन अवलंबून आहे, असे दिसते. म्हणून इतर ग्रहांवरही जीवसृष्टीसाठी प्राणवायू व पाणी असायला हवे असे आपण गृहीत धरायचे का? शक्यता अशी आहे की वेगळ्या वातावरणातही जीवसृष्टी अस्तित्वात

येऊ शकेल. किंवा आलेली असेल. त्या ग्रहावरच्या सजीव प्राण्यांना पाणी व प्राणवायू याएवजी अन्य काही घटक जगण्यासाठी लागत असतील.

आपण सर्वसाधारणपणे काही गोष्ट नैसर्गिक असल्याचे गृहीत धरून चालतो.

पाणी हे क्षेत्र जलचर प्राण्यांसाठी.

आकाश पक्ष्यांसाठी.

जमीन माणसांसाठी.

अशी काहीतरी योजना देवाने केलेली असावी. परंतु ही योजना माणसाने आपल्या बुद्धीच्या आणि संशोधनाच्या बळावर धुडकावून लावली आहे. अणुशक्तीवर चालणाऱ्या पाणबुड्यातून महिनेमहिने माणूस समुद्राखाली राहू शकतो; विमानातून अवकाशात पक्ष्याप्रमाणे संचार करू शकतो. अंतरिक्षयानातून परग्रहापर्यंत तो उड्डाण करू शकतो.

एरिक फॉन डॅनिकेन याने देवविषयक निरनिराळ्या देशातील संकल्पनांचा, दंतकथांचा, दैवतकथांचा मागोवा घेऊन देव म्हणजे पुनःपुन्हा पृथ्वीला भेट देणारे अंतराळवीर होत असे मत मांडले. त्यासाठी त्याने अनेक पुरावे दिले.

दक्षिण अमेरिकेतील बोलिव्हिया देशातील टिआहुआनको या अतिप्राचीन शहरात १० फूट उंच, साडेसोळा फूट रुंद असे सूर्यद्वार असून ते दहा टन वजनाच्या अखंड दगडातून कोरून काढलेले आहे. त्यावर उडणारा देव आणि त्याच्याभोवती ४८ मूर्ती आहेत. या शहराबद्दल अशी आख्यायिका सांगण्यात येते की, सोन्याच्या अंतराळयानात बसून एरिआना ही जगन्माता होण्यासाठी येथे आली, तिने ७० मुलांना जन्म दिला. तिला पातळ पडद्याने जोडलेली चार चार बोटे होती. या सूर्यद्वाराच्या दगडातील मूर्तीनाही चार चार बोटे आहेत. याच शहरामध्ये २४ फूट उंच, आणि २० टन वजनाची एक भव्य मूर्ती सापडली आहे. ती २७००० वर्षापूर्वीची असून तिच्यात त्यावेळी पृथ्वीवरील वर्ष २८८ दिवसांचे असून एक उपग्रह वर्षातून ४२५ वेळा पृथ्वीला प्रदक्षिणा घालत आहे. अशी माहिती कोरलेली आहे. तो उपग्रह पुढे फुटला. पृथ्वीभोवती फिरणाऱ्या त्या उपग्रहाचा एक तुकडा म्हणजे चंद्र असे मत १९२७ मध्ये होराबिजर या शास्त्रज्ञाने मांडले. त्याचे गणित या मूर्तीवरील उल्लेखांशी मिळतेजुळते ठरते.

या टिआहुआनको शहरात आणखीही खूप आश्चर्यकारक गोष्टी बघायला मिळतात. १०० टन वजनाच्या दगडावर साठ साठ टन वजनाचे दगड रचून येथे भिंती बांधण्यात आल्या आहेत. हे शहर १३०० फूट उंचीवर आहे हे लक्षात घेतले तर या अवजड दगडांच्या हालचालीचे आश्चर्य वाटते. तेथे काही दगडांवर वेगवेगळे चेहरे दिसतात. हे चेहरे कुठल्या तरी परग्रहावरील अंतराळवीरांच्या स्मृतीदाखल कोरलेले आहेत की काय? असा प्रश्न काही संशोधकांना सतावतो आहे.

यासारख्या खूप गोष्टी जागोजागी दिसतात.

सुमेरियन संस्कृती इराक-इराण-सीरिया वगैरे भागात पाच हजार वर्षापूर्वी होती. तिच्या पहिल्या दहा राजांनी ४ लाख ५६ हजार वर्षे राज्य केले असा उल्लेख त्यांच्या नाण्यावर सापडतो. गिलगामेशचे महाकाव्य, पंधरा अंकी संख्या, पंख असलेल्या देवांची चित्रे- यावरून काही जण काय निष्कर्ष काढतात? “परग्रहावरील अंतराळवीरांनी सुमेरियन लोकांना प्रथम समाजव्यवस्था आणि संस्कृती यांची दीक्षा दिला. नंतर ते निघून गेले; पण आपल्या प्रयोगाचे

फलित बघण्यासाठी दर ४०।४५ वर्षांनी ते येत राहिले. पृथ्वीवरील काळ आणि अंतरिक्षयानातील काळ यांचा मेळ घालून, अंतरिक्षवीरांचा ४० वर्षांचा काळ म्हणजे पृथ्वीवरचा ३६ हजार वर्षांचा काळ असे दिसते. त्या हिशोबाने त्यांच्या ५० वर्षात पृथ्वीवरची ४ लाख २० हजार वर्षे होतात. दहा राजे - ४ लाख ६० हजार वर्षे हा हिशोब मग चूक ठरत नाही.

सुमेरियनांच्या प्रत्येक देवाचा कुठल्या तरी ताऱ्याशी संबंध आहे एवढेच नव्हे तर अणूची प्रतिकृतीही एका चित्रात दिसते. सुमेरला परग्रहावरच्या अंतराळवीरांनी भेट दिली असावी असा सिद्धान्त अशा वेगवेगळ्या प्रमाणांनी पेश करण्यात येतो. त्या त्या ठिकाणी आढळणारे प्रगत तंत्रज्ञान हे आपल्या पूर्वजांना स्वबळावर विकसित करता आले असे मानणे अवघड ठरते. साहजिकच अंतराळवीरांच्या या प्रगत तंत्रज्ञानापुढे ते नतमस्तक होत राहिले असे मानणे भाग पडते. देवत्व त्यांना त्यामुळे बहाल केले गेले.

देव म्हणजे अंतराळवीर हे समीकरण बायबलमधील अनेक कथांना लागू पडते.

ओल्ड टेस्टॅमेंटमध्ये देव किंवा देवदूत प्रचंड आवाज करीत व धुराचे लोट सोडत आगमन करीत असे वर्णन आहे. ही देवांची अंतराळयाने उत्तरेकडून येतात. ठराविक दिशेने येतात. इझिकलेला देववाणी ऐकू येते, “मानवपुत्रा उठ. मी तुझ्याशी बोलतो आहे.”

मोझेसला देव ‘ऑर्क ऑफ दि कव्हेनन्ट’ बांधण्याचा आदेश देतो. त्याची प्रतिकृती दाखवतो. तिच्यात अन्न बनवणारी एक पेटी असते; आणि ती पेटी सकाळचे दवबिंदू आणि एक प्रकारची बुरशी (क्लोरेला) यापासून रोज सर्वांना पुरेल एवढे अन्न बनवते असे वर्णन बायबलमध्ये आहे. ही पेटी म्हणजे छोटी अणुभट्टी असावी असा संशोधकांचा तर्क आहे.

सुमेरियन महाकाव्यात गिलगामेशची कथा आली आहे. गिलगामेश म्हणजे दोन तृतीयांश देव व एक तृतीयांश मानव यांचा संगम. सर्वांगावर केस असणारा, कातड्यांची वस्त्रे घालणारा, गवत खाणारा. गुराढोरात राहणारा, एन्किडू याजबरोबर गिलगामेश देवाच्या शोधासाठी निघतात.

माया इंडियन लोकांच्या संस्कृतीचीही माहिती थक्क करणारी आहे. त्यांना ग्रहताऱ्यांच्या गतीचे नेमके काळ ठाऊक होते.

इजिप्शियन लोकांच्या पिरॅमिडच्या व स्पिक्सच्या प्रचंड वास्तूतील ग्रंथ व चित्रे इजिप्तचे राजे देवांबरोबर अंतराळात विहार करताना दाखवतात.

हेरोडोटस हा ग्रीक इतिहासकार. त्याने इजिप्तचा दौरा केला तेव्हा त्याला ११३४० वर्षातील ३४१ प्रमुख धर्मगुरूंचे पुतळे दाखवण्यात आले. ३४१ पिढ्यांपूर्वी त्यांचे देव त्यांच्यात राहात होते असेही त्याला सांगण्यात आले. तेथील ममीजचा आणि भूतकाळात पृथ्वीवर आलेल्या अंतराळवीरांचा काही संबंध असेल का असाही प्रश्न काही संशोधकांना विचार प्रवण करीत आहे. प्रक्रिया करून मृतदेह जतन करायचे आणि नंतर त्यांच्यात पुन्हा प्राण भरायचे तंत्र त्यावेळच्या देवांना-अंतराळवीरांना अवगत होते का?

जपानमध्ये आयलंड चाइल्डची एक दंतकथा प्रचलित आहे. तो मासेमारीसाठी समुद्रावर गेला. त्याला एक तरुणी भेटली. तू कोण आहेस? तिने म्हटले, मी आकाशातून आले आहे... तू माझ्याबरोबर चल. आपण अनंत काळापर्यंत सुखाने राहू. तो डोळे मिटतो. ती त्याला आपल्या सुंदर बेटावर नेते. तिचे आईवडील त्याला स्वर्ग-पृथ्वी यातला फरक समजावून देतात.

त्यांचे लग्न लावून देतात. तीन वर्षांनी त्याला घरची आठवण येते. ती त्याला म्हणते, “तू क्षणभर डोळे बंद कर. मी तुला घरी पोचवते.” तो डोळे उघडतो तेव्हा आपल्या गावात असतो. पण त्याला ते गाव अनोळखी वाटते. तो चौकशी करतो तेव्हा कळते की आयलंड चाइल्डची गोष्ट त्या भागात प्रचलित आहे. तीनशे वर्षांपूर्वी तो समुद्रावर गेला पण परत आलाच नाही.

तो तरुण अंतराळातून दुसऱ्या ग्रहावर गेला आणि परतला. असा या गोष्टीचा अर्थ लावायचा का?

तिबेटी धर्मग्रंथात २७ राजांची नावे आहेत. त्यातील सात राजे शिडीने आकाशात गेले; ते अदृश्य झाले. त्यांना प्रकाशाचे देव मानतात. पृथ्वीवरचे काम आटोपून ते जेथून आले तिथे परत गेले. पद्मसंभव हा धर्मगुरूही अंतराळातून आला. त्याला अपरिचित भाषा अवगत होती. एक दिवस तो सर्वांच्या देखत अंतराळात उडून नाहीसा झाला.

देव शब्दाचा अर्थ ढगात फिरणारे असा आहे. (१२१)

बायबलमधला देव सर्वज्ञ नव्हता. त्याला इझराच्या अनेक प्रश्नांची उत्तरे ठाऊक नव्हती. तो चुकाही करीत होता. (१२४)

‘चॅरियट्स ऑफ दि गॉड्स’ वगैरे पुस्तकात एरिक फॉन डॉनिकेन याने देव म्हणजे अंतराळवीर हे पटवून देण्यासाठी माया, इंका व इतर संस्कृतींची अनेक उदाहरणे दिली आहेत.

उडत्या तबकड्या हा प्रकारही पाश्चात्य देशात गेली अनेक वर्षे खळबळ उडवून देत आहे. या तबकड्या परग्रहावरच्या असून, त्या पृथ्वीची टेहळणी करण्यासाठी येतात – असा एक समज.

१९६६ मध्ये अमेरिकेत खगोलशास्त्रज्ञ कार्ल सेगन आणि रशियन शास्त्रज्ञ श्लोवस्की यांनी इंटेलिजन्ट लाइफ इन दि युनिव्हर्स या पुस्तकात चंद्राचा उपग्रह फीबस हा कृत्रिम उपग्रह असून तो पोकळ आहे असे मत व्यक्त केले. नैसर्गिक चंद्र पोकळ असू शकत नाही. तेव्हा फीबस हा उपग्रह कोणीतरी अंतराळात उडवला असला पाहिजे. आणि उपग्रह सोडण्याएवढी बुद्धिमत्ता व संस्कृती मंगळावर एकेकाळी असली पाहिजे. फीबसचा व्यास फक्त १० मैल आहे; आणि मंगळाला स्वतःभोवती फिरायला जो वेळ लागतो, त्यापेक्षा फीबसला कमी वेळ लागतो. सूर्यमालेत मंगळाचेच फीबस व डिमोस हे दोन उपग्रह या प्रकारचे आहेत. (फेरीसाठी कमी वेळ लागणारे).

– अशी ही वेगवेगळ्या प्रकारची निरीक्षणे आणि त्यावरून काढण्यात आलेले निष्कर्ष. कोणी कोणी हा सगळा केवळ भंपकपणा आहे, कल्पनाविलास आहे, वडाची साल वांग्याला लावण्याचा प्रकार आहे असेही मानतात. परंतु वाचकाला अद्भुत, चमत्कृतिपूर्ण असे कोणी काही सांगितले तर ते ऐकायला मजा वाटते हेही खरेच !

बाळ भागवत यांनी एरिक फॉन डॉनिकेनच्या पुस्तकावरून व इतर संदर्भावरून परग्रहावरील अंतराळवीर म्हणजे देव ही कल्पना वाचकांना पटवून देण्याचा यथाशक्ती प्रयत्न केला आहे.

मराठी वाचकांना हा कल्पनाविलास आवडलेला दिसतो. म्हणूनच त्याची दुसरी आवृत्ती निघण्याचा योग आला आहे.

पृष्ठे : १७२ किंमत : १०००. सभासदांना : रु. पोस्टेज : २००.

शापित राजहंस

अनंत तिबिले

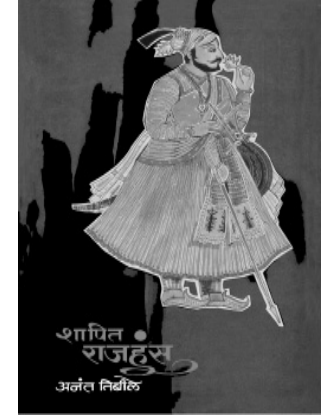
संभाजी महाराजांची पराक्रमी धर्मवीराची प्रतिमा
ठसठशीतपणे मांडणारी शोकात्म
चरित्रकहाणी

अनंत तिबिले यांच्या नावावर शंभरेक कादंबऱ्यांची नोंद आहे. पौराणिक, ऐतिहासिक, ग्रामीण, वास्तव वगैरे पार्श्वभूमीवरच्या त्यांच्या कादंबऱ्यांना ग्रंथालयांच्या वाचकांची चांगली मागणी असते. त्यांच्या लेखनाचा वेगही प्रचंड असल्याने कुठल्याही विषयावर अल्पावधीत कादंबरी लिहून देण्यात त्यांचा हातखंडा आहे. त्या त्या कालखंडातील वातावरण उभे करण्यासाठी आवश्यक ते संदर्भसाहित्य नजरेखालून घालण्याचा त्यांचा परिपाठ आहे. विषयानुरूप भाषाशैली हेही त्यांचे एक वैशिष्ट्य आहे.

छत्रपती संभाजीमहाराजांच्या जीवनावरील ‘शापित राजहंस’ या त्यांच्या कादंबरीची तिसरी आवृत्ती नुकतीच प्रसिद्ध झाली आहे. इतिहास संशोधक वा.सी. बेंद्रे, डॉ. कमल गोखले आणि सेतुमाधवराव पगडी यांनी संभाजी महाराजांच्या चरित्रावर बरेच संशोधन करून, त्यांच्या

आयुष्यातील काही घटनांची सत्यासत्यता पडताळून घेतली आहे. राजसंन्यास, बेबंदशाही वगैरे नाटकांतून उभी केलेली संभाजी महाराजांची प्रतिमा ही धारोदात धर्मवीराची आहे. मराठी जनमानसावर तिची मोहिनी पडली आहे. प्रा. वसंत कानेटकर यांनी ‘रायगडला जेव्हा जाग येते’ मध्ये शिवाजीसंभाजी यांच्या पिता-पुत्र नात्यातील तणावांचे हृदयस्पर्शी चित्रण करून अपेशी वडिलांच्या भूमिकेत शिवराजांना पेश केले आहे. मुलासाठी पुरेसा वेळ देता न आल्याने आईवेगळा हा पोर आजीच्या लाडाने बिघडला, आणि त्याला योग्य मार्गावर आणण्याएवढी उस्तं शिवरायांना मिळाली नाही असा अन्वयार्थ प्रेक्षकांपर्यंत पोचवणारे, या दोन ऐतिहासिक व्यक्तिरेखांमधील माणूस शोधणारे हे नाटक लोकप्रिय ठरले.

अनंत तिबिले यांना संभाजीची पारंपरिक प्रतिमाच प्रिय आहे, आणि ती शोकात्म नायकाच्या अंगानेच विकसित केली होत जाते. “पण काळ आणि नियती या दोघांचाही मानस काही वेगळाच होता; आणि म्हणूनच तर आमच्या मागावर असलेला गनीम आमच्यापाशी

येऊन पोहोचला होता. मुकरबखानाचा पुत्र इखलासखान आमच्या समोर उभा ठाकला. त्याच्या जवळची कुमकच मोठी होती. त्याचा प्रतिकार करणे आम्हांस फार काळ जमले नाही; म्हणून तर मराठी दौलतीचे छत्रपती आम्ही मुगलांचे बंदी बनलो जेरबंद केले गेलो. जहागिरीच्या तुकड्यावर पोसलेल्या नीच गणोजी शिकें याच्या मदतीनं आमचं तख्त, आमचा मुकुट, आमचं छत्रपतिपद आमच्यापासून बळजोरीनं हिसकावून घेऊन आम्हांला जेरबंद केलं गेलं - आता एका मामुली बंदिवानाचं जीवन जगत आहोत आम्ही. पायात साखळदंड बांधलेल्या अवस्थेत गडद अंधारानं भरलेल्या खोलीत एका कैद्याचं लाजिरवाणं जिणं जगत आहोत आम्ही--”

संभाजीराजांचा हा अंधारकोठडीतला आत्मसंवाद, पश्चात्तापाचा सूर स्वतःच्या जीवनाचा ताळेबंद मांडतो.

“आबासाहेब.. ऐकलंत? आम्ही बंदी झालो. प्रत्यक्ष आलमगिराचे! यापूर्वी तीन वेळा यवनांच्या हातातून सहीसलामत निसटलो होतो. पण त्या तीनही वेळा तुम्ही हयात होता. तुमचा वरदहस्त होता आमच्यावर... म्हणूनच तर आमचा केसही वाकडा करण्याचं साहस यवनाला झालं नव्हतं. पण आता. या चौथ्या वेळेला आम्ही सहीसलामत सुटू.. हे नामुमकीन. असंभव. आलमगीर आता आम्हांला जिवंत ठेवणार नाही...”

शिवरायांच्या हयातीत आपण हूडपणानं वागलो हे मान्य करून दौलत शिरावर आल्यावर आठ नऊ वर्षे ती जोखमीने सांभाळली, समशेर कधीच म्यान केली नाही, आलमगीराची नींद हराम केली; पोर्तुगीजांना जगणं मुश्किल केलं. टायीटायी यवनांना माघार घेणं भाग पाडलं... या आपल्या कर्तृत्वाचे स्मरण संभाजीराजे अभिमानपूर्वक करतात. आलमगीराचा पुत्र अकबर याला वश करून दिलेंद्राच्या तख्तालाला धडक देण्याचा आपला धाडसी मनसुबा मात्र फसला याबद्दलची खंत व्यक्त करताना संभाजीराजे म्हणतात, “आमच्या दैवानं साथ दिली नाही. काळ आमच्या पाठीशी उभा राहिला नाही. शिवाय ह्या दौलतीतील फंदफितुरीनं आमचा विश्वासघात केला.. आम्हाला मजबूर बनवलं.. यात आमची काहीच गलती नाही..”

थोरल्या माँसाहेब जिजामाता यांचे स्मरण करून राजे सांगतात, “आम्ही आबासाहेबांच्या प्रतिष्ठेला- कर्तृत्वाला साजेसं जगलो. अन्याय कधी खपवून घेतला नाही; तद्वतच कुणाशी अन्यायानं कधी वागलो नाही. धर्म आणि देश या दोन्हीच्या हिफाजतीसाठी क्षणक्षण झगडलो.”

पुतळाबाई माँसाहेबांच्या स्मृतीला अभिवादन करीत राजे म्हणतात, “सती जाताजाता तुम्ही म्हणाला होता- जगायचं असेल तर मानानं जगा. मृत्यू समीप आला तर तेवढ्याच इज्जतीनं त्याला सामोरं जा.. तसाच आमचा निर्धार आहे.”

आलमगीर राजांना विचारतो, “बोला, इस्लाम पत्करायला तयार आहात तुम्ही?... तुमची सारी संपत्ती कुठं लपवलीय ते सांगा. आमच्या बेइमान सरदारांची नावं सांगा.. आम्ही तुम्हाला जीवदान देऊ. तुमची दौलत परत करू.”

राजांचे त्यावर बाणेदार उत्तर : “धर्मद्वेष्या अथर्मी माणसा, तुझ्यासारख्याच्या मेहेर नजरेवर जगून आम्हांला आमचं चारित्र्य कलंकित करायचं नाही.. आमचा परमपवित्र धर्म

बुडवायचा नाही. .. या मराठी भूमीतच तुझी कबर उभी केली जाईल. हे मराठी तख्त कधीच तुला पुन्हा प्राप्त होणार नाही.. तुझा अंत या मराठी दौलतीच्या पाइकांशी लढताना - इथंच होईल..”

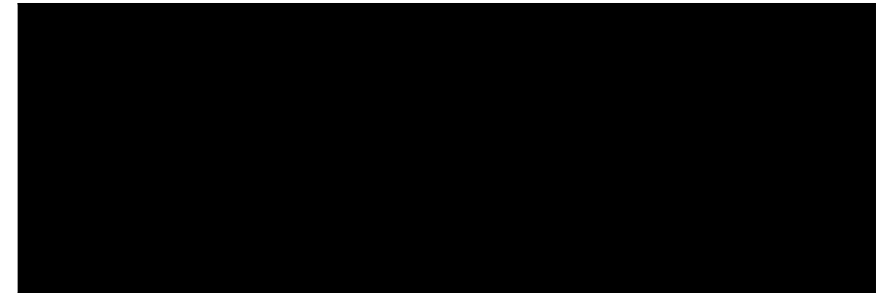
औरंगजेब त्याचे डोळे काढा, जीभ छाटा असा आदेश देतो. शेवटी म्हणतो, “अय परवरदिगार, हम समझते थे आपकी दुवासे इस नौ सालकी जंगमे आखिर संबा हार गया... नहीं नहीं. हार हमारी हुई. बेडर संबा विजय झाला.. ही पहाडी माणसं संबासारखी बेडर असतील तर आमची फत्ते होणं नामुमकीन आहे..”

-आणि तरीही तो आदेश देतो, “संबा आणि कवी कलश या दोघांच्या अंगात पेंढा भरून त्यांची गावोगाव मिरवणूक काढा.. त्यामुळं तरी मराठी मातीत बाकी असलेल्या संबांना दहशत बसते की काय - ते पाहू.” ... पण त्याचा स्वतःच्याच शब्दावर विश्वास नसतो. परतताना त्याची पावले जड असतात; मन थकलेले असते.

अनंत तिबिले यांनी या कादंबरीसाठी पात्रमुखी निवदेनाची पद्धत स्वीकारली आहे आणि राजे शिवाजी, जिजामाता, सईबाई, येसूबाई, सोयराबाई, संभाजी व आलमगीर यांच्या निवदेनाद्वारे संभाजीच्या जन्मापासूनच्या घटनांची दखल घेतली आहे. त्या त्या व्यक्तीच्या बदलत्या भूमिकेची कल्पना देणारी शीर्षके प्रकरणांना दिली आहेत. उदाहरणार्थ, **राजे शिवाजी** (पृष्ठ १, ७१) आबासाहेब (१६४, २०९, २३८, २६२); **संभाजीराजांच्या** बाबतीत बाळराजे, शंभूराजे व छत्रपती हे टप्पे येतात. बाळराजे (८३) शंभूराजे (१०५, १७६, २४९, २७६) छत्रपती संभाजी महाराज (३१०, ३५२). **सईबाईच्या** बाबतीत भोसले कुलस्वामिनी सईबाई (२४) राजमाता सईबाई (५४), राणी येसूबाई (१३४, १९२) येसूबाई (२९३), महाराणी येसूबाई (३३१), **सोयराबाई** (१५०) थोरल्या महाराणी साहेब (२२४) सोयराबाई माँसाहेब (३०५,) त्या व्यक्तिरेखांच्या स्थानातील बदलाची कल्पना या शीर्षकांवरून येते.

छत्रपती संभाजी राजे यांच्यावरील या कादंबरीद्वारे शिवरायांच्या कर्तृत्वावरही प्रकाश पडतो. शिवरायांच्या कारकीर्दीतील अनेक घटना समोर येतात. शिवराय-संभाजी यांच्यातील दुरावा, जिजामातेचे लाडकोड, आलमगीर पुत्र अकबराची मैत्री वगैरे बाबींही ठसठशीतपणे रंगवल्या गेल्या आहेत. भाषा बखर शैलीतील असून ती कुठेकुठे वक्तृत्वाचा बाज धारण करते.

पृष्ठे : ३८० किंमत : २५० रु. सभासदांना : १८८ रु. पोस्टेज : २० रु.

नवी स्पर्धा

पुस्तकांची नावे ओळखा व बक्षीस मिळवा.

सोबत दिलेल्या माहितीच्या आधारे पुस्तकांची नावे ओळखा.

- १) ल
हेमकोश (गोल्डन ट्रेझरी)
- २) व क
अंधश्रद्धा, परंपरा, अनिष्ट रूढी यांचा बळी.
- ३) पा
सोनटक्क्याच्या फुलासारखा टवटवीत कथासंग्रह.
- ४) पि ज
छाव्याची चरितकहाणी.
- ५) गि ना
लादलं गेलेलं युद्ध.
- ६) न ग ची
गोंधळी समाजातील स्त्रीची जळजळीत सत्याकाहाणी.

बरोबर उत्तर देणाऱ्यांपैकी लॉट टाकून येणाऱ्या पहिल्या तीन स्पर्धकांना आपल्या पसंतीची प्रत्येकी १०० रुपयांचे पुस्तक बक्षीस.

मुदत १५ ऑगस्ट २००१ पर्यंत

स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी 'मेहता मराठी ग्रंथजगत'चे सभासद असणे आवश्यक.

आमचा पत्ता : मेहता मराठी ग्रंथजगत, १२१६ सदाशिव पेठ, पुणे ३०.

वाचकांना आवाहन

साहित्यक्षेत्रातील घडामोडी, नवीनवीन पुस्तके, स्पर्धा, आकर्षक योजना अशी बहुविध माहिती मेहता मराठी ग्रंथजगत सातत्याने पुरवित आहे.

तसेच सभासदांना खरेदीवर २५ सवलतही दिली जाते.

आपण मेहता मराठी ग्रंथजगतचे सभासद व्हावे.

एक वर्षाची वर्गणी : ८००.

तीन वर्षाची वर्गणी : २०००.

पाच वर्षाची वर्गणी : ३०००.

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/४६

मे २००१ स्पर्धा निकाल

नवी स्पर्धा

- १) ग्रंथजगतच्या कोणत्या अंकात श्री. मोहन वेल्हाळ यांची मुलाखत दिली होती?
मे २०००
- २) ग्रंथजगतच्या कोणत्या अंकातील सर्व पुस्तक परिचय ही शान्ता शेळके यांच्या पुस्तकांवरील होते?
फेब्रुवारी २०००
- ३) ग्रंथजगतच्या कोणत्या अंकातून त्यावेळच्या फक्त 'आगामी' पुस्तकांचा परिचय दिला होता?
ऑगस्ट २०००
- ४) कोणत्या महिन्याचा अंक 'निरंजन घाटे विशेषांक' म्हणून प्रसिद्ध झाला होता?
जून २०००
- ५) ग्रंथजगतच्या कोणत्या अंकात फक्त लेखकांचाच परिचय दिलेला आहे?
ऑक्टोबर २०००

यशस्वी स्पर्धक

- १) गणेश म. नागरकर. कोलाड, तालुका - रोहा, जिल्हा - रायगड-४०२३०४
- २) शंकर चाफाडकर. 'साधना' २७६/ब, सेकंड क्रॉस, हुलबट्टे कॉलनी, शहापूर.
- ३) दिलीप साळवेकर. महाराष्ट्र चेंबर, सारडा संकूल, वकीलवाडी, नाशिक-४२२००१

यशस्वी स्पर्धकांचे अभिनंदन!

आपण आपल्या पसंतीची १०००० रुपयांची पुस्तके कळवावीत.

आमचा पत्ता - मेहता मराठी ग्रंथ जगत, १२१६ सदाशिव पेठ, पुणे-३०

मेहता मराठी ग्रंथजगत / जुलै २००१/४७

॥रसिक वाचकांना आवाहन॥

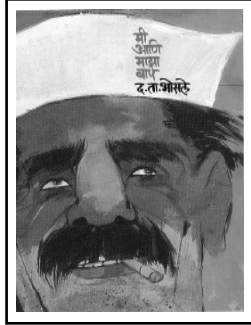
वाचकांसाठी आम्ही एक नवे सदर सुरू करित आहोत. वाचकमित्रहो, आमच्या प्रकाशनाच्या आपल्याला आवडलेल्या पुस्तकांबद्दलचे मत पत्ररूपाने कळवा. या पत्रांना शक्य होईल त्याप्रमाणे ग्रंथजगतच्या अंकात प्रसिद्धी दिली जाईल. वाचकांनी स्वतःचे नाव, पत्ता, शिक्षण व व्यवसाय इ. माहितीसह आपली मते कळवावीत.

आमचा पत्ता

मेहता मराठी ग्रंथजगत, १२१६ सदाशिव पेठ, पुणे-३०

मी आणि माझा बाप

‘मी आणि माझा बाप’ लेखक द. ता. भोसले यांचे पुस्तक वाचले व प्रचंड आनंद झाला. एवढे सुंदर मार्मिक विनोदी पुस्तक यापूर्वी आपल्या वाचनात का आले नाही याचे दुःख झाले. मुंबई, पार्ला, दादर, गिरगावात आम्ही पुस्तक घ्यावयास जातो तेव्हा ठराविक कंपूचीच पुस्तके दुकानात समोर ओळीने लावलेली असतात. तसेच पुस्तक प्रदर्शनातही समोर दिसतील अशी ठराविक कंपूचीच पुस्तके मांडलेली असतात. त्यामुळे वरील पुस्तकांसारखी उद्बोधक वाचनीय पुस्तके आम्हाला शोधूनही सापडत नाहीत हा आम्हासारख्या चिकित्सक वाचकावर अन्याय आहे. असो.

प्रा. द. ता. भोसले यांच्या या पुस्तकातील विनोदाचा प्रकार ‘दांडगा’ आहे. अस्सल गावरान मेवा आहे. वाचून मनाला दिलखुलास आनंद मिळतो. तसेच मराठी माणसाने बेरकी बनावे हा संदेशही हे पुस्तक देते. ते असे की. मराठी माणूस हा अस्सल बुजरा-फसणारा-टोपी घालून घेणारा-भेकड असाच आहे. तेव्हा ‘मी आणि माझा बाप’ या पात्राचा गुण उचलण्याने आज मराठी माणूस कोठेही स्थिर राहू शकत नाही.

पुस्तकाचे मुखपृष्ठ करणारे श्री चंद्रमोहन कुलकर्णी यांचे विशेष कौतुक करावयास हवे. मी आणि माझा बाप या पुस्तकाचा संपूर्ण आशयच त्यांनी मुखपृष्ठावर चित्रित केला आहे. एवढे समर्पक चित्र माझ्या संग्रहातील पाच सहाशे पुस्तकात नाही. पुस्तकाची दोन पाने वाचून प्रत्येक वेळी मी मुखपृष्ठ पाहून हसत होतो. एवढे ते तंतोतंत आहे. मी स्वतः चित्रकलेत राज्य पुरस्कार विजेता असल्याने मुखपृष्ठाबद्दल एवढे विस्तृत बोललो, तरीही सामान्य वाचकही त्यावर लुब्ध होईलच. कृपया या पत्राची एक प्रत श्री. चंद्रमोहन कुलकर्णी यांना आपण जरूर पोहोचवावी ही माझी आपणास नम्र विनंती. आपण हे अतिवाचनीय पुस्तक प्रसिद्ध केल्याबद्दल आपले हार्दिक आभार.

भास्कर केवळे

२२१३९८ आझाद नगर नं १. श्री गणेश सोसायटी

अंधेरी (पश्चिम) मुंबई - ५३

मेहता मराठी ग्रंथजगत

— अनुक्रमणिका —

संपादकीय	२
साहित्यवार्ता	५
श्रद्धांजली	१२
पुरस्कार	१९
पुस्तकांचा संक्षिप्त परिचय	
भूमिकन्या/द्वंद्व/गहाण पडलेली टेकडी	२१ ते २३
तीन दगडाची चूल/सिलेक्टिव्ह मेमरी	२४ ते २५
इट्स ऑलवेज पॉसिबल/गुंता सोडविताना	२६ ते २७
हितगुज/डायरी ऑफ अॅन फ्रॅक	२८ ते २९
नॉट विदाऊट माय डॉटर/आंधळी	३० ते ३१
अणसार/लज्जा/मंदिरा/आमार मेयेबेला	३२ ते ३५
मालनगाथा/चौधीजणी/कांचनगंगा	३६ ते ३८
आपले सौंदर्य आणि त्याची निगा/मी, फुलनदेवी	३९ ते ४०
माझे मत	४१
फुले आणि काटे	४५
नवी स्पर्धा	४३
निकाल	४४
वाचकांचा प्रतिसाद	४७

- ◆ जून २००१
- ◆ वर्ष पहिले
- ◆ अंक आठवा

- ✳ संपादक : सुनील मेहता
- ✳ कार्यकारी संपादक : शंकर सारडा
- ✳ संपादन सहाय्य : सुनीता दांडेकर
- ✳ अंकाची किंमत १० रु.
- ✳ वार्षिक वर्गणी ८० रु. तीन वर्षांची २०० रु. पाच वर्षांची ३०० रु.
- ✳ वार्षिक वर्गणी मनीऑर्डरने पाठवावी.
- ✳ प्रसिद्धी दरमहा १५ तारखेस

- ✳ मांडणी-अक्षरजुळणी : मेहता पब्लिशिंग हाऊस
- ✳ संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता, १२१६ सदाशिव पेठ, धनश्री अपार्टमेंट्स, पुणे-३०. फॅक्स : ०२०-४४७५४६२

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखकांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.